

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİK ANABİLİM DALI

**ARABULUCULUĞUN ZAMANLAMASI: SURİYE İÇ SAVAŞI'NDA
KARŞILIKLI ZARAR VEREN ÇIKMAZ VE ÖTESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Oğuzhan AKSOY

Çorum - 2023

**ARABULUCULUĞUN ZAMANLAMASI: SURİYE İÇ SAVAĞI'NDA
KARŞILIKLI ZARAR VEREN ÇIKMAZ VE ÖTESİ**

Oğuzhan AKSOY

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŐMANI

Doç. Dr. Sami KİRAZ

Çorum 2023

Oğuzhan AKSOY tarafından hazırlanan “Arabuluculuğun Zamanlaması: Suriye İç Savaşı'nda Karşılıklı Zarar Veren Çıkmaz Ve Ötesi” adlı tez çalışması 16/06/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç .Dr. Betül ÖZYILMAZ KİRAZ (Başkan)

.....

Doç. Dr. Sami KİRAZ (Danışman)

.....

Dr. Öğr. Üyesi Murat TOMAN

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile Oğuzhan AKSOY'un Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Oğuzhan AKSOY

ARABULUCULUĞUN ZAMANLAMASI: SURIYE İÇ SAVAŞI'NDA KARŞILIKLI ZARAR VEREN ÇIKMAZ VE ÖTESİ

Oğuzhan AKSOY

ORCID: 0000-0002-9046-433X

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2023

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Suriye İç Savaşı'nı, Olgunluk ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz teorileri bağlamında ele almaktır. Söz konusu teoriler, literatürde uzun süren iç savaşları açıklamak için kullanılmaktadır. Bu tez, teorik nosyonları Suriye İç Savaşı ile test ederek bir vaka çalışması sunmaktadır.

Çalışma ana hatlarıyla 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Olgunluk ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz kavramlarının teorik çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde, Suriye İç Savaşı tarihsel bağlamda incelenmiş ve güncel durum aktarılmıştır. Üçüncü bölümde, barış adına yapılan girişimler ve görüşmeler incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise savaş, teoriler bağlamında ele alınmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Sonuç olarak çatışmanın, tarafları karşılıklı olarak acı veren bir çıkmaza sürükleyerek olgun bir ana ulaştığı görülmektedir. Çalışma, bu sonucu teorik nosyonlar ile ispatlamıştır. Literatürde Suriye İç Savaşı barış çalışmaları kapsamında ele alınsa da, söz konusu teoriler ile alakalı bir vaka çalışması bulunmamaktadır. Çalışma, literatürdeki bu açığı azaltmayı ummaktadır.

Anahtar Kavramlar: Olgunluk Teorisi, Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz, Barış Çalışmaları, Suriye İç Savaşı, Barış Görüşmeleri

Bilim Kodu: 114116

THE TIMING OF MEDIATION: MUTUALLY HURTING STALEMATE AND BEYOND IN SYRIAN CIVIL WAR

Oğuzhan AKSOY

ORCID: 0000-0002-9046-433X

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

July 2023

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the Syrian Civil War in the context of the Ripeness and Mutually Hurting Stalemate theories. These theories are used in the literature to explain protracted civil wars. This thesis presents a case study by testing the theoretical notions with the Syrian Civil War.

The study mainly consists of 4 chapters. The first chapter outlines the theoretical framework of the concepts of Ripeness and Mutually Hurting Stalemate. In the second part, the Syrian Civil War is analyzed in a historical context and the current situation is presented. In the third chapter, attempts and negotiations for peace are analyzed. In the fourth chapter, the war is analyzed in the context of theories and solution proposals are presented. Consequently, it seems that conflict reaches a ripe moment, leading the parties to a mutually hurting stalemate. The study proved this conclusion with theoretical notions. Although the Syrian Civil War is discussed in the literature within the scope of peace studies, there is no case study related to the theories in question. This study hopes to reduce this gap in the literature.

Key Terms: Ripeness, Mutually Hurting Stalemate, Peace Studies, Syrian Civil War, Peace Negotiations

Science Code: 114116

TEŞEKKÜR

Hazırlık ve yazım aşaması oldukça uzun ve meşakkatli olan bu çalışmanın ortaya çıkmasında, şüphesiz ki çok kıymetli destekler aldım. Bu kısmı, değerli vakitlerini benimle paylaşan bu kişilere şükranlarımı iletmek için bir fırsat olarak değerlendireceğim.

Her şeyden önce, engin bilgisi ve alandaki uzmanlığı ile beni daima doğru sorulara yönlendiren, günümüzde az rastlanır bir alçakgönlülük ve samimiyet ile şahsımı her aşamada destekleyen danışman hocam Doç.Dr. Sami KİRAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu mültefit öğretmenin desteği olmasaydı, böyle bir çalışmadan söz edemezdik.

Jüri üyelerim Doç.Dr. Betül ÖZYILMAZ KİRAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Murat TOMAN'a, kıymetli ve yapıcı eleştirileri için teşekkür ederim. Ayrıca, sayısız çekinceler ile başladığım akademi yolculuğumda birkaç sene gibi kısa bir sürede büyük bir çaba ve özveri göstererek alanın temel yeterliliklerini bize aktaran Hitit Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Ana Bilim Dalı'nın değerli üyelerine de müteşekkirim.

Öğrenim hayatımın her aşamasında benden desteklerini esirgemeyen kıymetli ailemin her ferdine teşekkürlerimi sunarken, sevgili ağabeyim Fahri AKSOY'a ayrı bir parantez açmak gerektiği kanaatindeyim. Saatler süren sohbetlerimizde, beni dinlemek zahmetine katlandığı için kendisine ayrıca teşekkür etmek isterim.

İhtiyaç duyduğum her anda yardımına koşan, vizyoner yönlendirmeleri ve bitmek bilmeyen sabrı için meslektaşım Canselay DİLBER'e şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak, küçük bir çalışma odasını ve kıymetli uykusunu benimle paylaşmaktan çekinmeyen, nevi şahsına münhasır kedim Gece'ye, sonsuz sevgisi için teşekkürlerimi sunuyorum.

Oğuzhan AKSOY

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

KARŞILIKLI ACI VEREN ÇIKMAZ ve OLGUNLUK TEORİSİ: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

1.1. Çatışma Yönetimi ve Arabuluculuk.....	7
1.1.1. Çatışma yönetimi	8
1.1.2. Arabuluculuk faaliyetlerinin amacı, kapsamı ve sınırlılıkları.....	10
1.2. Çatışma Yönetiminde Zamanlama	14
1.2.1. Olgunluk Teorisi.....	15
1.2.2. Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz.....	17
1.2.3. Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz ve Olgunluk Teorilerine yönelik eleştiriler.....	18
1.3. Barışın İnşasında Zamanlamanın Önemi: Olgunluk Teorisi Örnekleri.....	19
1.4. Teorinin Vakaya Uygulanabilirliği.....	21

2. BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE SURİYE ve İÇ SAVAŞA GİDEN YOL

2.1. Tarihsel Süreçte Suriye	23
2.1.1. Fransız mandası dönemi	24
2.1.2. Baas Partisi ve Hafız Esad yönetimi.....	25
2.1.3. Beşar Esad dönemi Suriye.....	29

2.2. Suriye İç Savaşı.....	31
2.2.1. Ayaklanmaların Suriye'ye sıçraması ve süreç.....	33
2.2.2. Suriye İç Savaşı'nda küresel, bölgesel ve devlet dışı aktörler.....	37

3. BÖLÜM

BARIŞ GÖRÜŞMELERİ ve GİRİŞİMLER

3.1. Uluslararası Örgütlerin Girişimleri ile Düzenlenen Görüşmeler (BM-AL)	57
3.1.1. AL Barış Planı	57
3.1.2. Kofi Annan Barış Planı: Amaçlar, aktörler ve süreç	59
3.1.3. Suriye'nin Dostları Toplantıları: Aktörler, amaçlar ve süreç.....	61
3.1.4. Cenevre Konferansları: Amaçlar, aktörler ve başarısızlığın nedenleri.....	63
3.1.5. Viyana Görüşmeleri.....	68
3.2. Bölgesel ve Küresel Aktörler Tarafından Düzenlenen Görüşmeler (Rusya-Türkiye-İran).....	69
3.2.1. Astana Görüşmeleri.....	69
3.2.2. Soçi Görüşmeleri.....	73
3.2.3. Riyad Konferansı.....	74

4. BÖLÜM

SURİYE İÇ SAVAŞI'NDA KARŞILIKLI ACI VEREN ÇIKMAZ ve OLGUNLUK TEORİSİ

4.1. 2023 İtibarıyla Suriye İç Savaşı'ndaki Güncel Durum.....	75
4.1.1. Çatışmanın insani boyutu.....	76
4.1.2. Askeri boyut ve bölgedeki çatışmaların son durumu.....	78
4.2. Olgunluk Teorisi Bağlamında Suriye İç Savaşı.....	80
4.2.1. Barış görüşmelerinin ve girişimlerinin Olgunluk Teorisi bağlamında incelenmesi.....	80
4.2.2. Suriye İç Savaşı'nda ekonomik yaptırımların tarafları olgun bir ana yaklaştırmasındaki etkileri.....	84
4.2.3. <i>Modus Vivendi</i> : Ateşkeslerin olgunlaşmadaki rolü	86

4.3. Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz Bağlamında Suriye İç Savaşı.....	88
4.3.1. Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz ve barış görüşmeleri: Bir çıkış yolu.....	91
4.3.2. Suriye ihtilafında Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz ve Olgunluk Teorileri bağlamında çözüm önerileri.....	93
SONUÇ/SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
KAYNAKLAR	102

KISALTMALAR

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AL	Arap Ligi
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DEAŞ	Irak ve Şam İslam Devleti
DMO	Devrim Muhafızları Ordusu
FARC	Kolobiya Devrimci Silahlı Güçleri
HNC	Yüksek Müzakere Komitesi
HİP	Halkın İradesi Partisi
IGO	Hükümetlerarası Kuruluşlar
ISSG	Uluslararası Suriye Destek Grubu
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
MMG	İzleme Misyonu Grubu
MOC	Askeri Operasyon Merkezi
MOM	Müşterek Operasyon Merkezi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NCSROF	Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu
NLF	Ulusal Kurtuluş Cephesi
OHCHR	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD/YPG	Demokratik Birlik Partisi/ Halk Savunma Birlikleri
RO	Bölgesel Kuruluşlar
SCHF	Suriye Sınır Ötesi İnsani Yardım Fonu
SDG	Suriye Demokratik Güçleri

SNA	Suriye Milli Ordusu
SNC	Suriye Milli Konseyi
SNHR	Suriye İnsan Hakları Ağı
SOHR	Suriye İnsan Hakları Gözlemevi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUK	Suriye Ulusal Koalisyonu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UPA	Uluslararası Suriye Destek Grubu

GİRİŞ

Nobel ödüllü Güney Afrikalı yazar John Maxwell Coetzee, tahayyül ettiği bir imparatorlukta geçen ve dönemin *Apartheid* düşüncesine göndermelerde bulunduğu eseri *Barbarları Beklerken*'de, aynen şu cümleleri kullanmıştır: "Barışa inanıyorum, hatta belki de bedelle gelen bir barışa da." Gerçekten de, çatışma ve savaş gibi olumsuz durumların taraflara belirli bedeller ödeteceği yaygın düşüncedir. Ancak bir anlaşmazlığı çözenin de belirli bedelleri ve tarafları karşılıklı olarak acıya sürükleyen çeşitli sonuçları olabilir. Tıpkı savaşların yıkıcı ve maliyetli doğası gibi, barışların sağlanması için de çeşitli bedellerin ödenmesi gerekebilmektedir. İdeal bir dünyada, tarafları tahrip eden çatışmaların hiç yaşanmaması ve dolayısıyla belirli tavizler gerektiren barışlara gerek duyulmaması mümkün olsa da, gerçekte durum bu şekilde tezahür etmemektedir.

Kökleri, tarih yazımının başlangıcına ve hatta kutsal kitaplardaki anlatılara kadar uzanan çatışma kavramı, yüzyıllar boyunca sosyal hayatın bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hayatın neredeyse her alanına sirayet eden kavramın kendisi, özellikle Sosyal Bilimler alanında kendine yer bulurken, kavramın çözümüne dair çalışmaların kapsamı da genişlemiştir. Yıllar geçtikçe, araştırma önerilerinin, sorunların veya çözüm odaklı tekliflerin sayısı ve karmaşıklığı artmıştır. Çatışmayı azaltmak veya ortadan kaldırmak için tasarlanan eylem programları, eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Dikkatler; kişiler arası, gruplar arası veya kişiler ve grupların kendileriyle yaşadığı çok çeşitli çatışma durumlarına odaklanmıştır. Özellikle, savaş ve barış, emek ve yönetim, kişilik, çıkar grupları, ırk, etnoloji ve ideoloji, çatışma analizinin merkezi konuları olmuştur (Mack ve Snyder, 1957, s.212). Böylelikle çatışma kavramı, sosyal ve içsel duyguların bir tezahürü olarak toplumun her alanında kendine yer bulmuştur. Bu tezahürün sonuçları, siyasi anlamda da kendini göstermiş ve çözüme dair çok çeşitli alanlar, kavramlar ve disiplinler oluşmuştur.

Benzer şekilde Uluslararası İlişkiler disiplini de, milyonlarca insanın yaşamını kaybettiği Birinci Dünya Savaşı'nın yeniden gerçekleşmemesi gibi bir konuyu öncelik olarak kabul etmiştir. Başka bir deyişle, savaşların neden çıktığı, nasıl önleneceği ve barışın nasıl korunacağına dair akademik ilginin artması, disiplinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır (Ozan, 2014, s.198). Çatışmanın doğasını anlamak ve çözüm önerileri sunmak ve bu bağlamda, barışın sağlanması ve sürdürülmesini kapsayan barış çalışmaları gibi alt başlıklar, disiplinin önemli bir noktası olarak konumlandırılmaktadır. Disiplinin bu argümanları, çatışmayı azaltma, çözme ya da dönüştürme gibi başlıklar üzerinden şekillenmiştir (Kiraz, 2019, s.18). Böylelikle çatışma çözümü, barışı getirme, barışın inşası ve barışın korunması gibi terimler, genelde Uluslararası İlişkiler disiplininin, özelde ise barış çalışmaları alt başlığının önemli terimleri haline gelmiştir.

Özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte artan çatışma ortamı, karar verici organların, devlet içi ya da devletlerarası çatışmalara müdahale edip etmeme veya bu müdahale biçimlerinin hangi şekilde gerçekleşeceği gibi konularla karşı karşıya getirmiştir. Bu durum, Uluslararası

İlişkiler'in barış çalışmaları alanı üzerinde yoğun bir literatürün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bazı yazarlar çatışmanın çözümü adına öncelikle çatışmanın doğasının, teorik nosyonlarının, ortaya çıkış biçimlerinin ve motivasyonlarının teorik çerçevesinin çizilmesine öncelik vermiştir (Miall vd., 1992; Reagan, 1996; Kelman, 2005; Ohlson, 2000). Diğer çalışmalar ise çoğunlukla çatışmanın yönetimi ve çözümü üzerine yoğunlaşmıştır (Bercovitch ve Gardner, 2009; Vukovic, 2015; Zartman, 2008). Çalışmalarda yalnızca çatışmanın çözümü adına teorik bir çerçeve çizilmemiş, çeşitli veri setleri ile de mesele daha somut temeller üzerine konumlandırılmaya çalışılmıştır (Frazier ve Dixon, 2006). Bu bağlamda çatışma çözümü literatürünün, alanda çok çeşitli etkenler ve safhalar üzerinde ele alındığı söylenebilmektedir. Bu nosyonlar üzerindeki en büyük akademik ilgilerden birisi de, çatışmaların çözülmesi veya yönetilmesi adına devreye giren üçüncü taraf müdahaleleri olmuştur. Bir çatışmanın çözülmesinde, tarafları yumuşak ya da sert gücüyle ortak bir zeminde buluşturabilecek ve çatışmanın yıkıcı etkilerini ortadan kaldıracak -ya da dönüştürecek- bir üçüncü tarafın varlığına ihtiyaç duyulabilmektedir (Zartman ve Touval,1985; Liebmann,2000). Çatışma çözümündeki klasik fikirlerden biri olan üçüncü taraf müdahaleleri ile ilgili literatürün artmasıyla birlikte (Amoo ve Zartman, 1992; Fisher,1997; Hare, 1992), tarafları barışa götürebilecek üçüncü bir tarafın arabulucuk faaliyeti gerçekleştirilmesi fikri ön plana çıkmıştır (Hare,1992; Raymond, 1994; Sisk, 2009; Wallensteen, 2002). Arabuluculuk faaliyetleri ile alakalı çalışmalar teorik olarak arabulucu aktörün niteliğine ve çeşitliliğine atıfta bulunarak gelişmiştir. Ancak arabulucu aktörün, çatışmaya ne zaman, hangi şekilde ve ne gibi motivasyonlar ile katılması gerektiği soruları da tartışılmıştır (Bercovitch, 2009; Whitfield,2007).

Arabuluculuk faaliyetleri hakkındaki literatür, müdahalenin kim tarafından ve hangi şekilde yapılacağıyla birlikte, müdahalenin zamanlamasına da oldukça önem vermiştir. Örneğin Reyçler (2015), çatışmanın zamanlamasının, çözülmesinde kilit bir rol oynadığını idda etmektedir. Öte yandan Regan ve Stam (2000), çatışmalara başlamalarından kısa bir süre sonra müdahale edilmesinin başarı şansını artıracığını düşünürken Mathieu (2007), çatışmanın son safhalarında müdahale etmenin daha doğru olduğunu iddia etmektedir. Üçüncü taraf müdahalenin zamanlamasına vurgu yapan bir diğer çalışma ise, çatışmanın ilerlemesi ve maliyetlerin artmasıyla birlikte tarafların kendilerini karşılıklı olarak acı veren bir çıkmazda bulacağını ve çatışmanın ilerleyen safhalarında tarafları olgun bir ana sürükleyeceğini savunmaktadır (Zartman, 2000).

Zartman (2000) tarafından ortaya atılan Olgunluk Teorisi ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz kavramları, temelde uzun süren iç savaşları açıklamak için kullanılmıştır. Bu bağlamda çatışmanın olgunluk seviyesine ulaşması kavramı, çatışan tarafların potansiyel olarak yaklaşan, geçmişte veya yakın zamanda önlenmiş bir felaketle ilişkilendirilen "karşılıklı acı veren bir çıkmaz" algısına odaklanmaktadır. Taraflar, zafere tırmanamayacakları bir çatışmanın içinde sıkışıp kaldıklarında ve bu çıkmaz (mutlaka eşit derecede veya aynı sebeplerden olmasa da) her ikisine de acı verdiğinde, alternatif bir politika veya "çıkış"

aramaktadırlar (Zartman ve de Soto, 2010, s.6). Diğer bir deyişle, çatışmanın artan maliyetiyle birlikte, çatışan tarafların artık savaşın kazanılmasından herhangi bir çıkar sağlayamayacağını anladığı olgun bir ana ulaşması, teoriye göre tarafların barışa en yakın olduğu dönemdir. Bu noktada taraflar, artan maliyetlerden kaçınmak için bir çıkış yolu aramaya başlamaktadırlar. Ayrıca taraflar, çatışmayı yönetme çabaları başarıya ulaşmadığında ve çatışmayı sürdürmenin hem insani hem de ekonomik maliyetleri artmaya başladığında, acı veren bir çıkmaza girmektedirler. Teoriye göre bu ve diğer koşullar, arabuluculuğun başarı şansını etkilemektedir. Bercovitch' e göre (2011), arabuluculuğun ne zaman kullanılacağını bilmek, ne sıklıkta kullanıldığından daha önemli olabilmektedir (s.83). Literatüre bakıldığında, söz konusu kavramların uzun süren iç çatışmaları açıklamakta kullanıldığı vaka çalışmaları mevcuttur. Örneğin Schrodtd vd., (2013), İsrail-Lübnan ve Yugoslavya örneklerini Olgunluk Teorisi bağlamında incelemiştir. Ayrıca Pugh (2009), 1980-1992 arasında gerçekleşen El-Salvador iç savaşını açıklarken, Olgun Teorisi ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz kavramlarının teorik nosyonlarını kullanmıştır. Fakat teorinin vaka ile tam olarak açıklanamadığı örnekler de mevcuttur. Örneğin Dawty (2006) İsrail-Filistin çatışmasını Olgunluk literatürü üzerinden incelemiş ve çatışmanın henüz olgun bir ana ulaşmadığını belirtmiştir. Örnek verilen çatışmaların ortak özelliklerine bakıldığında, uzun süren, çoğunlukla çok taraflı, üçüncü taraf aktörlerin ilgisinin bulunduğu çatışmalar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Suriye İç Savaşı'nın da benzer özellikleri barındırması, teorinin vaka ile açıklanabilirliği üzerinde uygun bir çalışma ortamı sunmaktadır.

12. yılına girerken Suriye İç Savaşı, tarafları, uzunluğu, maliyeti ve çok taraflılığı gibi temel özellikleri ile diğer iç savaşlardan ayrılmaktadır. Bu noktada Olgunluk literatürünün temel nosyonları, Suriye İç Savaşı'nı açıklamak ve çözüm önerileri sunmak adına önemli bir avantaj sağlayabilmektedir. Dolayısıyla yukarıda aktarılan tüm literatür çalışmaları ışığında bu tez, Olgunluk Teorisi ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz terimleri ile Suriye İç Savaşı'nı açıklamayı amaçlamıştır. Literatürde Suriye İç Savaşı ile alakalı yapılan çalışmalar, çoğunlukla savaşın ortaya çıkış nedenleri, savaşın seyrini değiştiren olaylar, üçüncü taraf müdahaleleri, üçüncü tarafların savaşa dahil olmasının altında yatan motivasyonlar, barış görüşmeleri veya barış görüşmelerinin başarı/başarısızlık nedenleri üzerinden ele alınmıştır (Ağır ve Aksu, 2017; Aksoy, 2021; Bilgin, 2019; Dacey ve Levy, 2015). Ancak savaşın çözümü ve bu çözümün kavramsallaştırılması adına yapılan çalışmaların azlığı göze çarpmaktadır. Ayrıca bu alandaki yaygın literatürün, savaşın karmaşık yapısı ve dolayısıyla çözümsüzlüğü üzerinde şekillendiği görülmektedir. Bu itibarla çalışmanın ortaya çıkış motivasyonlarından ilki, literatüre Suriye İç Savaşı bağlamında çözüm önerileri sunmak ve bu önerileri teorik bir çerçevede ele almaktır. Öte yandan uzun süren iç savaşlar için yaygın olarak kullanılan Olgunluk kavramı, Suriye meselesinin çözümü adına doğru ve somut önermelerde bulunmaktadır. Örneğin çatışmaların uzunluk ve yoğunluğu, maliyeti ve yıkıcılığı, üçüncü taraf aktörler ve arabulucuların uzun süredir barışın tesisi için çaba sarfetmesi gibi özellikler, teorinin vaka ile uygulanabilirliği adına önemli veriler sunmaktadır. Son olarak, 2023 itibarıyla savaşın üçüncü taraf aktörleri

tarafından gelen yapıcı ve ılımlı mesajlar meselenin çözümü adına somut adımların atılacağı izlenimi vermektedir. Buradan hareketle, Suriye İç Savaşı'nın, belirli bir olgunluk seviyesine ulaştığı sonucuna varılabilmektedir. Bu gelişmeler, temelde çalışmanın ortaya çıkış nedenlerini oluşturmaktadır. Ancak bu kavramsallaştırmayı yapabilmek için çeşitli sorulara cevap verilmelidir. Çatışma, çatışma yönetimi arabulucuk faaliyetleri, Olgunluk Teorisi ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz kavramlarının teorik unsurları nelerdir? Tarihsel bağlamda Suriye'yi iç savaşa sürükleyen soyut ve somut gelişmeler nelerdir? Suriye'de 2023 itibarıyla savaş ne durumdadır? Barış adına yapılan görüşmeler başarılı olmuş mudur? Bu görüşmelerin başarı/başarısızlık sebepleri nelerdir ve hangi nosyonlar bağlamında ölçülebilir? Savaşın küresel ve bölgesel üçüncü taraf aktörleri kimlerdir? Bu aktörlerin motivasyonları nelerdir ve çatışmanın seyrini hangi şekilde etkilemişlerdir? Suriye İç Savaşı, Olgunluk ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz teorileriyle nasıl açıklanabilir? Söz konusu teorilerin hangi özellikleri, Suriye İç Savaşı'nı açıklamaktadır ve teoriler, hangi özellikleri ile çatışmayı çözmede sınırlı kalmaktadır? Suriye İç Savaşı'nda olası çözüm önerileri nelerdir ve sürecin hangi şekilde ilerlemesi öngörülmektedir? Bu soruların cevapları, genel anlamda çalışmanın ana hatlarını oluşturmaktadır ve tez, bu soruların cevapları üzerine planlanmıştır.

Teorinin vaka ile ilişkilendirilebilmesi için öncelikle çatışma, çatışma çözümü, arabulucuk gibi alanların kavramsal çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle çalışmanın ilk bölümünde söz konusu kavramlar ile birlikte Olgunluk ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz teorileri amaç, kapsam ve sınırlılıklar bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde teorilere getirilen eleştiriler ve bu kapsamda yapılan diğer çalışmalar incelenmiştir. Bölümün sonunda ise teorinin neden ve hangi şekilde Suriye İç Savaşı ile uygulanabilir olduğu ile alakalı ayrı bir başlık açılmıştır.

Bir çatışmanın herhangi bir teori ile açıklanabilmesi için öncelikle o çatışmanın çıkış noktasının ve konjonktürel olarak hangi şekilde geliştiğinin açıklanması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmanın ikinci bölümünde Suriye'nin tarihsel süreci göz önüne alınmış ve iç savaşa götüren faktörler incelenmiştir. Tarihsel sürecin anlatımına Osmanlı Dönemi sonrası Fransız Mandası yönetimi ile başlanmış ve sırasıyla Baas Partisi ve Hafız Esad yönetimi, bu dönemdeki siyasal ve sosyal hayat, azınlıklara karşı tutumlar gibi faktörler ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Anlatım, Hafız Esad sonrası başa geçen Beşar Esad dönemi Suriyesi ile devam etmiş ve bu başlıkta iç savaşa götüren nosyonlar incelenmiştir. Çatışmaların başlamasıyla birlikte süreç uluslararası bir boyut kazanmıştır. Dolayısıyla bu bölümde, çatışmalara dahil olan küresel, bölgesel ve devlet dışı aktörler çeşitli başlıklar altında incelenmiş ve üçüncü taraf aktörlerin çatışmaya müdahil olma motivasyonları belirtilmiştir. Bu bölümde Rusya ve ABD küresel aktörler olarak ele alınırken, Türkiye ve İran bölgesel aktörler olarak incelenmiştir. Öte yandan Demokratik Birlik Partisi/Halk Savunma Birlikleri (PYD/YPG), Irak ve Şam İslam Devleti (DEAŞ), Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) gibi diğer gruplar, devlet dışı aktörler başlığı altında incelenmiştir.

Çatışmaların başlangıcından itibaren uluslararası toplum, Suriye'deki ihtilafın çözülmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler uluslararası örgütlerin yaptığı girişimler ve bölgesel/küresel aktörlerin yaptığı girişimler olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde AL Barış Planı, Kofi Annan Barış Planı, Suriye'nin Dostları Toplantıları, Cenevre Konferansları ve Viyana Görüşmeleri, uluslararası örgütler tarafından düzenlenen toplantılar başlığı altında incelenmiştir. Öte yandan Astana Görüşmeleri, Soçi Görüşmeleri ve Riyad Konferansı, bölgesel/küresel aktörler tarafından yapılan barış görüşmeleri başlığı altında tasnif edilmiştir. Barışın tesisi için uluslararası örgütlerin yaptığı girişimler, çalışmanın Olgunluk literatürü ile incelenmesi için önem arz etmektedir. Bu sebeple üçüncü bölümde sürecin başından itibaren yapılan barış girişimleri ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde, Olgunluk ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz bağlamında Suriye İç Savaşı ele alınmıştır. Bu bölümde Olgunluk literatürünün teorik nosyoları ile Suriye İç Savaşı açıklanmış ve barışın tesisi adına çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bu kısımda 2023 itibarıyla Suriye İç Savaşı'ndaki güncel durum aktarılmıştır. Böyle bir başlığa ihtiyaç duyulmasının sebebi, Olgunluk Teorisi bağlamında, tarafların kendilerini acı veren bir çıkmazda hissedip hissetmediğini araştırmaktır. Ayrıca bu başlıkla birlikte çalışmanın güncel bir mahiyette olması amaçlanmıştır. Tarafları olgun bir ana sürüklemeye etkisi olan ekonomik/askeri yaptırımlar ve ateşkesler, bu bölümde ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca 2023 Şubat'ta meydana gelen Suriye depremi bağlamında, doğal afetlerin çatışmayı olgun bir ana sürüklemeye rolü incelenmiştir. Çalışma, tüm bilgiler ve gelişmeler ışında hazırlanan bir sonuç bölümüyle sonlandırılmıştır.

Çalışmanın özellikle teorik çerçevesi, çoğunlukla birincil kaynaklar kullanılarak çizilmiştir. Bu bölümlerde kitap, makale, bildiri/konferans/kongre derlemeleri kullanılmıştır. Ayrıca çatışmanın sonuçları bağlamında ele alınan sayısal veriler aktarılırken uluslararası örgütlerin paylaştığı raporlar (BM, UNOCHA, UNHRC vs.) ve resmi belgeler (BMGK kararları vs.) kullanılmıştır. Çatışmanın güncel durumunun incelendiği bölümlerde ise çoğunlukla internet kaynaklarına başvurulmuştur. Çalışma metodolojik olarak bir vaka çalışması niteliğindedir. Çatışmaların değişken doğası düşünüldüğünde, teorik nosyonların vaka ile birebir örtüşmesi, çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Literatürde Suriye İç Savaşı, dış politika ve barış çalışmaları bağlamında çoğunlukla incelenmiştir. Ancak genelde çatışma yönetimi, özelde ise Olgunluk Teorisi ile kavramsallaştırılan bir çalışmanın eksikliği göze çarpmaktadır. Çalışma, literatürde bulunan bu boşluğu azaltmayı amaçlamaktadır. Çatışmanın genel seyri incelendiğinde, fayda/maliyet arasındaki açık, negatif olarak ayrılmaktadır. Bu durum, tarafları karşılıklı olarak acı veren bir çıkmaza sürüklemektedir. Savaşın, herhangi bir taraf lehine tam olarak kazanılamayacağı düşünüldüğünde, aktörlerin ortak bir paydada buluşması mümkün gözükmemektedir. Çalışma, bu düşüncüyü Olgunluk Teorisi bağlamında incelemiş ve teorik kavramlarla ispatlamıştır. Ayrıca 2023 itibarıyla tüm aktörler tarafından yapılan yapıcı açıklamalar, bu bulguları desteklemektedir. Sonuç olarak çatışmanın, tarafları karşılıklı olarak acı veren bir çıkmaza soktuğu ve bununla birlikte tarafların olgun bir ana

ulaştığı savunulmaktadır. Çatışan tarafların ve aktörlerin bir çıkış yolu aramasından hareketle, sürecin pozitif bir barışla sonlanacağı düşünölmektedir.

1. BÖLÜM

KARŞILIKLI ACI VEREN ÇIKMAZ VE OLGUNLUK TEORİSİ: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

1.1. Çatışma Yönetimi ve Arabuluculuk

Çatışma, sosyal değişimin içsel ve kaçınılmaz bir yönüdür. Sosyal değişim tarafından üretilen yeni oluşumların kalıtsal kısıtlamalarla karşı karşıya gelmesiyle ortaya çıkan çıkarların, değerlerin ve inançların heterojenliğinin bir ifadesidir. Ancak çatışmayla başa çıkma şeklimiz bir alışkanlık ve seçim meselesidir. Alışılmış tepkileri değiştirmek ve akıllı seçimler yapmak mümkündür. Çatışma, her türlü insan, devlet, kurum, grup ilişkisinde ve tüm sosyal ortamlarda meydana gelir. İnsanlar arasındaki potansiyel farklılıkların çok çeşitli olması nedeniyle, çatışmanın olmaması genellikle anlamlı bir etkileşimin olmadığına işaret eder. Çatışma kendi başına ne iyi ne de kötüdür. Ancak çatışmanın ele alınış biçimi, sonucun yapıcı mı yoksa yıkıcı mı olacağını belirler (Fisher,1977,s.1).

Bu noktada çatışmanın pozitif bir barışla nihayetlenmesi önemli bir motivasyondur. Çatışma çözümündeki klasik fikirlerden biri, tarafların sahip oldukları pozisyonlar ile onların temel çıkarları ve ihtiyaçları arasında ayırım yapmaktır. Miall vd. (1992) bu ikilemi komşu-ağaç ilişkisi üzerinden tasvir etmektedir: İki komşunun bir ağacı kendi arazisinde kabul etmesinden kaynaklanan bir çatışma, ağacın ikiye kesilemeyeceğinden hareketle çözümsüz görünmektedir. Ancak çatışan taraflardan birinin ağacın meyvesinden, diğerinin ise gölgesinden faydalanacağı konusunda ikna edilirse çözüm sağlanmış olacaktır. (s.15) Dolayısıyla bir çatışmanın yönetilmesi, çatışmanın kendisi kadar önemlidir. Temel olarak büyük çaplı savaşların tekrar yaşanmaması için ortaya çıkan uluslararası ilişkiler alanı ise, barışın tesisi için çatışma yönetiminin önemine vurgu yapmaktadır. Bu sebeple çatışma yönetimi, uluslararası ilişkiler alanında çokça tartışılan bir mesele haline gelmiştir (Kiraz, 2020, s.118). Akyeşilmen'e (2013) göre çatışma, güç ve savaş-barış gibi uluslararası ilişkilerin temel kavramlarından birisidir ve asıl mesele onu ortadan kaldırmak yerine doğru bir şekilde yönetilmesi veya pozitif bir şekilde çözülmesidir (s.41). Çatışmayı çözmek, yatıştırmak ve dönüştürmek için çeşitli faktörlerin bir araya geldiği pozitif bir etkileşime ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu faktörlerden birisi de arabuluculardır. Bir çatışmanın çözülmesinde, çatışan taraflara çözüm önerileri sunan ve ortak bir paydada buluşturmaya muktedir olabilecek üçüncü taraf bir arabulucuya ihtiyaç duyulabilmektedir. Arabuluculuk, tarafsız bir üçüncü tarafın iki (veya daha fazla) ihtilafli tarafın bir anlaşmazlığı nasıl çözecekleri konusunda yardımcı olduğu bir süreçtir (Liebmann, 2000, s.10). Doğru bir çatışma yönetiminde arabulucunun kilit bir faktör olarak rol oynadığı örnekler vardır. Ancak başarılı bir çatışma yönetimi ve arabuluculuk faaliyetinin gerçekleşmesi için hangi nosyonların gerekli olduğu, barış çalışmaları disiplini için

önemli bir sorudur. Farklı türdeki çatışma yönetimi ve arabuluculuk faaliyetlerinin başarılarını değerlendirmek için, hangi sonuçların başarı olarak sınıflandırılacağını belirleyecek kriterlere ihtiyacımız vardır (Svensson, 2015,s.11). Bu sebeple çatışma yönetimi ve arabuluculuk terimlerinin teorik çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir. Böylelikle faaliyetlerin başarı/başarısızlık kriterleri daha görünür hale gelecektir.

1.1.1. Çatışma yönetimi

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte dış politika karar vericileri, devlet içi çatışmalara müdahale edip etmeme ya da bu müdahalenin ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği gibi konulara ilişkin kararlarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle erken Soğuk Savaş sonu dönemde, bu müdahale biçimlerinin başarı kriterleri belirgin olmasa da ilerleyen süreçte istikrara yönelik yeni tehditleri kontrol altına alma çabaları giderek daha belirgin hale gelmiştir (Regan, 1996, s.336). Nitekim Sosyal Bilimler alanında devlet içi çatışmaların çözümü üzerine birçok çalışma yapılmış; çatışmaya sebep olan motivasyonlar, psikolojik ve operasyonel faktörler, çatışma biçimleri ve çatışmalara yönelik veri kümeleri incelenmiştir (Ohlson,2000; Pearson, 1974; Wooth vd., 2012; Pickering ve Kisangani, 2009). Yine de her açıdan doğru bir çatışma yönetimi faaliyetinin teorik çerçevesi çizilememektedir. Çatışmanın doğasının her geçen gün geliştiği ve değiştiği düşünüldüğünde, çatışma çözümüne yönelik faaliyetlerin de bu değişime ayak uydurması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Çatışmalar genellikle yüksek düzeyde güvensizlik yaratır ve bu da iletişimin tam olarak değilse de önemli ölçüde bozulmasına neden olur. Bu koşullarda, taraflar genellikle kendi başlarına karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüme ulaşmakta ya yetersiz ya da isteksizdirler. Bu nedenle, çatışan taraflar, çatışma yönetimi faaliyetlerini ayrı bir üçüncü tarafa devretmeyi yararlı bulabilir (Vukovic, 2016, s.9). Çatışma yönetimi, çatışmada şiddetin düzeyini, kapsamını ve yoğunluğunu azaltmak, sınırlamak veya ortadan kaldırmak için aksiyon almak ve gelecekteki çatışmalarda şiddete başvurma eğiliminin kontrol altına alındığı bir yapı inşa etme girişimidir (Bercovitch ve Gardner,2009,s.4). Çatışma çözümü, şiddetli çatışmalarda agresif kazan-kaybet tarzlarının genellikle yalnızca çatışan taraflar için değil, aynı zamanda uluslararası toplum için de kabul edilemez derecede yüksek maliyetlere yol açtığına dair temel varsayımına bağlıdır ve fiilen veya potansiyel olarak şiddet içeren çatışmaları barışçıl siyasi ve sosyal değişim süreçlerine dönüştürmenin yollarını aramaktır. Çatışma çözümü alanındaki farklılıklar ve tartışmalar ne olursa olsun, bu onun belirleyici hedefi olmaya devam etmektedir (Miall vd.,1992, s.77). Kelman ise (2005) çatışma çözümünde karşılıklı güven ilişkisinin kurulmasına işaret etmekte ve karşılıklı güvenin geliştirilmesinin, çatışmayı çözüme ve düşmanlar arasındaki ilişkiyi istikrarlı barış ve işbirliği ile karakterize edilen bir ilişkiye dönüştürme çabalarında eşit derecede önemli olduğunu belirtmektedir (s.641). Bu anlamda çatışma çözümünün psikolojik ve sosyolojik yönüne vurgu yapmaktadır. Ancak yine de taraflar, anlaşmazlığı sona erdirmek için müzakere etmenin kendi çıkarlarına en uygun olduğu

sonucuna vardıklarında barış sürecinin mümkün hale geleceği söylenebilir. Ohlson'a göre (2000) çatışma çözümü aşamalı bir süreçtir: Askeri, ekonomik ve diplomatik baskılar gibi güç odaklı faktörler ve siyasi irade ile çatışan grup arasındaki güvenin artması gibi barış odaklı faktörler. Başka bir deyişle çatışma çözümündeki başarıyı elde etmek için farklı analiz seviyelerindeki birkaç değişken arasında pozitif bir etkileşime ihtiyaç vardır.

Bu konudaki bir diğer çalışmada Frazier ve Dixon, çatışma yönetimini 5 farklı biçimde tanımlamıştır: Sözlü eylemler, diplomatik yaklaşımlar, adli süreçler, idari yardım ve askeri güç kullanımı. Sözlü eylemler, çatışma yönetiminin en pasif biçimini temsil eder ve üçüncü şahıslar tarafından, savaşan tarafları, anlaşmazlıklarını çözmek için şiddeti sona erdirmeye ve barışçıl yollara başvurmaya teşvik ettikleri çeşitli açıklamalarda gözlemlenebilir. Diplomatik çabalar ise daha çok üçüncü taraf bir arabulucu faaliyeti üzerinden şekillenmektedir. Ek olarak uluslararası mahkemelerin kullanılması, yargı süreçlerini ön plana çıkarırken, insani yardım, seçim denetimleri ya da barış gücü gözlemleri gibi etkenler ise idari yardım başlığı altında ele alınmaktadır. Son olarak askeri güç kullanımı, bir üçüncü taraf müdahalesinde gerçekleşen zorlayıcı güç olarak ele alınmaktadır (Frazier ve Dixon, 2006, s.396).

Zartman'a (2008) göre ise uluslararası güvenlik, çatışma yönetimi ile sağlanır ve çatışma yönetimi, her şeyden önce müzakere yoluyla gerçekleştirilir. Bir devletin ve sakinlerinin güvenliğini sağlayan pahalı askeri donanım değil, bu askeri gücün kullanımı ve kullanılmamasıyla ilgili diplomasidir. Güvensizlik, çözülmemiş sorunlardan ve yönetilmeyen çatışmalardan kaynaklanır ve devletlerin kendi aralarında ve halk ile olan ilişkilerinde güvenliği sağlayan sorunların çözümü ve çatışmaların çözümüdür. Bu noktada askeri araçlar bile güvenliği sağlayamayabilir ve her halükarda çatışmanın müzakeresi ve yönetimi her zamankinden daha fazla gereklidir (s.2). Bercovitch ve Jackson (2009) ise geleneksel çatışmanın doğasının modern bir paradigmaya kaydığını vurgulamaktadır. Buradan hareketle çatışma çözümünün hem pratik hem de normatif yönlerini içeren modern çatışma yönetimi faaliyetlerinin, yerel aktörlerin önemini, kadın ve erkeklerin farklı savaş deneyimleme biçimlerini ve hem resmi hem de gayri resmi iletişim kanallarına duyulan ihtiyaca vurgu yapmaktadır (s.16). Alandaki bu çalışmalardan hareketle çatışma yönetimi faaliyetlerinin birçok farklı faktör ve denkleminde barındıran dinamik bir süreç olduğu söylenebilir. Nitekim çatışma çözümü aşamasında aktörlerin çeşitliliği, motivasyonları, çatışmanın süresi ve sahadaki operasyonel süreçler gibi birçok etken, doğru bir barış yapımı faaliyeti için kilit rol oynamaktadır. Bu sebeple doğru bir çatışma yönetimi faaliyetinin bir dizi aşamadan geçmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çatışmanın çözümü için uygun ortamın sağlanması, barış süreçlerini daha kolay hale getirecektir. Başka bir deyişle çatışan tarafların kendilerini barışa hazır hissetmeleri –ya da barışa zorlanmaları- çatışma çözümü açısından oldukça önemlidir.

Çatışma yönetimi en iyi şekilde, devlet veya devlet altı düzeyde faaliyet gösteren siyasi motivasyona sahip aktörler arasında devam eden bir çatışmayı, tipik olarak üçüncü bir tarafın katılımı ile kontrol altına alma çabası olarak anlaşılmaktadır (Butler,2009, s.13). Çatışmanın

yalnızca birincil aktörler tarafından yönetildiği örnekler varolsa da, mevcut çatışma yönetimi literatürü çoğunlukla çatışma yönetiminin üçüncül bir aktör tarafından ele alındığı örnekler üzerinde yoğunlaşmıştır (Whitfield, 2007; Goulding, 1999; Wolfrum, 2005; Bercovitch, 2019; Fisher, 1997). Ancak üçüncü taraf müdahaleleri, çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Butler'a (2009) göre çatışma yönetimi bağlamındaki üçüncü taraf müdahaleleri, devletler, Hükümetlerarası Kuruluşlar (IGO), Bölgesel Kuruluşlar (RO), STK'lar ya da bireyler tarafından gerçekleştirilebilmektedir (s.131).

Orta büyüklükte veya daha küçük güçler, çatışmalara çıkardan ziyade zorunluluktan dolayı müdahale ederler; yakın bir çatışmanın kendi topraklarına sıçramasından, büyük bir gücün dışarıdan müdahalesini çekmesinden, iç cephede istikrarsızlığı körüklemesinden veya daha küçük güçlerin yararına olan uluslararası normları ve yasaları baltalamasından korkabilirler. Bununla birlikte, büyük güçler gibi orta ve küçük güçler de prestij ve çıkarlarını artırma arzusuyla arabuluculuğa itilebilmektedirler (Butler, 2009, s.132). Ancak literatürde devlet dışı aktörlerin çatışmalara dahil olduğu diğer örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Hare (1992) ve Kelman (1992), çatışma yönetiminde üçüncü taraf bir aktör olarak resmi olmayan bireyleri incelerken, Amoo ve Zartman (1992), çatışma yönetiminde bölgesel aktörlerin rolünü vurgulamıştır. Kıbrıs ve Suriye örneklerinde Kofi Annan, Lakhdar Brahimi ve Stefan de Mistura, çatışma çözümünde bireylerin rolüne örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu isimler her ne kadar Birleşmiş Milletler (BM) tarafından görevlendirilse de, literatürde çatışma yönetiminin bireyler üzerinden yönlendirildiği örnekler için kullanılmıştır. Ayrıca IGO'lara BM ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) örnek olarak gösterilebilirken, RO'lara Arap Ligi (AL) örnek olarak verilebilir. Çatışma yönetimi bağlamında arabuluculuk faaliyetleri ve üçüncü taraf müdahalelerinin başarı/başarısızlık kriterlerinin incelenmesi için söz konusu terimlerin teorik çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir.

1.1.2. Arabuluculuk faaliyetlerinin amacı, kapsamı ve sınırlılıkları

Bir çatışmada arabulucunun varlığı, çatışmanın tamamen çözüldüğü anlamına gelmeyeceği gibi, doğru bir arabuluculuk faaliyetinin kesin bir barışla sonlandırılması, her zaman mümkün olmamaktadır. Çatışma çözümü bağlamında arabuluculuk faaliyeti, barışın sınırlı tanımından ve savaşın yokluğundan daha fazlasıdır. Arabulucu aktörün etkisiyle taraflar, birbirlerine saygı duymayı ve birbirleriyle birlikte yaşamaya hazırlanmayı kabul edebilirler. Ancak barışın ne olduğuna dair işbirliği, adalet ve bütünleşmenin varlığı gibi daha geniş anlayışlar da bulunmaktadır (Wallensteen, 2002, s.10). Dolayısıyla doğru bir arabuluculuk faaliyetinin teorik olarak belirli bir tanımı-amacı ve hangi nosyonları ele aldığına dair bir kapsamı var iken, başarıya ulaşmasına yönelik çeşitli sınırlılıkları da mevcuttur.

1.1.2.1. Arabuluculuk Tanımı

Arabuluculuk, çatışmanın müzakere yoluyla azaltılması veya çözümüne katkıda bulunma amacı güden üçüncü taraf müdahalesinin bir şeklidir. Diğer barış yapma ya da çatışma çözme biçimleri gibi, çatışmaya müdahil taraflar ile diplomatik olarak işbirliği koşulu sunması bakımından kabul edilebilir bir müdahaledir. Arabuluculuk, doğrudan güç kullanımına dayalı olmaması ve katılımcılardan birinin kazanmasına yardımcı olmayı amaçlamaması bakımından, çatışmalardaki üçüncü taraf müdahalesinin diğer biçimlerinden farklıdır (Zartman ve Touval, 1985, s.31-32). Ancak arabulucu aktörün, pozitif bir barışı tesis edebilmesi adına gerekli şartları sağlaması gerekmektedir. Bercovitch ve Gardner (2009) arabuluculuğu tarafların kendi çabalarıyla ilişkili ancak bunlardan farklı olarak, ihtilafı tarafların veya temsilcilerinin yardım istediği veya bir bireyden, gruptan, devletten yardım teklifini kabul ettiği yeni bir çatışma yönetimi yaklaşımı ve yöntemi olarak tanımlamaktadır. Raymond'a (1994) göre devletler arasındaki herhangi bir ihtilafta, taraflar üç genel seçeneğe sahiptir: Taraflardan biri diğerini kabul etmeye zorlayana kadar anlaşmazlık içinde kalabilirler, diplomatik bir çözüme varmak amacıyla ikili müzakerelere girişebilirler veya bazı üçüncü kişilerin yardımını isteyebilirler. Arabuluculuk, iletişimi kolaylaştırarak veya bir anlaşmazlığı çevreleyen gerçekleri araştırarak iki tarafı bir araya getirmeyi içerdiğinden, en az müdahaleci roldür. Ancak arabulucu üçüncü bir aktör, tek taraflı güç kullanımlarında, taraflardan birini veya her ikisini belirli şartları kabul etmeye zorlamak için çok yönlü bir koalisyon kurmaya kadar değişebilen daha partizan ve müdahaleci bir rol üstlenebilir (s.37). Aktörlerin bağımsızlığını ve özerkliğini koruma ilkelerinin egemen olduğu uluslararası ilişkilerin karmaşık dinamikleri göz önüne alındığında, özellikle pratik olan gönüllü, zorlayıcı olmayan ve yasal olarak bağlayıcı olmayan bir faaliyettir (Bercovitch,2005).

1.1.2.2. Amaç, Kapsam ve Özellikler

Düşük derecede müdahaleciliği ve geçici doğası göz önüne alındığında, arabuluculuk tarafların karar verme süreci boyunca özerkliklerini korumalarına olanak tanır. Arabulucunun tarafsızlığı, arabulucunun kabulü veya başarılı bir sonuç için gerekli ön koşulları temsil etmediğinden, arabuluculuk en iyi, geçici bir şekilde yürütülen gönüllü ve yasal olarak bağlayıcı olmayan bir müzakere süreci olarak anlaşılmaktadır. Harici bir aktör, taraflara kendilerini bulamadıkları veya bulmak istemedikleri bir çözüme ulaşmalarında yardımcı olmaktadır (Vukovic, 2016, s.15). Arabuluculuk faaliyeti, çatışmanın doğası gereği değişim ve dönüşüm içerisindedir. Bu noktada arabulucu aktörün/aktörlerin eylemleri, nicelik ve nitelik olarak gelişim göstermelidir. Sisk (2009) arabuluculuk faaliyetlerinin çok taraflı ve katmanlı yapısına vurgu yapmaktadır. Barış sürecini çok düzeyli etkileşimler olarak görmek gerektiğini, barış sürecine dahil olanların aynı anda sadece düşmanlarını değil, kendi tabanlarını da etkilemeye çalıştıklarını vurgulamaktadır. Böylelikle operasyonel anlamda yalnız çatışan tarafların değil, aynı zamanda bölgedeki diğer azınlıkların da onayının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ek olarak arabulucu aktörlerin çeşitliliğinin artması, -uluslararası örgütler, Sivil Toplum Kuruluşları

(STK) gibi- tarafların barışa daha yakın hissetmelerini sağlayacaktır. Ayrıca arabulucu aktörün güç kullanım ihtimalinin bir caydırıcı etken olarak kullanılabilmesini de iletmektedir. Başka bir deyişle bazı durumlarda, uluslararası toplum, savaşı sona erdirmek için uygun gördüğü çözüm şartlarını uygulamak için askeri gücü (nihai koz biçimi) uygulamaya hazır olmalıdır.

Özetle doğru bir arabuluculuk faaliyetinin zorlayıcı ve zorlayıcı olmayan faktörlerin, homojen bir yapıda uygulanması gerekliliği vurgulanmaktadır (Sisk, 2009, s.50-56). Bölümün başında da bahsedildiği üzere, çatışma yönetimi faaliyetlerinin bir parçası olan arabuluculuk, zaman içinde değişime ve dönüşüme uğramıştır. Nitekim çatışmanın dinamik doğası, böylesi bir hareketi zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple arabuluculuk faaliyetleri üzerine yapılan çalışmalara ayrıntılı bir literatür taraması yapıldığında, bu değişim daha görünür olmaktadır. Arabuluculuk alanında yapılan ilk çalışmalar, çoğunlukla arabulucu aktörün tarafsızlığını temel bir şart olarak ele almaktadır (Jackson,1952, Burton ve Dukes, 1990, Miall, 1992). Bu çalışmalara göre arabulucuların tamamen iknaya güvenerek, ihtilafli taraflar arasındaki bozulmuş iletişimi kolaylaştırması ve yeni sağlanan bilgilere dayalı olarak olası çözümleri formüle etmesi gerekmektedir. Böylesi bir çözüm için çatışan tarafların ikisinin de güveneceği ya da iki tarafa da eşit derecede uzaklıkta bulunan bir arabulucu aktörün varlığı ön şart kabul edilmektedir. Kelman'ın (2005) da vurguladığı üzere güven, bireyler veya gruplar ile ait oldukları kuruluşlar ve toplumlar arasındaki tüm ilişkilerin barışçıl ve etkin yönetimi için merkezi bir gerekliliktir (s.640). Bu açıdan bakıldığında arabuluculuk faaliyeti için ön şartın, çoğunlukla daha psikolojik bir tabandan geldiği anlaşılmaktadır. Arabulucu aktörün tarafsızlığına atıfta bulunan çalışmalar, çatışma yönetimi literatürünün öncü isimleri tarafından da vurgulanmıştır. Richmond'a göre arabuluculuk, hiçbir 'yetkili' güce sahip olmayan 'kabul edilebilir ve tarafsız' bir üçüncü tarafın, çatışan taraflara karşılıklı olarak kabul edilebilir bir anlaşmaya varmalarında yardımcı olduğu müzakere sürecinin bir uzantısı olarak görülmelidir (1998, s.708). Ancak ilerleyen yıllarda arabulucu aktörün tarafsızlığı konusu da tartışmaya açılmıştır. Nitekim çatışmanın izole ve yerel bir ölçekten çıkıp, uluslararası bir boyut kazandığı durumlarda, kendi bölgesi veya etki alanına nüfuz edilen uluslararası aktör, çatışmanın çözümü adına devreye girmek zorunda gözükmektedir. Ancak yine de küçük ve yerel çatışmalarda yürütülen arabuluculuk faaliyetlerinden elde edilen veriler, uluslararası arabuluculuk anlayışı için hala temel teşkil etmektedir ve her iki dinamiğin teorik anlayışında büyük bir örtüşme vardır. İki süreç arasında bulunabilecek belirli farklılıklar, yürütüldükleri bağlamın doğrudan bir sonucudur. Merkezi bir otoriteden yoksun uluslararası bir sistemde, çeşitli uluslararası aktörler, yerel düzeyden çok farklı koşullarda arabuluculuk faaliyetlerini yürütürler. Uluslararası ve yerel arabuluculuk süreçleri arasında hala güçlü benzerlikler olsa da, aktörlerin her ne pahasına olursa olsun arabuluculuk yapmaya çalıştıkları uluslararası düzeyde net bir yapının olmaması, uluslararası arabuluculuk çabalarını belirli kişisel çıkarlara daha duyarlı hale getirmiştir. Çeşitli uluslararası aktörleri belirli bir uluslararası çatışmada arabuluculuk yapmaya iten bazı yerel ortamlarda arabuluculuk, tanım gereği, anlaşmazlıkta hiçbir ilgisi olmayan tek, güvenilir bir üçüncü tarafça yürütülürken, uluslararası çatışmalar

genellikle “aynı derecede, çok sayıda, sıklıkla ve bir o kadar da çeşitli” farklı türde dış aktörleri çekmekte ve arabuluculuk sürecine getirmektedir (Vukovic, 2016, s.11-12).

Böylelikle, uluslararası boyut kazanmış bir çatışmaya dahil olan arabulucu aktörün salt tarafsız bir tavır ile sorunun çözümü için çaba sarf etmesi iyimser gözükmektedir. Bercovitch ve Jackson’a (2009) göre arabulucu aktörler, bilinçli veya başka bir şekilde, kendilerine veya temsil ettikleri gruba ait fikirleri, bilgileri, kaynakları ve çıkarları da çatışma çözüm süreçlerine dahil etmektedir. Arabulucuların genellikle söz konusu çatışmayla ilgili kendi varsayımları ve gündemleri vardır (s. 36). Ayrıca arabuluculuk müzakerenin bir çeşididir ve arabulucuların yaptıklarının çoğu, tarafların gönüllü bir anlaşmayı müzakere etmenin zorluklarını aşmalarına yardımcı olarak görülebilir. Elbette bu, onların her zaman tarafsız, ilgisiz kolaylaştırıcılar olarak işlev gördükleri anlamına gelmez. Üçüncü tarafların bir anlaşmazlığa arabuluculuk yapmak için çeşitli nedenleri vardır. Bazen, her iki devlet tarafından dile getirilen şikayetlere eşlik eden esaslara bakılmaksızın, kendi ulusal hedeflerine uygun bir sonuca doğru çalıştıkları üçgen bir pazarlık sürecinde prensip haline gelirler (Raymond, 1994, s.28).

1.1.2.3. Sınırlılıklar, Başarı ve Başarısızlık Durumu

Arabuluculuk faaliyetlerinde gerçekleşecek olan eylemler bir bütün olarak ele alınsa da bu eylemi etkileyecek veya derinleştirecek birçok faktör bulunmaktadır. Örneğin Bercovitch, çatışan tarafların siyasal ortamının, güç potansiyellerinin, taraflar arasında tarihsel süreçte var olan ilişkilerin, gerçekleşecek olan müdahalenin zamanlamasının, arabulucu aktörün daha önce gerçekleştirdiği arabuluculuk faaliyetlerindeki başarısının, çatışan tarafların barışa yönelik hazır bulunuşluluk seviyelerinin, arabuluculuk ortamının ve stratejilerinin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (2011, s.39-48). İç siyasal iklim, kültürel ve etnik farklılıklar, toplum içerisindeki homojenlik derecesi gibi faktörlerin arabuluculuğun başarısını veya başarısızlığını etkilemektedir. Toplum içerisindeki ayrılık veya uyum eksikliği, hem karşıt tarafların hem de arabulucunun herhangi bir anlamlı çatışma yönetimi biçimine girmesini zorlaştırır. Örneğin Kıbrıs’ta gerçekleştirilmeye çalışılan arabuluculuk girişimlerinin başarısızlığı bu noktayı çok iyi göstermektedir. Adada Rum ve Türk vatandaşların oluşturduğu iki kesim bulunmaktadır. Güney bölümündeki Rumlar ile Kuzey bölümündeki Türkler arasında etnik kökünde ayrılıklar vardır. Ayrıca bölge fiili olarak ikiye bölünmüş durumdadır. Dolayısıyla iç siyasal iklimde karşıtlıklar mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında çatışmanın var olduğu iç siyasal iklim, arabuluculuk faaliyeti için oldukça önem arz etmektedir. Öte yandan taraflar arasındaki güç farklılıkları ne kadar küçükse, uluslararası arabuluculuğun etkinliğinin o kadar büyük olduğu öne sürülebilir (Bercovitch, 2011, s.41). Taraflar arasındaki belirgin güç eşitsizliği durumlarında, daha güçlü olan rakip, arabuluculuk başarısı için gerekli olan herhangi bir tavizi vermeye hazır olmayabilir. Bu açıdan bakıldığında arabulucu aktörün belirgin olarak güçsüz olan tarafı gözeterek tarafları eşit derecedeki aktörler haline getirmeye çalışması önemlidir.

Çatışan taraflar arasında var olan tarihsel süreç, ya da bir başka deyişle taraflar arasındaki geçmişe dayanan ilişki, bir çatışmanın seyrini ve sonucunu etkileyen en önemli değişkenlerden birisidir (Deutsch, 1974). Nitekim ister ulus içi ister uluslararası bir mahiyette olsun, anlaşmazlık durumu izole ve münferit değildir. Çatışmanın bir geçmişi ve muhtemelen de bir tür geleceği olacaktır. Bir çatışmanın dinamiklerini değerlendirmek için tarafların halihazırda var olan geçmiş ilişkileri 4 ana bölüme ayrılmaktadır: dost, düşman (düşmanca bir tavır olan ancak daha önce çatışma olmayan), çatışmalı (önceden var olan düşük seviyeli çatışma) ve taraflar arasında birden fazla gerçekleşmiş olan anlaşmazlıklar. Bercovitch'in (2011) çalışmasına göre tarafların daha önce dostane ilişkilerinin var olduğu durumlarda arabuluculuk faaliyetinin başarı oranı %80 iken, tarafların bir veya birden fazla anlaşmazlığı olduğu durumlarda (örneğin Kore ihtilafları, Arap-İsrail anlaşmazlığı, Pakistan-Hindistan ihtilafı gibi), başarı olasılığı yalnızca yüzde 40 ile sınırlı kalmıştır (s.42).

Özetle, mevcut siyasal durum, çatışan tarafların tarihsel bağlılıkları, dost-düşman algılamaları, güç potansiyelleri çatışma çözümü adına önemli parametrelerdir. Benzer şekilde arabulucu aktörün ilişkileri, tarafsızlığı ve müdahale zamanlaması da doğru bir arabuluculuk faaliyeti için önem arz etmektedir.

1.2. Çatışma Yönetiminde Zamanlama

Zaman, çatışma ve barış davranışının anahtarıdır. Şiddetin daha hassas bir ölçüsünü sunar ve sürdürülebilir barış ile kronik şiddet arasındaki farkı yaratır. Ayrıca çatışmaların dönüşümünde ve sürdürülebilir barışın inşasında kilit bir değişkendir (Reychler,2015,s.2).

Reychler (2015), çatışma çözümünde ve barışın inşa sürecinde zamanlamanın önemini 8 farklı maddede özetlemiştir. Bunlardan ilki, zamanlamanın hassas ve kapsamlı bir şiddet ölçümü için gerekliliğidir. Ayrıca zamanlama çatışma bağlamının bir parçasıdır ve tanımlayıcı, açıklayıcı ve öngörücü analizler için gereklidir. Öte yandan barışın inşasında koordinasyon ve tutarlılık için hayati öneme sahipken, değerlendirme için önemli bir kriter, bir güç ve etki kaynağı ve gerçek demokrasinin bir ölçüsüdür (s.112).

Bazı araştırmalar bir savaşı sona erdirmek için en iyi zamanın savaşın başlamasından çok kısa bir süre sonra olduğunu iddia etmektedir (Regan ve Stam,2000). Bu genellikle tarafların savaş gücünün netleştiği ancak tarafların henüz ilişkilerine onarılamaz bir zarar vermediği ya da itibarlarını ve kaynaklarını, bir kazan-kaybet sonucuna bağlamadığı zamandır. Ancak erken müdahale etmenin başka zorlukları da vardır; taraflar hala zaferden emin olabilir ve barış girişimlerine katılmak istemeyebilirler. İç savaşlarda hükümetler, bu tür girişimlerin devlet egemenliğini ihlal ettiğine ve isyancıları ve taleplerini meşrulaştırma eğiliminde olduğuna inandıklarından, çatışmanın erken dönemlerinde dış barış girişimlerini kabul etmekte genellikle isteksizdirler (Yawanarajah,2016,s.1).

Diğer bulgular, çatışma döngüsünün sonlarına doğru müdahale etmenin en iyisi olduğunu göstermektedir (Mahieu, 2007). Kanıtlar, bir çatışmaya daha erken veya çok daha geç müdahale etmenin anlaşmazlıkların hızla sona ermesine yol açabileceğini, ortada veya daha ziyade bir savaş tamamen başladıktan sonra müdahale etmenin çatışmaları uzatma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Yawanarajah,2016,s.2).

Bu bağlamda bir çatışma çözümünün başarı ve başarısızlık seviyesi, arabulucu aktörün müdahale zamanlaması ile yakından ilgilidir. Çatışmanın henüz başında yapılan müdahale ya da barış girişimi, taraflar nezdinde tehditkar algılanabilir ve başarısızlığa neden olabilir. Bu nedenle çatışmanın belirli bir olgunluğa erişmesi, çatışma çözümü adına olumlu sonuçlar getirebilmektedir. Çatışma çözümü ve uluslararası diplomasi literatürü, diplomasi ve çatışma yönetiminde zamanın önemli olduğu konusunda hemfikirdir. Bir barış sürecinin başarısı, çatışma çözümü girişimlerinin etkili bir şekilde zamansal olarak dağıtılmasına ve sıralanmasına bağlıdır (Pinfari, 2011, s.685). Çatışma yönetiminde zamanın merkezi bir değişken olarak artan önemi, barış inşasına yönelik tutarlı ve yeni bir yaklaşım olarak algılanan ve tasvir edilen şeyin bir parçasıdır ve çatışma yönetimi literatüründe ön plana çıkmaktadır.

1.2.1. Olgunluk teorisi

Bir anlaşmazlığın süresi ve arabuluculuğun başlatılmasının zamanlaması, büyük ölçüde başarı olasılığını belirleyebilmektedir. Barış faaliyetinin etkili olabilmesi için arabuluculuğun doğru zamanda gerçekleşmesi gerekir. Bir çatışmanın "olgunluk" seviyesine ne zaman geleceği veya tarafların arabuluculuk için hazır olmasının nasıl tanımlanacağı konusunda ihtilaflar mevcuttur. Edmead (1971), arabuluculuğun erken bir aşamada tarafların bir şiddet eşiğini aşmadan ve birbirlerine ağır kayıplar vermeye başlamadan çok önce denirse başarılı olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu iddia eder. Northedge ve Donelan (1971), Ott (1972) ve Pruitt (1981) ise bir çatışmanın uzlaşmazlığını yumuşatmak ve tarafların beklentilerini gözden geçirmek için birkaç aşamadan geçtiğinde, arabuluculuğun daha etkili olduğunu ve her iki taraf da isteklilik göstermeden kesinlikle başlatılmaması gerektiğini öne sürmektedir. Çatışmanın bu seviyeye gelebilmesi için taraflar arasındaki uyuşmazlığın belirli bir yoğunluğa ulaşması gerekmektedir. Uyuşmazlık yoğunluğu kavramı, arabuluculuğun zamanlaması ile yakından ilişkilidir.

Tarafların bir çatışmayı sürdürmekten kaynaklanan maliyetleri, bir noktada o kadar büyük hale gelebilir ki, daha fazla kayıp tahammül edilemez hale gelmektedir (Bercovitch, 2011, s.42-43). Bu noktada yine arabuluculuk literatürü iki çelişkili bakış açısı sunmaktadır. Jackson (1952) ve Young (1967, 1968), bir anlaşmazlığın yoğunluğu ne kadar yüksek olursa, arabuluculuğun kabul edilme ve başarılı olma olasılığının o kadar yüksek olduğunu öne sürmektedir. Karşıt bir görüş ise, yoğunluk ve kayıplar ne kadar yüksek olursa, tarafların pozisyonları o kadar kutuplaşacak ve her bir taraf, herhangi bir arabuluculuk çabasını

reddetmek ve ne pahasına olursa olsun kazanma girişiminde bulunmak konusunda daha kararlı olacaktır (Modelski, 1964). Arabuluculuğu başlatmak için en uygun zaman, bir çatışmada tarafların kendi çabalarının başarısız olmasından sonradır. Bu aşamada tarafların uzlaşma motivasyonu en yüksek seviyededir ve bu nedenle bir fırsat mevcuttur (Bercovitch, 2011, s.83). Arabuluculuğun zamanlaması, başarı şansını etkileyen çok önemli bir faktördür. Çatışmaların, diğer tüm sosyal süreçler gibi kendi yaşam döngüleri vardır (günler, aylar veya yıllar boyunca uzayabilir). Bir çatışmanın “arabuluculuk için olgunlaştığı” (Zartman, 1985) ve arabuluculuğun yalnızca bir çatışmayı daha da kötüleştirebileceği ve arabulucuların güvenilirliğine zarar verebileceği zamanlar (Haass, 1990) vardır.

Çatışmanın olgunluk seviyesine ulaşması kavramı, çatışan tarafların potansiyel olarak yaklaşan, geçmişte veya yakın zamanda önlenmiş bir felaketle ilişkilendirilen "karşılıklı acı veren bir çıkmaz" algısına odaklanır. Taraflar kendilerini zafere tırmanamayacakları bir çatışmanın içinde sıkışıp kaldıklarında ve bu çıkmaz (mutlaka eşit derecede veya aynı sebeplerden olmasa da) her ikisine de acı verdiğinde, alternatif bir politika veya “çıkış” ararlar (Zartman ve de Soto, 2010, s.6). Bir çatışmanın ne zaman arabuluculuğa hazır olduğunu değerlendirmek, vakadan vakaya ve birçok dinamik faktöre bağlı gözükmektedir. Yine de “karşılıklı acı veren bir çıkmazın” (örneğin askeri bir gerileme, güç ilişkilerinde bir değişiklik veya tek taraflı bir sonucun empoze edilmemesi), arabuluculuğu ne zaman başlatacağına karar vermek için bir çatışmada en iyi kriter olmaya devam etmektedir. Taraflar, çatışmayı yönetme çabaları hiçbir yere gitmediğinde ve çatışmayı sürdürmenin hem insani hem de ekonomik maliyetleri artmaya başladığında, acı veren bir çıkmaza girmektedirler. Bu ve diğer koşullar, arabuluculuğun başarı şansını etkiler. Bu koşulları belirleyebilmek, arabulucuların arabuluculuğu başlatma veya arabuluculuğu bırakma kararlarının yanı sıra olası seyrini ve sonucunu etkileyebilir. Arabuluculuğun ne zaman kullanılacağını bilmek, ne sıklıkta kullanıldığından daha önemli olabilir (Bercovitch, 2011,s.83).

Çatışan tarafların çatışmanın devamından herhangi bir sonuç elde edemeyeceğini anlayabilmesi için çatışmanın belirli bir evreye ulaşması gerekmektedir. Zartman’a (2000) göre Olgunluk Teorisi, bir çatışmanın taraflarının neden ve ne zaman, tarafların kendilerinin veya başkalarının çatışmayı müzakere yoluyla çözüme dönüştürme çabalarına duyarlı olduklarını açıklamayı amaçlamaktadır. Çatışmanın yönetiminin diğer nosyonları gibi, “Olgunluk Teorisi” hakkında da çeşitli argümanlar mevcuttur. Temel anlamda Olgunluk Teorisi, çatışan tarafların barış masasına oturmaları için gereken zamana odaklanmaktadır. Başka bir deyişle çatışan tarafların bir arabulucu yoluyla barış masasına oturması için her iki tarafın da çatışmanın devamından herhangi bir fayda sağlayamayacağını idrak etmesi sürecine odaklanan bir teoridir (s.228). Başka bir deyişle çatışan tarafların bir felakete sürüklenmeden önceki farkındalık seviyesine ulaşması anlamına gelmektedir. Bu aşamada taraflar arasında karşılıklı maliyet-fayda temelli bir etkileşim biçimi olduğu söylenebilir. Çatışmanın her iki taraf için de maliyetli ve dolayısıyla acı verici bir boyuta gelmesi, doğal olarak tarafları daha avantajlı bir çözüm yoluna itecektir.

Literatürdeki olgunluk kavramları iki geniş gruba ayrılma eğiliminde olmuştur. İlk grup, bir uyumsuzluk arabuluculuğunun yaşam döngüsü içinde ne zaman denendiğiyle ilgili zamansal faktörler açısından olgunluğu görme eğilimindedir. İkinci grup, olgunluğu anlaşmazlıkla ilgili bağlamsal faktörler ve tartışanlar arasındaki ilişki açısından kavrar. Bununla birlikte, literatürde, çatışmanın maliyeti ve ihtilaflılar arasındaki güç dağılımı gibi faktörlerin arabuluculuğun başarısını nasıl etkilediğine ilişkin anlaşmazlıklar devam etmektedir (Greig, 2001, s.692).

Çatışma olgunluğunun oluşması için bazı etkenler gereklidir. Her şeyden önce, tüm çatışan taraflar bir var olan durumla alakalı bir çıkmazı kabul etmeleri öngörülmektedir. Ancak olgunluk bir algı meselesi iken, bu algı genellikle nesnel koşullarla ilgilidir. Taraflar bir çıkmazda olduklarının farkına varmazlarsa, birbirlerine zarar veren bir açmaz oluşmamıştır. Olgun bir an için gerekli olan diğer unsur da algısalıdır. Tarafların belirli bir çözüm tanımlayabilmeleri gerekmez, ancak müzakere edilmiş bir çözümün mümkün olduğu ve diğer tarafın bu duyguyu paylaştığı ve bir çözüm arama isteğine sahip oldukları duygusuna sahip olmaları gerekir (Zartman ve de Soto, 2010, s.5-7). Burada belirtmelidir ki olgunluk kendi kendine uygulanmamakla birlikte, müzakere veya arabuluculuğun başlatılması için sadece gerekli, fakat yetersiz bir koşul olarak görülmelidir. Ancak çatışma çözümü adına arabulucu aktörler için bir fırsat sunabileceği öngörülmektedir. Yine de olgunluğun varlığı tek başına hiçbir sonucu garanti etmemektedir.

1.2.2. Karşılıklı acı veren çıkmaz

Bir önceki başlıkta da ifade edildiği üzere, çatışmanın belirli bir olgunluk seviyesine ulaşması için gerekli ön koşullardan birisi de, tarafların kendilerini belirli bir açmazın içerisinde bulmaları ve çatışmanın devamından önemli bir fayda sağlayamayacaklarını idrak etmeleridir. Zartman'ın (2000) deyişiyle taraflar kendilerini zafere ulaşamayacakları bir durumda bulduklarında ve bu çıkmaz her ikisine de zarar verdiğinde, çözüm arayışına girmektedirler (s.228). Tarafların böylesi bir olgun ana ulaşabilmeleri için kendilerini bir çıkmazda hissetmeleri ve bu çıkmazdan bir kaçış yolu arayışına girmek istemeleri gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında olgunluk düşüncesi, daha çok öznel ve algısal bir anlam ifade etmektedir. Fakat bu algısal boyut, operasyonel anlamda nesnel temellere dayanmaktadır. Sahadaki kayıplar, fayda-maliyet ilişkisi, ulusal ve uluslararası düzlemdeki saygınlığın azalması, iç politikadaki güç kaybı gibi nesnel etkenler, böylesi bir algısal idraki neredeyse zorunlu kılacaktır.

Öte yandan teoriye göre arabulucu aktör, çatışan tarafların karşılıklı acı veren bir çıkmaza henüz ulaşmadığını düşünürse arabulucuların müzakereleri kolaylaştırmak ve dolayısıyla bir acı veren çıkmaz oluşturmak üzere çeşitli manipülasyon biçimlerine girmelerini önermektedir (Zartman, 2000,s.242). Teoriye göre arabulucu aktör, çatışmanın olgunluk evresine ulaşması

ya da tarafların kendilerini karşılıklı acı veren bir çıkmazda hissetmeleri adına çeşitli hamlelerde bulunabilmektedir. Ayrıca taraflardan herhangi birisi görece daha güçlü ya da daha zayıf ise söz konusu tarafı destekleyebilmekte ya da tarafları eşit bir noktaya getirmeye çalışabilmektedir. Zartman ve Touval'in (1985) de aktardığı üzere:

Arabulucular, tarafları en istikrarlı veya elverişli görünen bir anlaşmaya yönlendirmek için belirli kaynakları kullanmak zorunda kalabilirler. Arabulucu, bir çözümü en iyi çıkış yolu olarak görmelerine yol açan acı veren çıkmazın üretilmesine yardımcı olmalıdır. Bu, silah tedariki gibi nesnel bir çıkmazı sürdürmek için bir tarafı geçici olarak takviye etmek anlamına gelebilir. Bu, arabuluculuğun başarısız olması durumunda taraflar arasında bir koalisyona katılma olasılığı nedeniyle arabulucuya taraflar karşısında pazarlık gücü sağlar (s.39-40).

Zartman'ın teorisine göre acı veren çıkmazın nesnel unsurları, aktörlerin algısal olarak bu çıkmaza olan temel yargılarını geliştirmektedir. Bu durum, zamanla çatışmanın belirli bir olgunluğa erişmesini sağlayacak ve kalıcı bir çözüm için hareket alanı açacaktır (Kuperman, 2022, s.165). Ancak teorinin bu aşamalardan geçebilmesi için çeşitli etkenler de devreye sokulabilmektedir. Örneğin, acı veren çıkmazın nesnel unsurlarını ön plana çıkarmak adına arabulucu aktör, tarafları ikna etmek için çeşitli kaynaklardan yararlanabilir, belirli bir aktöre yardım edebilir ya da tarafları eşit bir zemine oturtmak adına güçlü aktörü dengelemeye çalışabilmektedir. Öte yandan acı veren çıkmazın algısal olarak kabullenilmesi için çatışmadan yalnızca müzakere yoluyla bir kaçış yolu gerçekleştirilebileceği düşüncesi taraflara hissettirilebilir. Ek olarak çatışmanın belirli bir olgunluğa erişebilmesi adına arabulucu aktör, süreci yavaşlatabilir. Böylelikle müzakere, her iki taraf için de ortak ve cazip bir fırsat olarak görülebilecektir.

Çatışmalar bir süre tırmandıktan sonra, genellikle iki tarafın da kazanamayacağı, ancak iki tarafın da geri adım atmak veya kaybı kabul etmek istemediği bir çıkmaza girmektedirler. Çıkmazlar; başarısız taktikler, çatışmayı körüklemek için mevcut kaynakların tükenmesi, grup üyeleri veya müttefikler tarafından çatışmaya verilen desteğin azalması veya maliyetlerin devam edemeyecek kadar yüksek olması gibi nedenlerden ötürü ortaya çıkabilmektedir (Rubin vd., 1994, s.152). Çatışmanın hiçbir sonuca varmadığını fark etmelerine rağmen, tarafların anlaşmazlığı dönüştürmesi genellikle zordur. Uzun vadeli çatışmalar için, bireyler kutuplaşmış bir benlik duygusu içinde ve karşıt-öteki görüşüne göre davranma eğilimindedirler. Bu durum da tarafların birbirinden çekinmesi ve uzlaşmayı ya da talepleri karşılamayı istememelerine sebep olmaktadır (Brahm, 2003). Dahası, çatışan taraflardaki belirli kişi ya da kurumlar, çatışmanın sürdürülmesinden kaynaklanan bir çıkar elde etmiş olabilmektedir. Çatışma onlara siyasi güç veya ekonomik fırsatlar getiriyorsa, gerilimi azaltmak veya uzlaşmaya çalışmak yerine çatışmayı sürdürmek isteyebilirler. Liderler ayrıca, çatışmayı sürdürmenin bir hata olduğunu kabul etmek zorunda kalırlarsa ortaya çıkacak olan itibar kaybından da korkuyor olabilirler (Zartman ve Berman, 1982, s.71).

1.2.3. Karşılıklı acı veren çıkmaz ve olgunluk teorilerine yönelik eleştiriler

Karşılıklı acı veren çıkmaz ve Olgunluk Teorisi için literatürde zaman içerisinde çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştirilerin mahiyeti genel olarak karşılıklı acı veren çıkmaz ve Olgunluk Teorisinin belirli ön kabuller ile meseleyi ele alış biçiminden kaynaklanmaktadır. Uzun süren bir iç çatışma, maliyetlerin artması ve bir çıkmaza doğru sürüklenmesine rağmen pozitif barış için yeterli olmayabilir (Urlacher,2012, s.179). Nitekim çatışma herhangi bir çıkmaza girmemesine rağmen yalnızca çatışan tarafların iyimserliği sayesinde çözüme ulaşabilir, ya da müzakere süreçleri başlatılabilir. Öte yandan her müzakere girişimi yalnızca iyi niyetle yapılmamaktadır. Müzakerelere başlamayı kabul etmek, çatışan taraflar için zaman kazanmanın, meşruiyet kazanmanın veya uluslararası tanınırlık kazanmanın bir yolu olabilmektedir (Pruitt, 2005, s.1532).

Ayrıca teori, barış görüşmelerine başlamak ve sürdürmenin yegane şartını liderler arasında gerçekleşecek olan müzakereler odağında ele alması nedeniyle sınırlı ve dar kapsamlı gözükmektedir. Ancak müzakerelere başlamak bağlayıcı değildir ve çatışan tüm grupların veya hükümetin tamamının katılımını garanti etmemektedir. Bir müzakerenin devamlılık arz edebilmesi için, anlaşmadan sonra çatışmayı sona erdirmeye motivasyonunu sağlayan güçlerin, aynı kararlılıkla sürece devam edip etmediğine ve anlaşmanın yararlılığına ilişkin iyimserliğin sürdürülüp sürdürülmediğine bağlı olduğunu iddia edilmektedir (Ghosn,2010, s.1066). Başka bir deyişle yalnızca liderler üzerinden devam eden, ılımlı/radikal diğer grupları, azınlıkları, STK'ları veya baskı gruplarını içerisine dahil etmeyen bir barış görüşmesi bu anlamda sınırlı kalacaktır. Ancak lider odaklı gerçekleşen müzakereler de göz ardı edilmemelidir. Nitekim söz konusu lider halk nezdinden itibar sahibi, vatansever ve her iki gurubun çıkarlarına da saygı gösterebileceğini taraflara hissettirirse, bahsedilen koalisyona nüfuz etme şansı da bir o kadar yüksek olacaktır.

1.3. Barışın İnşasında Zamanlamanın Önemi: Olgunluk Teorisi Örnekleri

Olgunluk kavramı, bir uyuşmazlıkta tarafların gerçek ve verimli bir çatışma yönetimi sürecine girebilecekleri belirli bir anı ifade eder. Çatışma çözümü alanında, Zartman'ın Olgunluk Teorisi, ülke içi bir çatışmada tarafların neden savaşmaktan barış görüşmelerine geçtiğini açıklamak için kabul görmüş bir çerçevedir (Zartman, 1985). Olgunluk anının zamanlaması iki faktöre dayanmaktadır: Tarafların karşılıklı olarak zarar veren bir çıkmaza ilişkin algıları ve müzakereler yoluyla görünür bir çıkış yolu görebilmeleri. Zartman'a göre, taraflar kendilerini zafere ulaşamayacakları bir çatışmaya kilitlenmiş bulduklarında ve bu çıkmaz her ikisi için de acı verici olduğunda, bir fayda-maliyet analizi iki tarafı bir çıkış yolu aramaya yönlendirir (Zartman,2001). Uzun süren iç çatışmalarda kullanılan bu terim, Urlacher'e (2013) göre

çatışma çözümü dilinin merkezi haline gelmiştir ve hem uygulayıcılar hem de akademisyenler tarafından kullanılmaktadır.

Örneğin Pugh (2009), 1980-1992 yılları arasında gerçekleşen El Salvador iç savaşında diyalogun başlatılmasına yönelik yapısal açıklamalar olarak olgunluk ve karşılıklı zarar verici çıkmaz teorilerinin geçerliliğini teyit etmekte ve tarafları halihazırda var olabilecek zarar verici bir çıkmazın farkına varmaya zorlamada "olgunluk göstergelerinin" rolüne dikkat çekmektedir. Öte yandan Rickmeyer (2017), Kolombiya hükümetinin, ülkenin daha geniş kapsamlı isyanla mücadele stratejisinin bir parçası olarak Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) ile müzakere edilmiş bir çözüm için olgun bir an yaratma çabalarını incelemektedir. Çalışma, Kolombiya hükümetinin güvenlik, siyasi ve ekonomik reformlara yönelik kapsamlı bir yaklaşım benimseyerek olgunluk koşullarını başarılı bir şekilde yarattığını savunmaktadır.

Schrodt vd. (2003), İsrail-Lübnan, İsrail-Filistin, Yugoslavya ve Liberya ve Sierra Leone'deki iç savaşları, tarafların müzakereye girip girilmeyeceğini ve müzakerenin başarılı olup olmayacağını farklılaştıran müzakere öncesi ampirik düzenlilikleri Olgunluk Teorisi üzerinden incelemiştir. Frank (2015) ise 2008 yılında Cibuti ve Eritre arasındaki sınır anlaşmazlığını incelemiş ve olgunluk kavramını çatışmaya uygulamıştır. Siyasi, ekonomik ve sosyal faktörlerin bir araya gelmesi nedeniyle çatışmanın müzakere için olgun bir ana ulaştığını savunmaktadır. Çalışma, genel anlamda olgunluk kavramının karmaşık ve zorlu bağlamlarda çatışma çözümüne nasıl uygulanabileceğine dair değerli bir vaka çalışması sunmakta ve başarılı müzakere ve barış inşası için olgunluğa katkıda bulunan faktörleri anlamının önemini altını çizmektedir.

Olgunluk Teorisinin uygulanmasında başarısız olduğu iddia edilen çalışmalar da literatürde mevcuttur. Örneğin Dawty (2006), İsrail-Filistin çatışmasını Olgunluk Teorisi merceğinden inceleyerek, çatışmanın 2006 itibarıyla müzakere ve çözüm için olgun bir noktaya ulaşmadığını savunmaktadır. Şiddetin devam etmesi, her iki tarafta da siyasi irade eksikliği ve kapsamlı ve uygulanabilir bir barış planının bulunmaması gibi mevcut çıkmaza katkıda bulunan faktörleri tartışmaktadır. Dawty, hem İsraililerin hem de Filistinlilerin müzakere ve barışın inşası için elverişli bir ortam yaratmak amacıyla birbirlerine yönelik algı ve tutumlarını değiştirmeleri gerektiğini savunarak çatışmada tutum değişikliğinin rolünü tartışmaktadır. Her iki taraftaki şiddet ve aşırıcılığın bir umutsuzluk ve çaresizlik döngüsüne nasıl katkıda bulunduğu altını çizen yazar, olgunluğa ulaşılabilmesi için daha yapıcı ve işbirlikçi bir tutuma geçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çalışma; kapsamlı bir barış planının, bölgesel ve uluslararası aktörlerin aktif ve sürekli katılımıyla birleştiğinde, müzakere ve çözüm için olgun bir anın koşullarını yaratabileceğini iddia etmektedir. Benzer şekilde Lieberfeld (1999), Güney Afrika ve İsrail-Filistin çatışmalarını karşılaştırarak olgunluk kavramının her bir vakaya nasıl uygulanabileceğini incelemiştir. Bu iki çatışmanın Olgunluk Teorisi için farklı zorluklar ortaya koyduğunu ve geleneksel olgunluk kriterlerinin tüm çatışmalar için aynı şekilde geçerli olmayabileceğini savunmaktadır. Ayrıca, ekonomik eşitsizlik ve siyasi marjinalleşme gibi alta

yatan yapısal sorunların ele alınmasının, olgunluk koşullarının yaratılmasındaki önemini vurgulamaktadır.

Olgunluk Teorisi ile ilgili literatür, özellikle uzun süren iç savaşlardaki vakalar ile birlikte ele alınmıştır. Bu bağlamda savaşın olgunluğa erişmesindeki nosyonlar ele alınmış ve kalıcı bir barış süreci için hazır olup olunmadığı vaka çalışmalarıyla ele alınmıştır. İsrail-Filistin çatışması gibi uzun soluklu çatışmaların kapsam ve motivasyonları göze alındığında henüz olgunluk seviyesine gelip gelmediği tartışmaya açık olsa da, teori-vaka bağlamında ele alındığında olgunluk kavramının başarılı örnekleri de bulunmaktadır. Geçen 12 yıl, aktörlerin tutumlarındaki değişimler ve uluslararası konjonktür bağlamında incelendiğinde Suriye iç savaşının olgunluk seviyesine ulaşmaya yakın olduğu düşünülmektedir.

1.4. Teorinin Vakaya Uygulanabilirliği

Arabuluculuğun nasıl işlediğinin değerlendirilmesinde, bir çatışmanın arabuluculuk için olgunlaşmış olup olmadığı oldukça önemli bir husustur. Olgunluk kavramı, arabuluculuğun zamanlaması ve arabuluculuğun başarıya ulaşma ihtimali arasındaki bağlantıyı kurmada önemli bir katkı sunmuştur. Bu kavramın temeli ve çağdaş çatışmalarda etkili üçüncü taraf arabuluculuğuyla ilişkisi, arabuluculukla varılacak bir çözümün başarısının, tarafların söz konusu arabuluculuğun gerçekleşmesine hazır olmalarına bağlı olduğunun anlaşılmasında yatmaktadır (Butler, 2009, s.135). Bir çatışmanın arabuluculuğun etkinliğini etkileyebileceği düşünülen yönleri arasında tarafların önceki ilişkileri, söz konusu meselelerin niteliği, çatışmanın süresi ve yoğunluğu, siyasi sistemin niteliği ve her bir aktörün güç kapasitesi yer almaktadır. Ancak daha da önemli bir husus, arabuluculuğun zamanlaması veya bir çatışmanın olgunluğu ile ilgilidir (Bercovitch, 2011, s.137).

Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere Olgunluk Teorisi literatürü, vaka çalışmalarında çoğunlukla uzun süren iç savaşları ele almıştır. Olgunluk Teorisinde amaç, geçici ve kurnazca bir davranış değişikliği yapmak değil, tarafların isteyerek içselleştirecekleri ve uzun vadede sahiplenecekleri algıların, tercihlerin ve önceliklerin aşamalı olarak dönüştürülmesidir (Vukovic, 2022, s.194). Bu bağlamda Olgunluk Teorisi ile alınacak çatışmanın, uzun süren bir iç savaş niteliğinde olması önemlidir. 2023 itibarıyla 12.yılına giren Suriye İç savaşı, Olgunluk Teorisi ve karşılıklı acı veren çıkmaz teorileri bağlamında vaka olarak çalışılmaya uygun gözükmektedir. Olgunluk Teorisi, çatışan tarafların çatışma çözümü için neden ve ne zaman müzakere masasına oturduklarını açıklar. Zartman'a (2000) göre, taraflar çatışmayı ancak hazır olduklarında sona erdirebilirler. Başka bir deyişle, tatmin edici bir sonuca ulaşmanın tek taraflı yolları tıkandığında ve taraflar kendilerini rahatsız edici ve maliyetli bir çıkmazda hissettiklerinde müzakerelere başlarlar (s.6). Başlangıcından itibaren birçok ulusal ve uluslararası aktörün çözüm için bir araya geldiği, çeşitli misyonların gönderildiği, ateşkes

anlaşmalarının yapıldığı Suriye İç Savaşı'nda, 2023 itibarıyla kesin bir çözüme varılamamıştır. Bu durum, olgunluk literatüründe de belirtildiği üzere bir tıkanmaya yol açmıştır.

Çatışan taraflar arasındaki maliyetlerin gün geçtikçe artması, tarafların karşılıklı acı veren bir çıkmaza sürüklenmesini beraberinde getirmiştir. Ele alınan tüm barış görüşmelerinin görece başarısızlıkla sonuçlanması, Olgunluk Teorisi adına önemli bir çalışma alanı sağlayabilecektir. Örneğin Akgül ve Akgül'ün (2022) aktardığı üzere, olgunluğun ikinci temel unsuru olan "çıkış yolu", tarafların müzakereler yoluyla uzlaşmaya varmasının mümkün olduğu algısına dayanmaktadır. Böylelikle taraflar kendilerini zafere ulaşamayacakları bir çatışmanın içinde bulurlarsa ve bu çıkmaz her ikisi için de acı vericiyse, bir çıkış yolu ararlar. Bu durumda, her iki taraf da uzlaşmaya hazır olma koşulunu paylaşır (s.7). 2023 itibarıyla ele alındığında, Suriye iç savaşının olgunluk seviyesine ulaşarak karşılıklı acı veren bir çıkmaza sürüklendiği düşünülmektedir. Son dönemde barış adına tüm aktörlerden gelen yapıcı ve olumlu mesajlarla birlikte Suriye'de 2023 yılının diplomatik anlamda hızlı bir süreçten geçeceği düşünülmektedir. Bu durum ise vakayı, Olgunluk Teorisi bağlamında tartışmaya değer kılmaktadır.

2. BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE SURİYE ve İÇ SAVAŞA GİDEN YOL

Arap Baharı, bir kavram olarak 2010 yılında Arap ülkelerinde başlayan toplu bir halk ayaklanmasına genel manada verilen isimdir. Çoğunlukla Arap ülkelerinde yönetsel anlamda baskıcı rejimlerin adalet, hukuk, ekonomi ve sosyal hayat bağlamında halkın huzursuzluğu nedeniyle yönetimi değiştirme isteği, böylesi bir hareketin başlamasına sebep olmuştur. 2010 yılında, Tunuslu Muhammed Buazizi'nin seyyar satıcı tezgahının dağıtılması ile birlikte kendini yakması, sırasıyla Mısır, Yemen, Cezayir ve Ürdün gibi ülkelerde etkisini göstererek bir domino etkisi yaratmış ve nihayet 2011 yılında Suriye'ye sıçramıştır.

Arap Baharı süreci, Mısır, Yemen, Ürdün, Cezayir ve Libya gibi ülkelerde yönetsel değişikliklere sebep olarak halk nezdinde sonucuna ulaşmış gözükse de Suriye için durum bundan farklı gelişmiştir. Ayaklanma, Suriye yönetimi tarafından çok sert bir şekilde karşılanmış ve Arap Baharı süreci özel anlamda Suriye'de, genel anlamda ise Ortadoğu'da ciddi bir tıkanmaya sebep olmuştur. Literatüre bakıldığında böylesi bir tıkanmanın sebepleri yoğun bir şekilde araştırılmıştır. Özdemir (2016), savaşı bölgesel ve küresel güçlerin perspektifinden yorumlamakta, İnanç (2016) ise meseleyi daha çok bir mezhep heterojenliği üzerinden tartışmaktadır. Öte yandan Hinnebusch (2012), savaşın otokratik bir yönetim anlayışının varlığı üzerinden açıklarken Koyuncu (2017), meseleyi milliyetçilik ve ulus inşa perspektifi üzerine tarihsel bir anlatım sunmaktadır. Çağ ve Eker (2013) genel anlamda Baas Partisi üzerinden bir anlatım yaparken Aksoy (2022) savaşı üçüncü taraf aktörlerin dahil olması ile birlikte daha karmaşık ve girift bir yapı haline geldiğini savunmaktadır.

Meseleye dair literatürün yoğunluğu da göz önüne alındığında, Suriye İç Savaşı'nın birbirinden bağımlı ve bağımsız birçok etken ile geliştiği açıktır. Bu sebeple iç savaşa götüren sebepler incelenmeden önce Suriye adına yakın dönem tarihi perspektifli bir anlatım sunmanın, meseleyi daha iyi kavramak adına önemli olduğu düşünülmektedir.

2.1. Tarihsel Süreçte Suriye

Suriye, konumu gereği yıllardır önemli bir coğrafyaya ev sahipliği yapmaktadır. Nitekim bu sebeple bölge küresel ve bölgesel aktörlerin daima ilgi odağı olmuştur. Yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu idaresinde vilayetler şeklinde yönetilen ülke sonrasında Fransız Mandasına geçmiş ve nihayet 1945 yılında bağımsızlığına ulaşmıştır (Khan ve Khan, 2017, s.558-561).

Osmanlı idaresinde vilayetler şeklinde yönetilen bölge, aslında günümüz Lübnan, Filistin bölgelerini de içerisine alan geniş bir coğrafyayı oluşturmaktaydı. Öte yandan bölgede Mekke ve Medine'nin de bulunması, coğrafyanın önemini daha da arttırmaktaydı (Köylü, 2017, s.25). 20. yüzyılın başlarında Osmanlı devletinin giderek zayıflaması, halihazırda Fransız Devrimi ile

güçlenen milliyetçilik akımı ile birlikte bölgede çeşitli huzursuzluklara sebep olmuştur. Nitekim İngiltere ve Fransa'nın Suriye üzerinde çeşitli tasarruflarının olduğu da bir gerçektir. Bölgede kendi çıkarlarının çatışmaması adına masaya oturan İngiltere ve Fransa, 1916 yılında Sykes-Picot gizli antlaşması gereği Suriye'nin Akka bölgesi ve kıyı şehirleri olan Halep Hama, Humus ve Şam'ı Fransa'ya bırakacak, Dicle ve Fırat bölgesi ise İngiltere'ye ait olacaktır. Filistin'in uluslararası bir hükümet ile yönetilmesi ve bu bölgeler haricinde kalan yerlerde münferit Arap devletlerinin kurulabileceği, antlaşmanın bir diğer gerekliliğidir (Ebrem,2019,s.28-29). Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesi ile birlikte gizli antlaşmaların ortaya çıkması, bölgedeki Fransız ve İngiliz emellerinin de bir nevi ifşası anlamına gelmiştir. Böylelikle başta Şerif Hüseyin olmak üzere birçok Arap milliyetçisi, İngiltere ve Fransa'nın gerçek amacını anlamış olmuştur. Wilson Prensipleri gereği yeni dünya düzeninde herhangi bir gizli antlaşmanın kabul görmeyeceği fikri benimsenince, İngiltere ve Fransa yeni bir manda yönetimi ile bölgeye hakim olma yolunu seçmişlerdir. Bolşevik Devrimi ve Osmanlı Devleti'nde halkın bir kurtuluş savaşına girişmesi neticesinde yapılan gizli antlaşmalardaki sınırlarda ciddi bir değişikliğe sebep olmuştur (Akgün ve Sarı, 2016,s.9). Bu gelişmeler ile birlikte 1920'de San Remo Konferansı gerçekleştirilmiş ve Suriye için yeni bir yönetim biçimi konusunda antlaşmalar yapılmıştır.

2.1.1. Fransız mandası dönemi

1.Dünya Savaşı sonrası Osmanlı yenilgiye uğramış ve Suriye bölgesindeki topraklar itilaf devletleri arasında paylaşılmak istenmiş, ancak Wilson Prensipleri gereği bölgede keskin bir sömürge anlayışı hakim olamamıştır. Bu sebeple İngiltere ve Fransa gibi devletler bölgeleri manda yönetimleri ile kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu gelişmeler ışığında 1920 yılında gerçekleşen San Remo Konferansı neticesinde Suriye ve Lübnan, Fransa mandasına bırakılırken Ürdün, Irak ve Filistin ise İngiltere yönetimine geçmiştir (Fildiş,2013, s.57). San Remo Konferansı'nda alınan kararların oldukça emperyalist bir bakış açısı ile ele alındığını söylemek mümkündür. Ebrem'e (2019) göre San Remo Konferansı'nda alınan kararlar bölge halkının isteklerini gözetmeyen, emperyalist devletlerin petrol gibi yer altı zenginliklerini elde etmek amacı güden kararlardır (s.31).

San Remo Konferansında alınan kararların Sykes-Picot antlaşmasına uygun bir biçimde, Ortadoğu bölgesini çeşitli manda yönetimlerine devrettiği söylenebilir (Okur,2009, s.141). Fransa ve İngiltere'nin Suriye'nin bağımsızlığını reddettiği ve emperyalist bir bakış açısıyla Lübnan, Irak, Filistin gibi devletlerin kendi kendilerini yönetme bilinci taşımadığı gerekçesiyle manda yönetimini savunmuştur. Ancak yine de bölgede Suriye özelinde İngiliz-Fransız rekabeti tamamıyla bitmemiştir (Okur,2009, s.142).

Fransız Mandası altında devamlılığını sürdüren Suriye'de olası bir Pan-Arap düşüncesinin yeşermesi, Fransa'nın çıkarları ile çatışacaktır. Böylelikle böl-parçala-yönet anlayışı ile Fransa,

bölgede çeşitli etnik ayrıştırma faaliyetleri yürütmüştür. Van Dam'a (2000) göre Fransa, bölgedeki Arap milliyetçiliğinin yükselişini engellemek adına halihazırda var olan çeşitli etnik ve mezhepsel farklılıkları kullanarak ayrışmayı körüklemiş, örneğin Alevilerin ve Dürzilerin sayıca çoğunlukta olduğu Lazkiye ve Cebel el-Dürz gibi bölgelerin yönetimlerini kendilerine vererek Suriye yönetiminden bağımsız bir yapı inşa etmiştir (s.21). Suriye'nin üç bölüme ayrılıp, Fransa tarafından denetime tabii tutulması, öte yandan bölgelerden birinin Dürzilere, diğerinin ise Alevilere verilmesi, çoğunluk durumundaki Sünni halk üzerinde huzursuzluk yaratmıştır (Özdemir, 2016, s.84-85). Nitekim Suriye toplumunda çeşitli mezheplerin varlığı, Fransa mandasının böl-parçala-yönet politikasını uygulamasını kolaylaştırmıştır.

2.1.1.1. Fransız Mandasından Kurtuluş ve Bağımsızlığın Kazanılması

Olası bir İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma ihtimali güçlenirken Almanya, Ortadoğu'daki Arap milliyetçilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Fransa ise bu tutuma karşı Suriye'ye bağımsızlığın verilebileceğini belirtmiştir (Ebrem, 2019,s.35). 1943 yılında yapılan seçimlerde el-Kuvvetli'nin Suriye'nin yeni cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte aralarında gümrüklerin kontrolü, vergiler, şirketlerin ve kabilelerin kontrol ve denetimlerini içeren 14 idari mesele Fransız yönetiminden alınarak Suriye yönetimine geçmiştir (Okur, 2009,s. 151). 1945 yılında Suriye, sırasıyla önce BM'ye kabul edilmiş ve sonrasında ise AL'ye katılarak uluslararası toplumda bağımsızlığını ilan etmiştir. Aslında 1925 yılından bu yana Fransız Mandasına karşı çeşitli direnişler gerçekleştirilse de bu çabalar manda tarafından sert bir biçimde bastırılmıştır. Nihayet İkinci Dünya Savaşı sonrası iyice güçsüzleşen Fransa, yönetimi bırakarak Suriye'den çekilmiş ve 1946 yılında Suriye bağımsızlığını kazanmıştır.

Bağımsızlığını kazanmasının ardından Suriye'de siyasal istikrar sağlanamamıştır. 1970'lere kadar askeri darbeler ile boğuşan Suriye'de toplumsal ve idari anlamda birlik sağlanamamıştır. 1952'de tüm partilerin kapatılması gibi radikal olayların yanı sıra sırasıyla 1954 ve 1961 yıllarında başka askeri darbeler de yaşanmıştır (Özdemir,2016, s.85).

2.1.2. Baas Partisi ve Hafız Esad yönetimi

1943 yılında kurulan Baas Partisi, temelde sosyalist bir anlayışı benimseyerek özellikle dezavantajlı gruplara adalet getirmeyi hedefleyen ve Pan-Arabizm, birlik ve özgürlük gibi fikirleri temeline oturtan siyasi bir oluşumdur (Devlin, 1991, s.1332). Çoğunlukla Batı eğitimi almış entellektüeller, Arap milliyetçiliğini tekrar canlandırmaya çalışmaktaydı. Nitekim Suriye'de de Fransız mandası döneminde ortaya çıkan sosyalist bir "Arap birliği" fikri, Baas Partisi'nin ana hedeflerinden birisiydi (Özkoç, 2007, s.38-41). Baas Partisi'nin ana hedefi, tüm Arap halkını tek bir çatı altında toplamak, Arap milliyetçiliğini yaymak, kendisini Arap hisseden ve bu ulusun bir parçası olarak gören herkesin aynı şartlar ve aynı hizmetlerden

yararlanmasını sağlamak gerektiğini savunan bir doktrin yaratmaktır (Ebrem, 2019, s.41). Bu açıdan bakıldığında böylesi bir düşünce yapısının, azınlıklar tarafından benimsenme ve sempati görme ihtimali yüksek gözükmektedir.

Öğrenciliği döneminde Baas Partisi'ne katılan Hafız Esad, askeri kariyerine teğmen olarak başlamış ve 1963 yılı Baas Partisi darbesiyle Hava Kuvvetleri Komutanı olmuştur (Özdemir, 2016,s.86). Partinin kurucuları olarak gözüken Salah el-Bitar ve Mişel Eflak gibi "ılımlı" cephenin aksine, başını Hafız Esad'in çektiği radikaller ile gün geçtikçe fikir ayrılıkları yaşanmış ve nihayetinde 1970 yılında Hafız Esad son bir darbe yaparak hem Suriye yönetimini ele almış, hem de parti içindeki ılımlı aktörleri tasfiye etmiştir (Çağ ve Eker, 2013, s.65).

Baas Partisi'nin iktidara gelmesi ile birlikte sırasıyla birçok reformu gerçekleştirdiği söylenebilir. İnanç'ın (2016) aktardığı üzere toprak reformu ile toprak sahibi birçok kişinin elindeki arazi, topraksız olan halk arasında bölüştürülmüş, yabancı şirketlerin kullanımında olan petrol kaynakları devlet tekeline geçmiş ve bankaların neredeyse tamamı kamulaştırılmıştır (s.83). Bununla birlikte Esad öncesi kırsalda yaşayan ve topraksız olan birçok kişinin, zenginleşerek yeni bir siyasi elit yarattığı söylenebilir.

Hinnebusch'ın (2012) aktardığı üzere rejimin toplumsal olarak eşitlenmesi, fırsat ve mülkiyetin yeniden dağıtılması, daha önce katı olan sınıf yapısını akışkanlaştırdı ve Baas Rejimine bağımlı ya da ona bağlı toplumsal güçleri genişletti. Gelişmiş sosyal hareketliliğin göstergesi, eğitime erişimin genişletilmesiydi. 1964 ile 1977 arasında ilkokul öğrencileri ve öğretmenleri iki kattan fazla artarak okula giden okul çağındaki nüfusun oranını %58'den %85'e çıkardı ve benzer artışlar orta ve yükseköğretim düzeyinde de oldu. Ayrıca, eğitime erişim, şehirler ve kırsal iller arasında daha eşit hale getirildi. Kısacası, öğretimin kalitesindeki kaçınılmaz erozyona rağmen, eğitim bir yukarı hareketlilik kanalı haline geldi. Öte yandan küçük tüccar ve zanaatkarlardan oluşan küçük burjuvazi de genişledi ve yüksek burjuvazinin çöküşünün bıraktığı boşluğu doldurdu. Toprak sahibi-ticaret burjuvazinin ekonomi üzerindeki sınıf kontrolünün yıkılması ve başlangıçta çok az mülk sahibi olan ve kariyerlerini ve servetlerini devlet aracılığıyla kazanan unsurların egemen olduğu orta toplumsal tabakanın genişletilmesi, bu toplumsal güçlerin ağırlığını büyük ölçüde artırdı (s.52). Bu ve bunun gibi birçok gelişme yaşanırken Suriye için farklı bir tehlike ortaya çıkmıştır. İnanç (2016), bu tehlikeleri iki sınıfta değerlendirmektedir: İlk olarak yeni bir siyasi elit yaratılırken bir diğeri yok edilmekteydi. Özellikle Alevi ve Dürziler başta olmak üzere kırsalda yaşayan kesim zenginleşirken, Sünnilerden oluşan eski elit güç kaybetmiştir. İkincisi tamamen devlet tekelinde olan bir ekonomik sistemin, yine gittikçe artacak olan otokratik ve baskıcı bir yönetime alan açmasıdır (s.83). Köylü'ye (2017) göre Hafız Esad 30 yıl süren iktidarı süresince, Alevilerden oluşan bir ordu kurarak Sünni çoğunluğa karşı muhtemel muhalefeti engellemiş, tek adamcı bir yönetim anlayışını benimsemiş, kurumlarda radikal değişiklikler yaparak kendisine yakın kesimleri önemli merkezlere yerleştirmiştir (s.75). Bu noktada 1982 yılında gerçekleşen Hama Katliamı, Suriye'yi iç savaşa götüren süreçte önemli bir rol oynamıştır. Hama

Katliamı, rejim karşıtı Müslüman Kardeşler ile Hafız Esad yönetimi arasındaki çatışmanın zirve noktası olarak okunabilir.

İlk olarak 1946 yılında kurulan Suriye Müslüman Kardeşleri, çoğunlukla Sünnilerin yoğunlukta olduğu Hama, Humus ve Halep gibi kentlerde örgütlenmiştir. Hafız Esad yönetiminin etkisini artırdığı 1960'lı yıllardan itibaren Sünni kesimde büyük bir güç elde etmiştir. 1970'lerin ortasından itibaren ise Baas yönetimi ile silahlı çatışmalara varan karşıtlıklar yaşanmıştır (Danış, 2021,s. 34). 1970'lerde başlayan bu karşıtlığı 1982 yılına kadar süren bir dizi isyan hareketi izlemiştir.1975 yılında başlayan Lübnan İç Savaşı'nda Hafız Esad yönetiminin bölgedeki Hristiyanları desteklemesi, Suriye Müslüman Kardeşlerinin tepkisini çekmiştir (Çerçinli,2019,s.36). Benzer şekilde İran-Irak savaşında İran merkezli bir politika geliştirilmesi de tepki çeken bir diğer meseledir (Danış,2021,34). Böylelikle Baas ve Müslüman Kardeşler arasındaki fikir ayrılığı giderek derinleşmiştir.

1979 yılında Halep Topçu Okuluna yönelik saldırıda 32 öğrencinin ölmesi ve yine aynı yılda Hafız Esad'a karşı başarısız bir suikast girişiminde bulunulması, rejimin Müslüman Kardeşlere yönelik tutumunu sertleştirmesine sebep olmuştur (Telci ve Rakipoğlu, 2018, s.152). 1980 yılında yürürlüğe giren 49 sayılı kanuna göre Suriye Müslüman Kardeşlerine üye olan her kişinin idam cezasına çarptırılacağı belirtilmiştir (Gürpınar, 2014,s.122). Bu kanun ile birlikte Hafız Esad, Müslüman Kardeşlere yönelik atacağı sert adımlara meşruiyet zemini oluşturmuştur.

1982 yılında Sünni çoğunluğun egemen olduğu Müslüman Kardeşler tarafından Hama kentinde başlayan ayaklanmalar ordu tarafından kanlı bir biçimde bastırılmıştır. Hafız Esad'ın kardeşi olan Rıfat Esad bölgeye gönderilmiş ve ayaklanmanın bastırılmasını sağlamıştır. Müdahale, 10 bine yakın insanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Hama Katliamı sonrası Suriye toplumu, Hafız Esad'ın gücünü koruması adına atabileceği adımları net bir şekilde görmüştür. Bu açıdan bakıldığında Hafız Esad yönetiminin ilk yıllarında yaşanan yalancı bahar, yerini zamanla daha katı bir idare anlayışıyla birlikte otokratik bir yönetim anlayışına evrilmiştir.

2.1.2.1. Hafız Esad Dönemi'nde Azınlıkların Durumu

1963 darbesinin ardından Suriye'de Arapçılık, Sünni Arap çoğunluk ile Arap azınlıklar arasındaki toplumsal ayrılıklara köprü kurarak uyumun temel dayanağı olmuştur. Fakat aynı zamanda ülkeyi pan-Arabizm siyasetine ve batı emperyalizmine karşı çatışmaya da sürüklemiştir (Hinnebusch, 2012, s.96). Bu durum, azınlıklar arasındaki farklılıkların daha görünür bir hale gelmesine yol açmıştır. Hafız Esad döneminde azınlıkların durumu, bölgedeki kültürel ve ideolojik farklılıkların görülmesi ve sonrasında çatışmaya kadar giden anlaşmazlıkların belirlenmesi adına önemli bir yere sahiptir.

2.1.2.1.1. Kürtler

Suriye, içerisinde Nusayri, Hristiyan, İsmaili, ve Durzi gibi dini azınlıkların yanı sıra, Kürt, Türkmen, Ermeni gibi etnik azınlıklara ev sahipliği yapmaktadır. Baskın olan etnik köken Araplık iken, dini kesimde Sünniler çoğunluktadır. Bölge, Türkiye, Irak ve İran'dan sonra en çok Kürt'e ev sahipliği yapmaktadır ve Lazkiye, Halep, Humus, gibi Suriye'nin büyük şehirlerinde yoğun bir Kürt nüfusu bulunmaktadır (Gökcan,2018,s.162).

Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından sonra bir devlet politikası olarak Kürtçe eğitim ve öğretim yasaklanmıştır (Gökcan,2018,s.164). Benzer şekilde bu tutum, Baas Partisi'nin iktidara gelmesi ve Hafız Esad döneminde de devam etmiştir. 1947'de kurulan Baas Partisi'nin kuruluş ideolojisinin Sosyalizm ve Arap milliyetçiliğini odak noktası yapmasından hareketle, bölgede azınlıklara dair çeşitli baskıcı uygulamalar gerçekleşmiştir ve bu uygulamalara Kürtler de maruz kalmıştır (Koyuncu, 2017, s.16). 1960'larda yönetime geçen Baas partisi de "Tek Suriyelilik" kimliği altında Kürtler dahil diğer azınlıkları da Araplaştırma politikaları uygulamıştır (Vurmay,2011, s.75). Hafız Esad döneminde Kürtçe olan köy ve kasabalarının isimleri değiştirilmiş, yeni doğan bebeklere Kürtçe isimler verilmesi engellenmiş ve düğünlerde Arapça dışında şarkı söylenmesini yasaklamıştır (Gökcan,2018, s.177). Öte yandan Hafız Esad döneminde, Araplaştırma politikası kapsamında Suriye'nin kuzeyinde yaşayan 500'e yakın Kürt köyü bölgeden çıkarılmış ve boşalan bölgelere Arap vatandaşlar yerleştirilmiştir (Bilir, 2022,s.114). Ancak 1980'li yıllarda Hafız Esad, Araplaştırma politikasını daha ılımlı bir hale getirerek Kürt mahkumları serbest bırakmış ve bir çok Kürt köyüne altyapı yardımı getireceğine dair vaatlerde de bulunmuştur (Gökcan, 2018,s.178). Genel anlamda bakıldığında ise hem Baas Partisi dönemi hem de Hafız Esad dönemi Suriye'de diğer azınlıklara benzer şekilde çeşitli baskıların sürdürüldüğü söylenebilir. Buradaki temel motivasyonun ise Arap milliyetçiliği ve ulusçuluğunun bu dönemde etkin bir devlet politikası olmasıdır.

2.1.2.1.2. Türkmenler

Net olarak bilinmese de Suriye'de yaklaşık 1 milyon Türkmen'in yaşadığı düşünülmektedir ki bu sayı, nüfusun yaklaşık %8'ine tekabül etmektedir (Vurmay,2011, 73). Aydın (2016) 1982 yılında Şam Türk Büyükelçiliği'nin yaptığı çalışmaya dayanarak bölgede Türkmenlerin Suriye nüfusunun %1'i olduğunu belirtirken Hafız Esad döneminde 1.5 milyon Türkmen'in Suriye'de yaşadığını iletmektedir (s.31-32). 20.yüzyılın başlarında Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile birlikte Suriye'deki Türkmenlerin çoğu yerinden ayrılmış ve 1945-1970 arasında büyük göç dalgaları yaşanmıştır (Vurmay, 2011, s.74).

1960'lı yılların henüz başlarında Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkmenlere yönelik asimilasyon çalışmaları yoğunlaşmıştır. Bu duruma çoğu Türkmen yerleşim yerlerinin isimlerinin değiştirilmesi, eğitim dili olarak Türkçe'nin yasaklanması ve Osmanlı döneminin sömürgeci bir anlayışla yönetildiğine dair bir tarihsel altyapının eğitim alanında dayatılması

örnek olarak verilebilir (Bilir,2022,s.115). Benzer olarak Türkmenlere Osmanlı mirası olarak bakılmasından hareketle Hafız Esad yönetimine tehdit olarak görülmesi, Türkmenlerin siyasi ve kültürel olarak baskı görmesine sebep olmuştur (İnci, 2019, s.50).

Öte yandan Hafız Esad döneminde Türkiye ve Suriye arasındaki su sorunu, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve Hatay meselesi, iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca ulusal ölçekte iki ülkenin ideolojik olarak farklı kutuplarda bulunması da buna örnek olarak gösterilebilir. Hafız Esad'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) destekli bir yönetim olması ve Türkiye'nin Batı bloğunda yer alması, ikili ilişkileri etkilemiş ve bölgedeki Türkmenler de bu durumdan olumsuz olarak etkilenmiştir. Örneğin 1996 yılında 1000'e yakın Türkmen öğrenci, casus oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştır (İnci, 2019, s.54). Bu açıdan bakıldığında bölgedeki Türkmenler, hem Hafız Esad dönemi milliyetçi yönetim anlayışından hem de Türkiye-Suriye arasındaki politik ve ideolojik farklılıklardan kaynaklanan baskılara maruz kalmışlardır.

2.1.2.1.3. Etnik/dini diğer azınlıklar

Çok etnik kökenli ve mezhepli bir coğrafya olan Suriye'de Hristiyan, Nusayri, Dürzi ve İsmaili gibi dini azınlıkların yanı sıra Ermeniler ve Çerkezler gibi etnik azınlıklar da mevcuttur.

1963 darbesi sonucunda ülke genelindeki Dürziler ve İsmaililerden bazıları önemli mevkilere getirilmiştir. Ancak 1966 darbesiyle birlikte bu kişiler devlet yönetiminden tasfiye edilmiş ve yerlerine Nusayri kadrolar yerleştirilmiştir. 1971 yılındaki bir diğer darbe ile başa geçen Hafız Esad yönetimi, Hristiyanlar, Aleviler ve Sünnilerin bir kısmını zenginleştirerek önemli kadrolar vermiştir (Mergen, 2019, s.28).

Bölgedeki bir diğer dini azınlık grubu olan Hristiyanlar da hem bölgesel hem de küresel olarak Suriye için önemli bir durumdadır. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından Hristiyanlar özellikle ticaret ve ekonomi anlamında önemli mevkilere gelmişlerdir (Orhan, 2012, s.13). 1970'li yıllarda Suriye savunma bakanı olan Yusuf Şakkur'un da Hristiyan olması, bu duruma verilecek örneklerden biridir (Mergen, 2019, s.28). Öte yandan kendisinin Ortodoks dünyasının temsilcisi olarak addeden Rusya'nın da varlığı, şüphesiz ki Suriye'deki Hristiyanlar için ayrı bir önem arz etmektedir (Orhan,2012, s.9). Hafız Esad dönemi Suriye'de dini ve etnik kimliklerin çokluğu, belirli siyasi amaçlar için kullanıldığı gibi aynı zamanda ekonomi ve dış politika anlamındaki ikili ilişkilere de etki etmiştir. Bu manada Hafız Esad'ın pragmatist bir siyasetçi olarak, etnik ve dini azınlıkları dış ve iç politikada birer koz olarak da kullandığı söylenebilir. Kürt ve Türkmen azınlıklar üzerinden Türkiye ilişkilerini belirleyici olmasa da bir etken olarak yönlendirmesi, bu duruma örnek gösterilebilir.

2.1.3. Beşar Esad dönemi Suriye

Neredeyse her otokratik yönetimde olduğu üzere, Hafız Esad de kendisinden sonra gelecek olan devlet başkanını belirlemiştir. İngiltere’de tıp eğitimi gören Beşar, halihazırda Suriye ordusunda görev yapmakta olan Basil ve diğer oğulları Mahir ve Mecid arasında yönetime en yakın isim, hem askeriyenin içinden gelmesi, hem de halk nezdinde meşruiyetini kazanmış olması sebebiyle Basil Esad olarak gözükmekteydi. Ancak 1992 yılında bir trafik kazası geçiren Basil hayatını kaybetmiştir (Van Dam, 2000, s.210). Böylelikle hem Batı eğitimi görmüş hem de liberal bir kimliğe sahip olduğu düşünülen Beşar Esad¹, hızlı bir şekilde ülkeye çağrılmıştır.

Hem halk üzerinde kendini kanıtlaması, hem de siyasi olarak tecrübelenmesi amacıyla askeriyeye giren Beşar Esad, kariyer basamaklarını hızlı bir biçimde tırmanmış ve 1999 yılında albaylığa terfi etmiştir. Hafız Esad’ın ölümünün ardından korgeneralliğe kadar yükselen Beşar Esad’ın 34 yaşında olması sebebiyle Suriye’de seçim yaşı 40’dan 34’e düşürülmüştür (Ebrem, 2019, s.52). Böylelikle Beşar Esad’ın Suriye’nin yeni devlet başkanı olması için neredeyse tüm şartlar sağlanmış ve sonuç olarak 2000 yılında yeni görevine başlamıştır.

Beşar Esad’ın iktidara gelişindeki yönetim anlayışı, ekonomiyi dünya pazarına açarak ülkeyi küreselleşme çağına uyarlamaktır. Baasçı ideoloji terk edilmiş ve yerine daha modern ve seküler bir devlet modeli çizilmeye çalışılmıştır. Esad’ın yeni yönetimindeki öncelikleri, kadroları modernize etmek ve idari reform yoluyla devlet kurumlarını güçlendirmektir. Beşar Esad yönetimi, Hafız Esad döneminde kamulaştırılan özel sektörü tekrar eski haline getirmek yerine, mevcut özel sektörü genişletmeye çalışmıştır. Reformist politikalarını uygularken yalnızca kamusal alanı değil, özel sektörün de genişlemesini sağlayarak bir orta yol sağlamıştır. Başlangıçta, Esad, projesinden çekinen, partisine yerleşmiş eski idari kadrolar ile iktidarı paylaşmak zorunda kalsa da, bu kadroları emekliye ayırmak için görev yetkilerini kullanmıştır. Bu yerleşik seçkinlerle uzun süreli bir mücadelede gücü cumhurbaşkanlığında yoğunlaştırmaya çalışmış ve sonuç olarak reformcu teknokratları, atamalar konusunda parti liderliğiyle bir çekişmeye girerek hükümete sokmuş ve parti kontrolündeki parlamentoda reformist yasaların çıkarılması ve bürokraside uygulanması konusunda mücadeleler yürütmüştür (Hinnebusch, 2012, s.98-100).

Öte yandan Beşar Esad, babasından ABD, Batı Avrupa, Rusya, Batı yanlısı Arap devletleri ve hatta İran ile karmaşık, ancak dostane ve sorunsuz işleyen bir ilişkiler ağını miras almıştır. Gerçekten de Hafız Esad’ın politikaları genellikle birbirini dengelemeyi amaçlayan politikalarından oluşmuştur. Başta Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün olmak üzere ılımlı Arap devletleriyle ilişkileri, Batı’da kendisine kapılar açmayı ve Avrupa ve ABD baskısıyla mücadele etmesine yardımcı olmayı amaçlıyordu. İran’la ilişkileri ise, Suriye’nin gücünü ve manevra kabiliyetini artırmayı ve İsrail askeri gücüne karşı koymayı amaçlamaktaydı (Zisser, 2009,s.109).

---

¹ İsmi yazımı ile ilgili “Esed” şeklinde kullanımlar olsa da, ulusal literatürde çoğunlukla “Esad” şeklinde belirtilmiştir. Bu sebeple çalışmada Esad ismi kullanılmıştır.

Bu gibi kolaylaştırıcılar ile birlikte Beşar Esad, göreve geldikten sonra sosyal alanda da birçok yeniliğe imza atmıştır. Göreve gelmesi ile birlikte internet kullanımını yaygınlaştırmış, özel bankaların kurulmasını teşvik etmiş, çeşitli hapisaneleri kapatmış ve daha modern, demokrasi ve özgürlüğün görünür olduğu bir Suriye yaratma isteği içerisinde olmuştur (Ebrem, 2009, s.54). Bu reformist adımlar Suriye’de ve dünyada “Şam Baharı” olarak literatüre geçmiştir. Ancak atılan bu olumlu adımlar devamlılık sağlayamamıştır. Özdemir (2016), gerçekleştirilen bu adımların refah politikaları ile desteklenmediğini ve böylelikle gelir dağılımında çeşitli dengesizlikler yaşandığını, işsizliğin ve yoksulluğun da arttığını aktarmaktadır (s.89). Ebrem (2019) ise liberalleşme ve küresel dünyaya adapte olma fikrinin zaman içerisinde Suriye yönetimi tarafından bir beka sorunu olarak algılandığını, öte yandan her ne kadar reformist politikalar izlenmeye çalışılsa da Hafız Esad’dan yadigar eski yönetim kadrosunun da etkisi altında kaldığını aktarmaktadır (s.55). Bu gibi sebepler ile birlikte Suriye’de Şam Baharı kısa sürmüş ve Beşar, selefi Hafız Esad’ın politikalarına benzer bir politika yürütmeye devam etmiştir.

Siyasi ve sosyal alandaki bu olumsuz hava, Suriye dış politikası ile paralel devam etmiştir. Bu fırtınalar arasında, Ekim 2000’de başlayan Filistin El-Aksa İntifadası’nın patlak vermesi ile birlikte Lübnan-İsrail sınırında Hizbullah ile İsrail arasındaki çatışmanın yeniden başlaması, ABD’deki 11 Eylül 2001 saldırısının ardından ABD Başkanı George Bush tarafından teröre karşı savaş ilan edilmesi ve 2003 baharında Irak’ın ABD liderliğindeki koalisyon tarafından işgal edilmesi gibi gelişmeler, Suriye-Amerikan ilişkilerinde ciddi bir kırılmaya yol açmış ve hatta ilişkileri tamamen kopma noktasına getirmiştir. Ayrıca Avrupa’nın önemseydiği sosyal refah, demokrasi ve insan hakları gibi konularda Beşar Esad’ın yeterince ilerleme sağlayamaması, Avrupa’nın Suriye hakkında hayal kırıklığına uğramasına sebep olmuştur. Buradan hareketle Beşar’ın iktidara gelmesinden bu yana, rejiminin istikrarını her ne pahasına olursa olsun sürdürme kararlılığının bir sonucu olarak, Suriye’deki insan hakları durumunun kötüleştiğine dikkat çekilebilir (Zisser, 2009, s.110-111). Buna karşılık, Suriye rejimi ile SSCB/Rusya Federasyonu arasında 1950’lerden bu yana yakın bağlar sürdürülmektedir. Bu durumun, Suriye ordusunun esas olarak Sovyet/Rus teçizatını ve doktrinini kullandığı ve Lazkiye limanının Ruslara kiralanmasından kaynaklı olduğu söylenebilir (İbrahim, 2017,s. 149).

2.2. Suriye İç Savaşı

Suriye’de iç savaş ortamının oluşmasını sağlayan unsurlar, yalnızca 2000’lerin başlarında yaşanan gelişmeler değildir. Bunun en büyük örneği, Hafız Esad Suriye’sinde, Müslüman Kardeşler ile Alevi çoğunluğun bulunduğu Baas rejimi arasında süren mezhepsel çatışmalardır. Nitekim bu karşıtlığın en büyük ve en kanlı örneklerinden biri, 1982 yılında yaşanan “Hama Katliamı”dır. Dönemin Suriye’sinde Hama kenti, stratejik olarak Sünni ağırlıkta bulunan Müslüman Kardeşler tarafından kontrol edilmekteydi. Bu bölgede oldukça geniş bir ağ kuran Müslüman Kardeşler’den rahatsız olan Esad yönetimi, çıkan ayaklanmaları sert ve kanlı bir

biçimde bastırmıştır. Hama'da bulunan sokak, cami, pazar yeri gibi sosyal alanların büyük bir bölümü ordu tarafından bombardımana tutulmuş ve yaklaşık 20.000 kişi çıkan çatışmalar sırasında yaşamını yitirmiştir (Van Dam, 2000, s.183-184). Hama Katliamı, Suriye yakın tarihi adına önemli bir eşikte durmaktadır. Daha önce Şam ve Halep gibi şehirlerde de çeşitli ayaklanmalar ve ölümler yaşansa da, Hama'da yaşanan katliam hayatını yitiren yurttaşların sayısı göz önüne alındığında çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Hama gibi Müslüman Kardeşlerin yoğun olduğu bir bölgede, böylesi bir ayaklanmanın rejim tarafından kanlı bir biçimde bastırılması, Suriye'de halihazırda var olan mezhepsel yarığı daha da genişletmiştir. İnanç (2016), Suriye toplumundaki Sünni oranının %70 olduğunu belirtirken yalnızca %12'sinin İsmaili olduğunu ve geri kalan kısmın iste muhtelif mezheplerden oluştuğunu belirtmektedir (s.80). Bu açıdan bakıldığında Suriye'de yıllar süren çatışma ortamında böylesi bir ayrıştırma unsurunun rolünün yüksek olduğu söylenebilir. Ancak yine burada belirtmelidir ki, çatışmaları yalnızca mezhepsel bir heterojenlik üzerinden tartışmak meselenin anlaşılması adına eksik kalacaktır. Nitekim ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve idari dönüşümler gibi ana başlıkların yanı sıra istikrarsız yönetim biçimleri ve hatta sosyal refahı etkileyen iklim değişikliği, kuraklık gibi alt başlıkların da çatışmaları ve huzursuzluk ortamını körükleyen dinamikler olduğu unutulmamalıdır. Meseleyi salt bir mezhepsel farklılık üzerinden okumak, bu konuda hata yapılmasına sebep olabilecektir.

Suriye'de var olan mezhepsel kutuplaşmayı tanımlarken Hama Katliamı'nı bir sebepten ziyade bir sonuç olarak görmek gerekmektedir. Nitekim bu ayrıştırma, bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere Hafız Esad'ın göreve geldiği ilk yıllardan itibaren daha görünür hale gelmiştir. Tarihsel süreçte Fransız Mandası döneminde diğer azınlık gruplardan çok daha fazla ayrıcalığa sahip olan Aleviler –bir başka deyişle Arap Alevileri, ya da Dürziler- yeni bir siyasal elitin doğmasına sebep olmuştur. Kırsalda yaşayan Aleviler, Fransız Mandası döneminde çeşitli ayrıcalıklar ile birlikte siyasal ve sosyal güç kazanmıştır. Bunun en önemli örneklerinden birisi, "Özel Levant Birlikleri" isimli, neredeyse tamamı Alevilerden oluşan askeri birliklerin kurulmasıdır. Nitekim bu birlikleri, sonraları Sünni ayaklanmaları bastırmakta önemli rol oynamış ve Sünni kesim üzerinde çeşitli rahatsızlıklara sebep olmuştur (Özdemir, 2016,s.91-92). Bu mezhepsel ayrım, Beşar Esad döneminde de gittikçe büyümüştür ve iç savaşa giden yolda önemli bir sebep olarak görülmektedir.

Bu gibi fikir ayrılıkları sürerken, Beşar Esad dönemindeki ilk tepkilerden birisi 2005 yılında gerçekleşmiştir. Sayıları 250'yi bulan bir topluluk, ülkede demokrasi, insan hakları ve özgürlük adına yeniliklerin yapılması gerektiğini savunarak yönetimi otoriterlik ile suçlayan bir bildiri yayınlamıştır. "Şam Deklarasyonu" ismi verilen bu bildiride dil, din, mezhep ayrımı yapılmaksızın her Suriye vatandaşının aynı ve eşit haklara sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Fakat bu talep yönetim tarafından hoş görülmemiş ve hatta deklarasyonu yayınlayan kimi muhalifler tutuklanmıştır (Güçtürk, 2014, s.27).

İç politikada durum olumsuz bir hal almışken, Suriye dış politikası da benzer şekilde ilerlemiştir. Özellikle Batı dünyasının Suriye’de yaşanan insan hakları ihlallerine karşı çekimser bir tutum sergilediği açıkken 2005 yılında Lübnan Krizi patlak vermiştir. Şubat 2005’de Lübnan eski Başbakanı Refik el-Hariri’nin öldürülmesiyle bu düşünceler doruk noktasına ulaşmıştır. Ayrıca 2005 Lübnan krizi, Refik el-Hariri’nin yakın arkadaşı olan Jacques Chirac liderliğindeki Fransa’yı Suriye’nin muhalifleri listesine eklemiştir. Suriye’nin başta Suudi Arabistan ve Mısır olmak üzere ılımlı Arap devletleriyle ilişkilerinde de bir kırılma yaşanmıştır. 2000’lerin ilk on yılının ortasında, Şam’ın kendisini içinde bulduğu durum, rejimin istikrarı ve hatta belki de hayatta kalması için artan bir tehlikeydi. Suriyeliler, olası bir İsrail saldırısıyla ilgili sürekli endişelerinin yanı sıra, Şam’ın politikasını ve rejimi değiştirme arzusunu gizlemeyen Washington’un niyetleri konusunda da oldukça endişeliydi. Ayrıca, Refik el-Hariri’nin öldürülmesinin ardından BM, cinayetin koşullarını araştırmak için bir soruşturma komisyonu kurdu. Bu komisyon, Suriyeliler tarafından Batı’nın elinde Suriye’yi vurmak ve cezalandırmak için bir araç olarak algılanmıştır (Zisser, 2009, s.110).

Tüm bu yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak değerlendirildiğinde, Esad dönemi Suriyesi’nde ekonomik koşullar ve halkın refah durumu da olumsuz yönde seyretmiştir. Aslında bakılırsa, Şam Baharı olarak adlandırılan dönemde, Suriye ekonomisi ismiyle müsemma bir şekilde gelişmiştir. 2005’te Suriye; Arap yatırımının dördüncü en büyük alıcısıydı ve doğrudan yabancı yatırım 2001’de 111 milyon dolardan 2006’da 1.6 milyar dolara çıkmıştı (World Investment Report, 2015). Öte yandan petrol ihracatından elde edilen gelir, yüksek fiyatlar ve Irak’la yapılan petrol ticareti nedeniyle 2000 ile 2005 yılları arasında ikiye katlanmış ve rejimin yaklaşık 18 milyar ABD doları tutarında bir resmi yabancı varlık rezervi oluşturmasını sağlamıştır (Abboud, 2009, s.101). Ancak Hinnebusch’a (2012) göre yatırım ve istihdam sorumluluğu özel sektöre devredilmiş, fakat bu sektör kamu sektörünün gerilemesinin yarattığı boşluğu kapatamamıştır. Reformistler pratikte Suriye’yi bir bankacılık, turizm ve bölgeler arası ticaret merkezi haline getirmeye ve onu Lübnan’ın farklı bir versiyonuna dönüştürmeye odaklanmıştı ancak Körfez sermayesinin imalata çok az ilgisi olduğundan yatırım, ağırlıklı olarak lüks konutlara ve oteller gibi üçüncül sektörlerle yönelikti. Hukukun üstünlüğünün yokluğu, sanayi ve tarımda uzun vadeli üretken yatırımları ve Suriye’nin muazzam gurbetçi sermayesinin çoğunun geri dönüşünü engellemiştir. 2000’den sonra yatırımın yalnızca yüzde 13’ü imalat sektöründe iken, ticari serbestleşmenin izin verdiği ucuz ithalat seli, küçük imalatçıları ve mikro işletmeleri iflas ettirmiş ve aslında sanayi için azaltılmış tarife korumaları, yatırım ve girişimciliği sanayiden ticarete geçmeye teşvik etmiştir (s.100-103).

Ekonomi alanındaki bu olumsuz havaya ek olarak 2006-2010 yılları arasında Suriye’yi büyük bir kuraklığın vurması, var olan olumsuz seyrin daha görünür hale gelmesini sağlamıştır (Aksoy, 2021, s.107). Aslen bir tarım toplumu olan Suriye’de mevsimin oldukça kurak geçmesi, kırsalda yaşayan halkın huzursuzluğuna sebep olmuş ve sonuç olarak büyük bir kısım kente

göç etmek zorunda kalmıştır (Ide,2008). Böylelikle var olan ekonomik bunalım, iklim koşullarının da olumsuz etkisiyle birlikte giderek artmıştır.

2.2.1. Ayaklanmaların Suriye'ye sıçraması ve süreç

Arap Baharı süreci domino etkisiyle tüm Orta Doğu'yu etkisi altına almışken, Suriye'de yaşanan olumsuz hava, dikkatleri bu bölgeye doğru çekmiştir. Neredeyse 1970'den beri devam eden ekonomik dalgalanmalar halkın refah seviyesinin düşmesine sebep olmuş, insan hakları ve demokrasinin zayıflaması, yolsuzluk, nepotizm gibi idari düzensizlikler de halk nezdinde olumsuz bir hava esmesine sebep olmuştur (Aksoy, 2021.s107).

Esad rejimine karşı ayaklanma 2011'in başlarında başlamıştır. İlk protestolar çoğunlukla demokrasi talepleriyle ve Suriye yönetiminin gösterdiği yolsuzluk düzeyiyle ilgilidir. Nisan ayı başlarında Suriye yönetimi, protestocuları zayıflatmak amacıyla bir dizi kasaba ve mahalleyi kuşatmış ve şiddet olayları giderek artmıştır. Mayıs ayına geldiğinde ise yönetim, Humus gibi şehirlerdeki ayaklanmaları bastırmak için tank kullanımı gibi oldukça sert bastırma yöntemleri kullanmıştır. 2011 yılının Ekim ayı ortasına kadar, protestoların çoğu hala rejime karşı silahlı kitleler tarafından gerçekleştirilmekteydi. 14 Aralık'a geldiğinde rejim, Esad karşıtı duyguların güçlü olduğu ve protestoların militarize hale geldiği ilçelerde toplu katliamlara başvurmuştur. 2012'nin başlarında rejim, isyan çıkaran ve yerel silahlı grupların muhalefetiyle karşılaşan - hala büyük ölçüde Suriye ordusundan kaçanlardan oluşan - ilçeleri ve kasabaları geri almak için bir dizi girişimde bulundu. "Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)" olarak örgütlenmiş olan bu askerlere giderek artan oranda Körfez Ülkelerinden silah sağlanıyordu. 2012 Temmuz ayı ortasına kadar, ÖSO'nun Suriye'nin yaklaşık %60'ını kontrol ettiği tahmin ediliyordu ve iltica edenlerin sayısı (üst düzey ordu subayları ve rejim yetkilileri dahil) artmaya devam etmiştir (İbrahim, 2017,s148). 2013 yılına geldiğinde ise iç savaşta önemli dönüm noktaları yaşanmıştır. Suriye yönetimi tarafından protestocu gruplara kimyasal silah kullanıldığı haberinin ortaya çıkması, uluslararası toplum tarafından sert bir biçimde eleştirilmiştir (Ağır ve Aksu, 2017,s.50). Savaş suçu sayılan kimyasal silah kullanımı, özellikle Beyaz Saray tarafından oldukça sert bir biçimde karşılanmış ve iç savaşa müdahale fikri ön plana çıkmıştır (Aksoy,2021, s.107). Bu durum sonrasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararıyla bölgedeki tüm kimyasal silahların imha edilmesi kararı çıkmıştır. 2013 yılının Suriye İç Savaşı için önemi, şüphesiz meselenin uluslararası bir boyut kazanmasını belirgin hale getiren kimyasal silah kullanımındır. Öte yandan aynı yıl içerisinde Hizbullah cephesinden de Suriye yönetiminin yanında savaşa destek verileceği ilan edilmiştir. Böylelikle bölgede gerek yönetime muhalif, gerekse yönetim

yanlısı olan El-Nusra, Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü (DEAŞ)² gibi yapılanmaların yanı sıra Irak ve İranlı Şii grupların da savaşın içine dahil olduğu söylenebilir (Güçtürk, 2014- s.39-40). Böylelikle 2013 yılında savaş, giderek daha kanlı ve çok aktörlü bir safhaya geçiş yapmıştır.

2014'te ve 2015'in ilk yarısında rejim ciddi bir baskı altında kalmıştır. Safları azalan ve morali zayıflayan Suriye Ordusu, özellikle ülkenin doğusunda toprak kaybetmiş ve büyük şehir merkezlerini ve kilit seçim bölgelerinin topraklarını savunmaya odaklanmıştır. Hükümetin zayıf konumu, belki de en iyi şekilde sembolik önemi olan Palmira kasabasının 2015 baharında DEAŞ'e teslim edilmesini engelleyememesiyle açıklanabilir. Ancak Rusya ve İran'ın Suriye yönetimine askeri ve mali destekleri ile birlikte durum dengelenmiştir (Lundgren, 2020, s.4). Ağustos 2016'nın sonlarına doğru DEAŞ, kritik bölgelerdeki kontrolünü elinde tutmasına rağmen zemin kaybetmiştir. Bu noktada ABD öncülüğündeki koalisyonun müdahaleleri önemli bir rol oynamıştır. ABD, özellikle 2014-2015 yılları arasında DEAŞ karşıtı bir koalisyon öncülüğünde hava hareketleri düzenlemiştir. Ayrıca karada da DEAŞ karşıtı Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve Halk Savunma Birlikleri (YPG) cephesini destekleyerek müdahalesini genişletmiştir. Bu durum Türkiye tarafından eleştirilmiştir. Çünkü Türkiye, bölgedeki PYD/YPG gibi grupları terör örgütü olarak görmektedir. Ancak Türkiye, DEAŞ'a karşı ABD'nin yürüttüğü hava saldırılarına da katılmıştır. Böylelikle 2016 itibarıyla DEAŞ bölgede güç kaybı yaşamıştır. Ayrıca El Nusra Cephesi, El Kaide'ye olan bağlılığından resmen vazgeçmiş ve adını "Şam Fetih Cephesi " olarak değiştirmiştir. Öte yandan artık yalnızca Suriye'nin gelecekteki yönetimiyle ilgilendiğini iddia etmiştir. Buna ek olarak rejim Şam'da önemli kazanımlar elde etmiş ve 2016'nın sonuna kadar Halep'in tamamını geri almıştır. Ancak insan gücü eksikliği nedeniyle diğer sektörlerde güç kaybetmiştir. Örneğin rejim ve müttefikleri Halep'te yoğunlaşırken DEAŞ Palmira'yı geri almıştır (İbrahim, 2017, s.149). Bu noktada belirtmelidir ki hem muhalif hem de Suriye ordusuna yönelik dış kaynaklar kritik bir rol oynamaktadır. Örneğin çeşitli muhalif gruplar yabancı silah kaynaklarına bağımlı kalırken, Rus hava gücünün ve Hizbullah'ın insan gücünün kullanılması rejime yardımcı olmuştur. Bu bağlamda iç savaşta ana iç ve dış aktörleri ayrı ayrı analiz etmenin, meseleyi kavramak için daha faydalı olduğu düşünülmektedir.

Suriye'deki iç savaş sırasında sahada yaşanan gelişmeler ve üçüncü taraf aktörlerin varlıkları, savaşın seyrini büyük oranda değiştirmiştir. Örneğin 2014'de DEAŞ bölgeye girerek kritik bölgelerin kontrolünü sağlamıştır. Bu durum, ABD'nin bölgede daha somut adımlar atmasına sebep olmuştur. Bir önceki paragrafta da bahsedildiği üzere, DEAŞ'ın bölgeye girmesiyle birlikte ABD havadan müdahalelerde bulunurken, karada da PYD/YPG'yi destekleyerek müdahalesini artırmaya çalışmıştır. Böylelikle PYD/YPG, bölgede Kürt yoğunluğun olduğu şehirleri kontrol altına almıştır ve Suriye'deki Kürt muhalefetin temsilcisi olarak görülmüştür.

---

² Irak ve Şam İslam Devleti isminin kullanımında farklı kısaltmalar ve tanımlar bulunmaktadır. Ancak ulusal literatür ve kamuoyunda çoğunlukla DEAŞ kullanılmıştır. Bu sebeple çalışma boyunca bu kısaltma kullanılacaktır.

PYD/YPG'nin bölgede önemli bölgeleri kontrol altına alması, Türkiye tarafından olumsuz karşılanmıştır. Özellikle Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü grupların Suriye'de Kürt muhalefetin temsilcisi olarak gözükmesi, Ankara'yı rahatsız etmiştir. Bu sebeple Türkiye, DEAŞ'a karşı ABD öncülüğündeki hava hareketlarına destek verirken karada PYD/YPG ile mücadele etmiştir. Ayrıca Türkiye, ÖSO gibi muhalifleri de PYD/YPG ile savaşması için desteklerken, bölgeye de askeri hareketler düzenlemiştir. Bu durum, hem sahadaki gelişmeleri hem de Ankara'nın diğer ülkelerle olan ilişkilerini etkilemiştir. Sahadaki olayları derinden etkileyen bir diğer mesele ise 2015 yılında Rusya'nın bölgeye fiili olarak girmesidir. ABD öncülüğündeki koalisyonla karşı Esad'ı destekleyen Rusya, rejime finansal ve askeri destek vererek savaşın seyrini değiştirmiştir. Ayrıca İran, savaşın başlangıcından itibaren Esad rejimini, İran Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) ve Hizbullah vasıtasıyla desteklemiştir. Sonraki bölümlerde de detaylı bir biçimde bahsedileceği üzere Suriye, İran için stratejik bir konuma sahiptir. DMO ve Hizbullahın bölgedeki varlığı, muhalefetin bu gruplarla da mücadele etmesine yol açarak bölgedeki gerilimi artırmıştır. Özetle 2014-2015 yılları, savaşın uluslararası bir boyut kazanması açısından önemli bir milat olmuştur. Gerilimin artmasıyla birlikte bölgede çatışmalar artmış ve birçok insan hakkı ihlalleri yaşanmıştır.

2016 yılının ortalarında, Suriye'de beş yıl süren savaşın ardından, çatışmalarda öldürülenlerin sayısı yaklaşık yarım milyon kişiye ulaşmıştır. Ülke nüfusunun yaklaşık yarısı olan yaklaşık on milyon Suriyeli evlerini kaybetmiş ve yaklaşık sekiz milyonu, anavatanlarından sınırların ötesine kaçan mülteciler haline gelmiştir (Abboud, 2012). Suriye'deki savaş aynı zamanda Suriye devletinin birkaç farklı siyasi varlığa fiili olarak bölünmesine de yol açmıştır: doğuda yer alan DEAŞ bölgesi, Esad tarafından yönetilen ve Rusya ve İran'ın himayesine sahip olan Suriye ve Kuzey Irak, Batı Suriye'de bulunan orijinal Suriye devletinin kalıntıları, Suriye topraklarının doğu ve kuzey kesimlerinde yer alan özerk Kürt bölgeleri, kuzey ve güney Suriye'nin önemli kısımlarında Şam Fetih Cephesi (eski adıyla, El Nusra Cephesi veya Jabhat al-Nusra) liderliğindeki muhalif gruplar tarafından tutulan yerleşim bölgeleri (Zisser, 2017, s.556).

Muhalif güçlerin özellikle Rus hava bombardımanına karşı savunmasız kalması ile birlikte rejim, 2016 ve 2018 yılları arasında birbiri ardına ülkenin büyük bir kısmının kontrolünü geri almayı başarmıştır. Böylelikle uluslararası aktörler tarafından gözetilen üç ana alan doğrudan kontrolün dışında kalmıştır: Türkiye'nin varlığını sürdürdüğü ülkenin kuzeybatısındaki İdlib ve çevresi, kuzeydoğuda ABD destekli Kürt güçlerinin hakim olduğu geniş alanlar, ve güneydoğudaki ABD korumalı Tanf askeri bölgesi (Lundgren, 2020, s.4). 2019'dan itibaren Dar'a sakinlerinin rejimin düşmesini talep ettiği ve daha somut olarak İranlı milislerin bölgeden çıkarılması ve mahkumların serbest bırakılması ile birkaç protesto dalgasına tanık olmaktadır. Fakat 2020'nin başlarında rejim, Suriye topraklarının yaklaşık yüzde 60'ının kontrolünü yeniden sağlamıştır. 2020 kışında, rejimin kontrolü altındaki bölgeyi genişletmeye yönelik ana askeri çabası, Rusya'nın bombardımanı ile pekiştirilen İdlib'e yönelmiştir. Bu

harekat sivillerin hayatını kaybetmesine, büyük bir yıkıma ve yaklaşık bir milyon sivilin Türkiye sınırına doğru kaçmasına neden olmuştur (Rabinovich ve Valensi, 2021, s.201-202).

2021 yılının Suriye için kısmen daha “sakin” geçtiği söylenebilir. Esad, kendi kontrolündeki bölgelerde 26 Mayıs'ta bir seçim düzenlemiş ve oyların %95'ini alarak tekrar devlet başkanı seçilmiştir. Rejimin böylesi bir seçim ile kendisine meşruiyet yaratmaya çalıştığını düşünen ABD, Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere ortak bir açıklama yaparak sonuçlara karşı çıkmışlardır. 2021 itibarıyla bölgede çatışmalar görece azalmış ve yerini diplomatik girişimlere bırakmıştır. Esad rejimi, Suriye hükümetini temsil etmesi sebebiyle meşru bir organ olarak tanınmaktadır. Ancak bölgedeki muhalefet Esad'ın resmi bir organ olarak tanınmaması için devrilmesini ve demokratik bir Suriye yönetiminin tekrar başa geçmesi istemektedir. Sahadaki durum ise karmaşıklığını korumuştur. DEAŞ ve PYD/YPG gibi gruplar ülkenin kritik bölgelerinden bazılarını kontrol etmeye devam etmiştir. Özellikle PYD/YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde özerk bir Kürt yönetimi istemesi, anayasa görüşmelerindeki önemli ihtilaflardan birisidir. Bu gibi sebepler yüzünden Suriye'de kalıcı bir barış sağlanamamıştır. Suriye meselesinin tam anlamıyla çözülmemesi, literatürde birçok farklı sebeple ilişkilendirilmiştir. Rabinovich ve Valensi (2021) bu sonucu, farklı ama birbiriyle ilişkili 7 faktörde incelemiştir: Esad'ın direnci ve acımasızlığı, muhalefetin zayıflığı-bölünmüşlüğü ve Cihatçı grupların öne çıkması, DEAŞ'ın ortaya çıkması ve asıl Suriye krizini gölgede bırakan paralel bir savaş yaratması, Rusya ve İran'ın etkin desteği, muhalefetin bölgesel ve uluslararası destekçilerinin yetersizliği, ve daha spesifik olarak, birbirini izleyen iki ABD başkanının, Obama ve Trump'ın, Suriye krizine müdahil olma konusundaki isteksizlikleri ve böylece Suriye muhalefetini Rusya ve İran'ın rolünü dengeleyebilecek tek dış destekten mahrum bırakmaları ve uluslararası toplumun Suriye krizine, eski Yugoslavya'daki krizin sona ermesine yardımcı olana benzer bir insani müdahale ile karşılık vermedeki başarısızlığı (s.230).

Ancak yine de 2021 itibarıyla Suriye'deki diplomatik girişimlerin hız kazandığı söylenebilir. Bu görüşmelerde özellikle muhalefet ve rejimin ortak bir paydada buluşamadığı yeni kurulacak devletin anayasası, en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Ocak ayında Cenevre'de beşincisi düzenlenen Anayasa toplantıları, rejimin taleplerinden ötürü başarıyla sonuçlanamamıştır. Aynı yılın Temmuz ayında Astana'da, Türkiye, İran ve Rusya, Suriye meselesi için bir araya gelmiştir. Ayrıca 2021 Aralık ayında Astana benzeri bir yüksek düzeyli toplantı gerçekleşmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). 2022 yılında ise barış adına Ankara tarafından belirli adımlar atılmaya başlanmıştır. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Suriye ile Türkiye arasında 2022 yılında istihbarat düzeyinde çeşitli görüşmeler sağlandığını belirtmiştir. Benzer şekilde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Suriye ile olası bir görüşmenin yapılabileceği sinyallerini vermiştir (Şeker,2022,s.127). Patlak veren Ukrayna-Rusya savaşı ile birlikte Rusya ve uluslararası toplumun odak noktasını bu tarafa çevirmesi, ABD'nin Trump dönemi ile bölgeden çekildiğini açıklaması ve Türkiye'nin özellikle 2022 itibarıyla daha ılımlı bir dış politika çizgisi çizmesi, Suriye'de gerginliğin azalması ve diplomatik görüşmelerin artması için bir fırsat doğurabilir. 2023 ilk çeyreği itibarıyla Suriye için ılımlı açıklamalar ve diplomatik

girişimler sürmektedir. 5 Ocak'ta partisinin İl Başkanları Toplantısı'nda konuşan Erdoğan, Türkiye-Rusya ve Suriye arasında öncelikle bakanlık düzeyinde görüşmelerin sağlanacağını, sonrasında ise gelişmelere göre liderler düzeyinde görüşmeler yapılabileceğini iletmıştır (Euronews, 2023).

2.2.2. Suriye İç Savaşı'nda küresel, bölgesel ve devlet dışı aktörler

Başlangıcından itibaren uluslararası bir boyut kazanan Suriye İç Savaşı, küresel, bölgesel ve devlet dışı aktörlerin de dahil olmasıyla daha karmaşık bir hale gelmiştir. Savaşın "uzun süren bir iç savaş" mahiyetinde olmasında aktörlerin çokluğu ve çeşitliliği önemli bir faktördür. Bu sebeple savaşa dahil olan aktörlerin motivasyonlarının incelenmesi, çatışmanın çok yönlü yapısının anlaşılması için gereklidir.

2.2.2.1. Küresel Aktörler

SSCB döneminden beri Suriye ile iyi ilişkileri olan ve Tartus-Lazkiye gibi şehirlerde askeri üstleri bulunan Rusya, çatışmaların başlangıcından itibaren bölgede aktif bir rol oynamıştır. Öte yandan Ortadoğu'da oluşabilecek güç boşluğunu Rusya'ya bırakmak istemeyen ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin hakimiyet alanını kısıtlamak isteyen ABD ise, bölgedeki bir diğer küresel aktördür.

2.2.2.1.1. Rusya

Rusya-Suriye ilişkileri tarihsel bağlamda SSCB'ye kadar dayanmaktadır. Moskova-Şam ilişkilerinin Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından hızla geliştiği söylenebilir. Süveyş Krizi sonrası Ortadoğu'da daha önemli bir mevki kazanmak isteyen Moskova yönetimi, Suriye'yi müttefik olarak kabul etmiştir. Bu müttefiklik Hafız Esad'ın göreve geldiği 1971 yılı itibarıyla da devam etmiştir ve Esad, göreve geldikten sonraki ilk yurtdışı ziyaretini Moskova'ya yapmıştır (Yeşilyurt, 2021,s.58). Ortadoğu'da sadık bir müttefik arayışı ve Lazkiye, Tartus kıyı bölgelerine inme çabası, SSCB-Suriye ilişkilerini geliştirmiştir. Hafız Esad döneminde ikili ilişkiler daha çok askeri ve ekonomik bağlamda devam etmiştir. İki ülke arasındaki bağlar SSCB'nin 1976'da ana Arap müttefiki Mısır'ı kaybetmesiyle daha da güçlenmiştir.

Ancak Suriye hiçbir zaman tam olarak bir Sovyet vekili olmamıştır: iki devlet, Filistin sorunu veya İran-Irak savaşı gibi belirli politika konularında fikir ayrılıkları yaşamıştır ve Suriye, çıkış itibarıyla sosyalist temeller üzerine kurulan Baasçı ideolojisini sürdürerek komünizmi benimsememiştir (Gaub ve Popescu, 2013, s.1). Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Rusya-Suriye ortaklığının stratejik önemini azaltsa da, 2000 yılında hem Başkan Putin hem de Devlet Başkanı

Beşar Esad'ın göreve gelmesi ve daha da önemlisi Rusya'nın yeniden uluslararası arenada toparlanmaya başlamasıyla ilişkiler yeniden başlamıştır. İki liderin de yönetimlerinin ilk yıllarında gerçekleştirdiği görüşmelerde Rusya, Sovyetlerden kalma Suriye borçlarını silmiştir. Ayrıca Moskova ve Şam arasında silah antlaşmaları ve idari yönden çeşitli antlaşmalar yapılarak ilişkiler güçlendirilmiştir (Yeşilyurt,2021, s59).

Moskova, 2010 yılında başlayan Arap Baharı ayaklanmalarına başlangıçta daha yumuşak bir tavır sergilemiştir. Ancak ayaklanmaların Suriye'ye sıçramasının ardından Libya benzeri bir soyutlanmaya maruz kalmamak adına Suriye krizinde başından itibaren bir oyun kurucu aktör olduğunu göstermiştir. Buradaki ana motivasyon noktasının, daha önce de bahsedildiği üzere Moskova-Şam arasındaki tarihsel yakınlık olduğu söylenebilir. Şam yönetimiyle gerçekleştirilen güçlü ticari ve askeri ilişkilerin yanı sıra, Tartus ve Lazkiye'de var olan Rus üsleri de Moskova adına oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca Ortadoğu'daki sadık müttefikinde yaşanan olaylarda ABD, Çin, İran ve Türkiye gibi bölgesel ve küresel güçlerin varlığı, Moskova'nın bu tutumunda kararlı olmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda Rusya, 2011'de BMGK tarafından sunulan Suriye karar tasarısını veto etmiştir. Sonraki yıl Kahire'de düzenlenen ve bölgeye Ortak Barış Gücü gönderilmesini öneren tasarımı da reddetmiştir (Topal,2015,s.118). Bu açıdan bakıldığında Moskova, Suriye rejiminin ayaklanmanın ilk birkaç ayında hayatta kalmasını sağlayan kapsamlı ekonomik ve askeri yardım sağlamıştır. Ayrıca, BMGK'nın Beşar Esad'ı kınama veya ülkedeki krizin suçunu ya da sorumluluğunu ona atfetme anlamına gelen kararları kabul etme girişimini engellemek için harekete geçmiş ve askeri harekate uluslararası meşruiyet sağlayabilecek kararları engellemiştir.

AL Suriye'ye yaptırım uygulamaya karar verdiğinde ve Esad'ın vahşetini sert bir şekilde eleştirdiğinde, Rus liderler Libya örneğinde yaptıkları gibi ana akım Arap görüşünü takip etmeyi reddetmişlerdir. Bu dönemde Rusya Çin ile birlikte hareket etmiş ve Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti (BRICS) ülkeleriyle koordinasyon sağlamaya çalışarak, Suriye konusunda dış askeri müdahaleyi gerektiren herhangi bir BMGK kararının önüne geçmeye çalışmıştır (Allison,2013, s.799). Bu noktada Putin, BM ya da ABD tarafından yapılabilecek olası bir askeri müdahalenin, yalnızca Suriye'yi değil tüm Ortadoğu'yu etkileyeceğini belirtmiştir. 2013 yılının Eylül ayında New York Times'a verdiği bir mülakatta olası müdahaleden şöyle bahsetmiştir: "Pek çok ülkenin ve papa da dahil olmak üzere önde gelen siyasi ve dini liderlerin güçlü muhalefetine rağmen ABD'nin Suriye'ye yönelik olası saldırısı, daha fazla masum kurban ve çatışmanın Suriye sınırlarının çok ötesine potansiyel olarak yayılmasına neden olacak. Böylesi bir müdahale şiddeti artırır ve yeni bir terörizm dalgasını serbest bırakır" (Putin, 2013). Bu bağlamda Putin'in, Suriye yönetimi destekli politikası ve BMGK'da kullandığı veto oylarına meşruiyet kazandırmaya çalıştığı söylenebilir. Bu bağlamda Putin, Suriye'nin, "bir demokrasi savaşına değil, çok dinli bir ülkede hükümet ve muhalefet arasında silahlı bir çatışmaya tanık olduğunu, hükümetle savaşan gereğinden fazla el-Kaide savaşçısının her türden aşırılık yanlısının bu savaşa dahil olduğundan yola çıkarak savaşan Arap ülkelerinden gelen paralı askerler ve Batılı ülkelere, hatta Rusya'dan yüzlerce

militanın” Rusya’nın asıl endişesi olduğunu belirtmiştir (Putin, 2013). Buradan hareketle Putin, Suriye’ye uluslararası bir müdahale durumunun aslında Rusya’nın dahi bir güvenlik sorunu olabileceğini belirtmiş ve böylelikle bölgedeki diğer üçüncü taraf aktörlere mesaj vermiştir.

Bu noktada Rusya’nın Suriye’ye bu denli destek vermesinin altında yatan sebepleri incelemek gerekmektedir. Suriye ile var olan güçlü tarihsel bağlar, stratejik, askeri ve ekonomik etkileşimlerin, Rusya’nın tarafsız kalmasını engelleyen unsurlar olduğu açık olsa da böylesi bir yaklaşım doğru fakat eksik olacaktır. Gaub ve Popescu’ya göre (2013) Rus ve Suriyeli seçkinler, çok etnikli toplumlarını yönetmenin en iyi yolunun güçlü, merkezileşmiş siyasi rejimler olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Öte yandan iki lider de tam anlamıyla laik olmasalar da (Esad siyasi rejiminin çekirdeğini oluşturmak için Alevi mezhebine güvenirken, Putin meşruiyetini güçlendirmek için Rus Ortodoks Kilisesi’ne güvenmektedir), her ikisi de ılımlı ve laik bir politika yürüttüklerini iddia etmektedirler (s.2). Öte yandan, her iki devlet de otoriter istikrarın yeterli olmaması durumunda zorluklarla başa çıkmak için benzer yaklaşımlar benimsemektedir. 1982’de Hama’da ve 2000’lerin başında Grozni’deki ayaklanmaların ağır toplar ve hava saldırılarıyla acımasızca bastırılması, her iki liderin de askeri müdahalenin iç huzursuzlukla başa çıkmanın uygun bir yöntem olduğu düşüncesine yaklaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Moskova yönetiminin, ayaklanmalarının başından itibaren Esad yönetimine büyük destek vermesinin sebeplerini belli etmektedir.

Rusya’nın Suriye’ye desteği devam ederken, Eylül 2013’te, Suriye’yi kimyasal silahlarını imha etmeye zorlamak için bir anlaşma düzenlenmiştir. Esad’ın Ağustos 2013’te Şam’ın doğusundaki Guta el-Şarakya bölgesinde kimyasal silah kullanmasının ardından Rusya geri adım atmak zorunda kalmıştır (Zisser,2021,s.5). 2014’de bahsi geçen kimyasal silahlar, Rusya’nın da destekleri ile imha edilmiş ve bir anlamda Rusya, kimyasal silah kullanımından doğacak olası bir ABD müdahalesinin önüne geçmiştir (Yeşilyurt, 2021, s.31). Moskova’nın Suriye’ye doğrudan askeri müdahalesi, Eylül 2015’te, muhalif güçlerin üstünlük kazandığı dönemde gerçekleşmiştir. İran ve Suriye arasındaki temaslar, İran’ın Moskova’yı Suriye ordusunun zayıfladığı ve Beşar rejiminin çökme tehlikesi olduğu konusunda uyarmasının ardından başlamıştır. Sonuç olarak, Putin, İran ile işbirliği içinde savaşa askeri olarak müdahale etmeye karar vermiştir (Zisser, 2021,s.6). Bölgedeki muhalif grupların güç kazanması, Rusya açısından birkaç nedenden dolayı endişe vericidir. Rus diplomatlar arasında Esad’ın düşüşünün DEAŞ ve El Kaide bağlantılı grupların ülkeyi ele geçirmesinin bölge için felaket anlamına geleceğine ve Sünni aşırılık yanlıları için Türkiye ve Kafkasya’ya giden potansiyel bir göç yolu oluşturacağı inancı belirginleşmiştir (Kofman ve Rojanski, 2018, s.8). Bu dönemde DEAŞ’ın, Lazkiye ve Tartus’a oldukça yakın olan Palmira kentini kontrol altına alması, Rusya tarafının tehdit algısını artırmasında ve askeri olarak bölgeye müdahale etmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2016 yılında Esad yönetimi, Rusya'nın da desteğiyle Halep'i Suriye muhaliflerinden geri almıştır. Bu dönemde Rusya ve Türkiye garantörlüğünde bir ateşkes imzalanmış ve yaralıların ve sivil halkın bölgeden tahliyesi sağlanmıştır. Aynı yıl Ankara-Moskova-Tahran yönetimlerince bir mutabakat imzalanmış ve Suriye'deki krizin yalnızca diplomasi ile çözülebileceği belirtilmiştir (Yeşilyurt,2021,s.65). Ancak antlaşmadan kısa bir süre sonra Esad yönetimi Lazkiye bölgesine çeşitli saldırılar düzenleyerek antlaşmaya uymamıştır.

Rusya, 2016 itibarıyla bölgedeki asker sayısını azaltmıştır. Ayrıca 2012 Cenevre Görüşmeleriyle başlayan ve sırasıyla Astana, Soçi gibi barış görüşmelerinde de aktif rol almıştır. 2017 yılındaki Astana görüşmelerinde çatışmasızlık bölgeleri belirlenmiştir. 2018 yılında İran ve Türkiye ile birlikte gerçekleştirilen Soçi Zirvesinde de yeni Suriye devletinin yönetim biçimi ve anayasası gibi konularda Rusya görüşmelere katılmıştır (Hekimoğlu, 2021, s.1415-1416). Bahsedilen görüşmelerde somut adımlar atılsa da çözüm sağlanamamıştır. 2020 yılında Rus destekli Suriye rejiminin 34 Türk askerini İdlib kırsalında şehit etmesi sonrası Türkiye bölgeye Bahar Kalkanı Harekatı düzenlemiştir. Bunun üzerine Rusya, Türkiye ile bir mutabakat imzalayarak bölgede, Türk-Rus birliklerinin ortak devriye atacağını güvenli bir koridor oluşturmak istemiştir.

Rus yönetimi, şiddetli kaynak kısıtlamaları altında olan muhalif grupların savaşa devam etme kapasitesini yok ederek dengeyi Esad'ın lehine hızlı ve dramatik bir şekilde çevirmek istemiştir. Buna paralel olarak Rusya, bölgedeki Türkiye, ABD gibi diğer potansiyel aktörlerle anlaşmalara girerken, başlıca rakiplerinin politikalarını değiştirmek zorunda kalmıştır. Rusya için başarı, diğer taraflardan büyük ölçüde kendi şartlarına göre siyasi bir çözüm bulma taahhüdünü sağlamayı gerektirmektedir. Bu, Türkiye'yi kendi vekillerinin savaşta zafer şansı olmadığına ikna etmek ve ABD'yi rejim değişikliğini destekleyen politikasını terk etmeye zorlamak anlamına gelmektedir. Zaman içinde Moskova hem askeri hem de siyasi cephelerde başarı elde etmiş, rakiplerini zorlamış ve pozisyonlarını birer birer değiştirmiştir.

Rusya'nın bölgedeki en önemli motivasyonlarından birisi de, tarihsel anlamda rakip olarak gördüğü ABD'nin bölgedeki nüfuzunu azaltmaktır. Ayrıca Esad rejiminin bölgede tekrar hakim güç olmasını da istemektedir. Esad rejiminin bölgede nüfuzunu güçlendirmesinin önündeki en büyük engellerden birisi şüphesiz ki ABD destekli PYD/YPG'dir. Bu sebeple Rusya, kendisine yakın olan Halkın İradesi Partisi (HİP) ile PYD/YPG'yi Moskova'da bir araya getirmiştir (Hekimoğlu,2021,1418). Bu bağlamda Rusya'nın Amerika destekli PYD/YPG aktörünü dengeleyerek bölgedeki gücünü artırmaya çalıştığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın bölgede hakim güç olmak amacıyla 2015'de olduğu gibi sert gücünü göstermesinin yanı sıra, Astana ve Soçi gibi barış görüşmeleri ve ateşkes sağlamaya çalışan çeşitli mutabakatlar ile diplomatik girişimlerini de sürdürmüştür.

2.2.2.1.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD ve Suriye ilişkileri incelenirken öncelikle tarihsel bağlamda ABD'nin Ortadoğu politikasını incelemek gerekmektedir. İstisnalara rağmen ABD, İkinci Dünya Savaşı'na kadar Ortadoğu'ya yeterince ilgi göstermemiş ancak bu durum Soğuk Savaş döneminde, SSCB'nin yayılcı politikalarını engellemek amacıyla tersine dönmüştür. Hem jeopolitik anlamdaki önemi hem de bölgede bulunan zengin petrol rezervleri, ABD'nin Ortadoğu politikasını değiştirmiştir (Erol ve Çelik,2018, s.24). Bu bağlamda, ABD'nin 20. yüzyılda Ortadoğu politikası çok yönlü ve emperyalist bir politika olarak adlandırılabilir. Pirinççi (2011), ABD'nin 20. yüzyılın yarısında Ortadoğu'ya yönelik politikasını: zengin petrol rezervlerine ulaşmak, İsrail'i güvence altına almak ve bölgedeki müttefiklerini desteklemek olarak 3'e ayırmıştır (s.86). 11 Eylül saldırıları sonrası Bush yönetimindeki ABD'nin Ortadoğu terörizme karşı mücadele doktrini, bölgedeki kırılmalardan bir diğeridir. Şer Üçgeni (Axis of Evil) olarak adlandırılan Kuzey Kore, İran ve Irak, dünya barışını tehdit eden ülkeler olarak görülmekte ve bu ülkeler ile mücadele edilmesi gerektiği fikri ön plandadır.

Suriye ise ABD için kritik bir konumda durmaktadır. Süveyş Krizi sonrası bölgedeki en önemli devletlerden biri olan Suriye, ABD için Akdeniz ve İsrail ile coğrafi yakınlığı sebebiyle önemli bir devlettir (Erol ve Çelik,2018,s.26). Sırasıyla 2000 ve 2001 yıllarında göreve gelen Beşar Esad ve George Bush döneminde ABD-Suriye ilişkileri gerilimli devam etmiştir. 11 Eylül sonrası Ortadoğu politikasını sertleştiren ABD, Suriye'nin Hamas ve Hizbullah gibi ABD'nin terör örgütü olarak kabul ettiği ülkelere destek vermesini istememiştir. Bu bağlamda 2000'li yılların başlarında ABD-Suriye ilişkileri, gerilimli bir doğada seyretmiştir.

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş durumuna karşı ABD'nin daha sakin ve etkisiz bir politika yürüttüğü söylenebilir. Miş ve Özdemir'e (2013) göre bu tutumun sebebi 2012 Kasım'ında gerçekleşecek olan başkanlık seçimleri olarak düşünülse de, 2013 itibarıyla da bu politikadan farklı bir çizgi izlenilmemiştir (s.198). Yine de ABD yönetimi, sürecin başından itibaren rejim karşıtı bir politika izlemiş ve küresel olarak Rusya ve İran, yerel anlamda ise Hizbullah, El-Kaide gibi rejim yanlısı örgütlere muhalif olmuştur. Ayrıca uluslararası anlamda muhalif koalisyon güçleri, ABD liderliğindeki Türkiye, Suudi Arabistan, Fransa ve Ürdün'den oluşmaktadır (Bilgin, 2019,s.9).

2012 itibarıyla Suriye ile diplomatik ilişkileri kesen ABD, yine aynı yıl meseleyi BM'ye götürmüş ve Annan Planı'nın devreye sokulmasında ön ayak olmuştur. Ancak Annan Planı'nın başarısız olmasıyla birlikte Suriye'ye karşı ekonomik yaptırım uygulamaya başlamıştır. 2013 yılı itibarıyla ise Obama yönetiminin uluslararası müdahalede "kırmızı çizgi" olarak adlandırdığı kimyasal silah kullanımının Esad tarafından uygulanması üzerine ABD'de müdahale gündemi devreye girmiştir (Güner, 2016,s.280). Ancak Rusya'nın özellikle BMGK'da ve İran'ın ise uluslararası arenada artan Suriye desteği sebebiyle ABD, gösterdiği tepkinin devamını getirememiştir.

2014 ve 2018 yılları arasında ise savaşın seyrini değiştiren olaylar yaşanmıştır. 2015 yılında Rusya'nın bölgeye doğrudan müdahalesi, aynı yıllarda DEAS'ın giderek artan nüfuzu ve önemli

bölgeleri ele geçirmesiyle birlikte ABD'nin politikaları değişime uğramıştır. Bu noktada ABD, hava saldırılarıyla bölgeye doğrudan müdahale ederken, karada da vekil aktör kullanarak bölgedeki durumu değiştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda ABD, DEAŞ'a karşı savaşması için PYD/YPG'ye destek vermiş, özellikle ekonomik ve askeri anlamda yardım etmiştir (Bilgin, 2019,s.12). Buna karşılık Rusya ise PYD ve el-Nusra denkleminde, rejim yanlısı ve el-Kaide destekli el-Nusra tarafından yana olmuştur. Bu açıdan ABD ve Rusya'nın vekalet savaşlarında da birbirine zıt kutupları desteklediği söylenebilir.

ABD'nin bölgede Rusya ile çekişmesi bir yana, bölgedeki "cihadist" olarak adlandırdığı bazı diğer grupların varlığından da rahatsızlık duymuştur. Radikal Sünni yanlısı grupların Suriye'de giderek daha aktif hale geldiğini gören ABD yönetimi, daha fazla grubun El Kaide'ye sempati duyabileceğinden veya El Kaide ile doğrudan bağlantılı olabileceğinden de çekinmekteydi. Bu gruplar arasında en öne çıkanlar Nusra Cephesi (Cebhat al Nusra li-Ehl al Şam), Abdullah Azzam Tugayları, Ümmet Tugayı (Liwa al Umma) ve İslam Tugayıdır (Liwa İslam). Özgür Levant Tugayları (Ahrar el Şam) gibi diğer gruplar, genel yönelimleri belirsiz olsa da, bazı açıklamalarda cihatçı söylem kullanmıştır. Lübnan merkezli aşırılık yanlısı grup Fetih el İslam da bu gruplara örnek olarak verilebilir (Sharp ve Blanchard, 2012, s.8). Bu açıdan bakıldığında ABD'nin Suriye özelinde farklı endişelerinin de olduğu görülmektedir.

ABD'nin Suriye ile ilişkisi Trump döneminde de devam etmiştir. 17 Ocak 2018'de Donald Trump'ın dışişleri bakanı Rex Tillerson, yeni yönetimin Suriye'deki politikasına ilişkin tutarlı ve kapsamlı açıklamayı sunmuştur. Stanford Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada Tillerson, ABD için Suriye'de beş şart belirlemiştir: DEAŞ ve El Kaide'nin Suriye'de yeniden ortaya çıkmasını engellemek, Suriye halkı ile Esad rejimi arasındaki temel çatışmanın, BMGK'nın 2254 sayılı Kararında belirtilen BM liderliğindeki bir siyasi süreç ve Esad sonrası liderlik altında istikrarlı, birleşik, bağımsız bir Suriye yoluyla çözülmesini sağlamak, İran'ın Suriye'deki etkisinin azalmasını ve Suriye'nin komşularının Suriye'den kaynaklanan tüm tehditlere karşı güvende olmasını sağlamak, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin güvenli ve gönüllü olarak Suriye'ye dönmeye başlayabilmeleri için koşulların yaratılmasını sağlamak, Suriye'nin kitle imha silahlarından arındırılmış olmasını sağlamak. Dışişleri Bakanı, bu politika hedeflerinin öncelikle diplomasi yoluyla gerçekleştirileceğini, ancak ABD'nin DEAŞ'ın yeniden ortaya çıkmamasını sağlamak için Suriye'de askeri varlığını da sürdüreceğini açıklamıştır (Tillerson, 2018).

Trump yönetimi, Rusya, Türkiye ve Ürdün (Suriye'nin güneyi ile ilgili olarak) arasında Suriye'de dört gerilimi azaltma bölgesinin kurulmasına ilişkin anlaşmaya Mayıs 2017'de Astana'da varmıştır. Amaç, şiddeti ve gerilimi azaltmak, mültecilerin dönüşünü kolaylaştırmak ve gelecekte daha iddialı, kapsamlı düzenlemeler için zemin hazırlamaktır. Bu gerilim azaltma anlaşmaları, başlangıçta kısmi başarı ile gerçekten uygulansa da Suriye rejimi Rusya ve İran'ın desteğiyle, muhaliflerin elindeki bölgeler üzerindeki kontrolünü genişletmek için askeri hareketini sürdürmüş ve tüm çatışmasızlık bölgelerini ele geçirmiştir.

Sürecin ortalarından itibaren YPG/PYD'nin PKK'nın bir alt kolu olduğunu savunan Ankara yönetimi, ABD'ye bu durumu sıklıkla bildirmiş ve YPG/PYD'nin bölgedeki varlığından duyduğu rahatsızlığı Washington yönetimine iletmiştir. Aralık 2018'de Trump ile telefon görüşmesi yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bölgede YPG/PYD kaynaklı milislerin varlığından duyduğu rahatsızlığı yinelemiş ve DEAŞ ile mücadele için Türkiye'nin yeterli olduğunu söyleyerek bölgeye yeni bir hareketin sinyallerini vermiştir. Bu gelişme sonrası Trump, Twitter hesabından yaptığı açıklama ile ABD'nin DEAŞ ile olan mücadelesinin başarıyla sonuçlandığını ve DEAŞ karşısında kesin bir zafer elde ettiklerini belirterek ABD güçlerini geri çekmeye başlayacaklarını belirtmiştir. Bununla birlikte bölgeden YPG/PYD ve ona bağlı olan Suriye Demokratik Güçleri (SDG) bölgeden çekilmeye başlamıştır (Rabinovich ve Valensi, 2021, s.214-215). Ancak ABD ve YPG/PYD bağlantılı güçlerin Suriye'den tamamen geri çekildiği söylenemez.

PYD/YPG'nin bölgeden tamamen çekilmemesi Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Hali hazırda Türkiye tarafından terör örgütü olarak görülen bu grupların özellikle Suriye'nin kuzeyinde etkin olması, Ankara'nın endişelerini güçlendirmiş ve bölgeye yeni bir hareket düzenlenmesinin sinyalleri verilmiştir. 2022'nin Kasım ayında İstanbul İstiklal Caddesi'nde gerçekleşen bombalı eylem sonrası Türk yetkililer tarafından hali hazırda söylenen Suriye'ye karşı olası bir hareket fikri güçlenmeye başlamıştır. Türkiye'nin baskısıyla karşı karşıya kalan ABD'nin Suriye'de DEAŞ'a karşı operasyonlarda uzun süredir ana ortağı olan SDG, 2022 boyunca Şam ile müzakere imasında bulunmuştur. Ayrıca SDG, olası bir Türk harekâtına karşı rejimle ortak askeri operasyon kurulmasıyla sonuçlanan bir ittifak ilan etmiş ve SDG bölgelerine ek rejim güçleri getirmiştir (Medina, 2022). 2023 yılı itibarıyla Biden yönetiminden ABD için Suriye'de farklı bir dış politika hamlesi gelmemektedir.

2.2.2.2. Bölgesel Aktörler

Suriye ile en uzun sınır komşusu olan ve Beşar Esad ile çatışmaların başlangıcına kadar iyi ilişkiler geliştiren Türkiye, bölgede aktif bir politika izlemiştir. Öte yandan Suriye ile benzer iyi ilişkileri bulunan İran da, bölgedeki diğer aktörlerden biridir.

2.2.2.2.1. Türkiye

Türkiye-Suriye ilişkileri, yıllar içerisinde farklı seviyelerde değişim göstermiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler çatışmadan barışa ve tekrardan çatışmaya yönelen kısır bir döngü halini almıştır. Türkiye'nin Suriye ile ilk gerilimi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan Hatay sorunu olmuştur (Kabalan, 2016, s.27). Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Batı, Suriye'nin ise Doğu bloğunda yer alması, iki ülkenin ideolojik olarak farklı kutuplarda bulunmasına sebep olmuş ve ikili ilişkilerde gerilimi artırmıştır. Ayrıca iki ülke Fırat ve Dicle

nehirlerindeki suyun kullanımından kaynaklı da sorunlar yaşamıştır (Ekşi,2018,s.79). Öte yandan 1980'lerin ortalarından sonra Suriye'nin PKK'ya verdiği destek, 1998'de tarafları savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye, Ankara'nın resmi talebine rağmen PKK lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmediği için Suriye ile tüm resmi temaslarını askıya almıştır. Ardından 20 Ekim 1998'de Adana Mutabakatı imzalanarak çatışma sona ermiştir. Anlaşmaya göre Suriye artık PKK faaliyetlerine izin vermeyecek, her iki ülke terörle mücadelede işbirliği yapacaktır (Süer,2016,s.14). Bu bağlamda ele alındığında Türkiye-Suriye ilişkilerinin terör, sınır güvenliği, toprak bütünlüğü ve su sorunu gibi çok geniş bir yelpazede ele alındığı söylenebilir. Öte yandan Türkiye'nin Suriye ile 911 kilometrelik bir sınır komşuluğunun olması da bu gruba dahil edilmelidir. Böylesi geniş ve çeşitli bağlantıların varlığı, iki ülke arasındaki gerilim ya da iş birliği mekanizmalarının hassasiyet ile incelenmesini gerektirmektedir.

PKK sorununu çözen Türkiye'nin Suriye ile kısa vadede sorunu kalmamıştır. Su dağıtım konusundaki anlaşmazlık sadece teknik bir meseleye dönüşmüştür. Böylece çekişmenin ana maddeleri ortadan kaldırılmış ve işbirliğinin yolu açılmıştır. İkili ilişkilerin durulmaya başladığı bu dönemde ABD'nin Irak'ı işgali ve muhafazakar bir parti olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Ankara'da iktidara gelmesi, yakınlaşma hızının artmasına katkıda bulunmuştur (Kabalan, 2016,s.29). Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, 13 Temmuz 2000'de Hafız Esad'ın cenazesine katılmasının ardından 2004'te Türkiye'yi ziyaret eden Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile ikili ilişkiler ilerlemiştir (Moubayed,2016,s.73). Beşar Esad, bu ziyaretiyle birlikte Türkiye'ye resmi ziyaret gerçekleştiren ilk Suriye başkanı olmuştur.

Türkiye'de Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, komşularla sıfır sorun politikası bağlamında 2009 yılında İsrail-Suriye arasında arabulucu aktör rolünü üstlenmiştir ve bu durum iki ülke ilişkileri arasında bir dönüm noktası teşkil etmektedir (Ekşi,2018, s.81). Çünkü Davutoğlu'na (2008) göre Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası bağlamı değiştiğinde, ona göre coğrafya ve tarih yeniden yorumlanmak zorundadır ve Türkiye'nin kaderi komşularıyla yeniden bütünleşmektir (s.30). Bu bağlamda 2011 yılına kadar Türkiye-Suriye ilişkileri oldukça olumlu seyretmiş, iki liderin karşılıklı ziyaretleri artmış, ekonomik anlamda ilişkiler geliştirilmiştir.

Mart 2011'de protesto dalgaları Suriye'yi kasıp kavurmaya başlamasıyla birlikte AKP'nin dış politika yönetimi en büyük zorlukla karşılaşmıştır. İnkna ve yumuşak güç kullanmaya yönelik ilk girişimlerine rağmen, Ağustos 2011 itibarıyla Esad'ı etkilemeye yönelik tüm girişimler başarısız olmuştur (Han,2016,s.67). Ağustos ayında gerçekleşen Davutoğlu'nun Şam ziyaretinde, Esad yönetiminin Türkiye'yi suçlar tavrı sonrası Türkiye'nin Suriye politikası değişmiştir (Kiraz,2020, s.109).

Bu gelişmelerden sonra Türk hükümeti Esad rejimine karşı çok sert bir tavır almış ve açıkça gitmesi gerektiğini ilan etmiştir. Esad rejimi bu dönemde giderek daha acımasız hale gelmiştir. İki ülke arasındaki gerilim, 22 Haziran 2012'de bir Türk keşif uçağının Suriye hava savunması tarafından düşürülmesiyle zirveye çıkmıştır (Akbaba ve Özdamar, 2013, s.131).

Ayaklanmaların bir iç savaşa dönüşmesiyle Türkiye, ABD ile birlikte muhalif güçleri desteklemeye başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, yine 2012 yılı itibarıyla bölgedeki muhalif güçlerden biri olan ÖSO'ya destek vermeye başlamıştır. Esad'ın bölgede kimyasal silah kullanması sonrası ABD yönetiminin çok sert tepki göstermesi fakat somut bir adım atmaması ile birlikte Türkiye, bölgedeki müttefiki tarafından yalnız bırakılmıştır. Öte yandan PKK'nın bir kolu olan YPG/PYD örgütünün ABD tarafından desteklenmesi de Türkiye'nin ABD ile aynı koalisyon içinde olmasına rağmen sorunlar yaşamasına sebep olmuştur (Ekşi,2018,s.86). Böylelikle ABD, YPG/PYD üzerinden mücadele ederken Türkiye ise ÖSO ile bu duruma karşılık vermiştir. Bu dönemden sonra bölgedeki durumun artık bir vekalet savaşına dönüştüğü söylenebilir.

Bu anlamda Türkiye, ABD ile YPG/PYD üzerinden anlaşmazlığa düşerken DEAŞ konusunda ortak bir tutum söz konusudur. Ancak ABD'nin DEAŞ ile mücadelede YPG/PYD'yi öne çıkarması, Ankara tarafından hoş görülmemiştir. 2015 yılı itibarıyla DEAŞ ve YPG'nin bölgede önemli bir nüfuz elde etmesi, PKK'nın ve DEAŞ'ın çeşitli terör eylemlerinde bulunması ile birlikte Türkiye, bölgeye çeşitli hava operasyonları gerçekleştirmiştir (Kiraz, 2020,s.113). Bu noktadan itibaren Türkiye için Suriye meselesinin bir dış politika anlayışından çok bir milli güvenlik meselesine dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bölgeden gelecek olan büyük göç dalgası, sınır bölgesinde yaşanan güvenlik sorunları ve komşu ülkede çıkan iç savaş sebebiyle birçok uluslararası aktörün bölgeye intikal etmesi düşünüldüğünde, Türkiye için Suriye'nin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Kasım 2015'te Rusya'nın müdahalesi ve bir Rus jetinin Türkiye tarafından düşürülmesi, Moskova ile Ankara arasında diplomatik bir krize dönüşmüştür. Türkiye, rejim değişikliği yerine, çabalarını sınırı boyunca YPG ile mücadeleye yoğunlaştırmıştır. Bu bağlamda 26 Ağustos 2016'da Ankara, Türkiye sınırından El Bab kentine güvenli bir koridor oluşturmak ve bunun yanı sıra YPG kontrolündeki bölgenin kurulmasını engellemek amacıyla "Fırat Kalkanı Harekatı"nı başlatmıştır (Pelino, 2018, s.7). Bu bağlamda Türkiye'nin 2016 itibarıyla Suriye'de Esad rejimini düşürmekten daha çok kendi ulusal sınırlarını ve güvenliğini sağlamak amacı güttüğü söylenebilir. Fırat Kalkanı ile Türkiye, Fırat'ın batısındaki bölgeyi hem DEAŞ'tan hem de YPG'den büyük ölçüde temizlemiştir (Stanicek, 2019,s.2). Ayrıca bu operasyon ile Türkiye, El-Bab bölgesindeki DEAŞ unsurlarını temizlerken hem bölgeye Suriyelilerin tekrar yerleşebilmesinin önünü açmış, hem de Rusya ve İran ile Moskova ve Astana görüşmelerinde elini güçlendirmiştir (Kiraz,2020, s.114).

2018 yılında ABD destekli YPG'nin, Suriye'de 30 bin kişilik bir güvenlik gücü kuracağını açıklaması, Türkiye için sınırlarında bir terör devleti kurulması anlamı taşımaktaydı. Bu sebeple Türkiye, hali hazırda destek verdiği ÖSO ile birlikte "Zeytin Dalı Harekatı" başlatmıştır. Türkiye bu hareket ile PYD'nin Fırat'ın batısını ele geçirerek Akdeniz'e ulaşmasını engellemiş ve sınırlarında terör unsurlarından oluşan herhangi bir oluşuma da izin vermeyeceğini göstermiştir (Ekşi,2018,s.90). Zeytin Dalı Harekatı amaç ve sonuçları açısından üç başlıkta

incelenebilir. Öncelikle Türkiye, PKK-YPG tehdidini ortadan kaldırarak yerel halk için güvenli bir bölge oluşturmayı ve toplumsal ve siyasi istikrarı yeniden sağlamayı amaçlamıştır. İkinci olarak Suriye'nin gelecekteki düzenine ilişkin müzakerelerde güçlü bir aktör olarak rolünü güçlendirmiştir. Son olarak Türkiye, NATO müttefiki ABD'yi PYD'yi desteklemekten caydırmayı amaçlamıştır (Pelino, 2018, s.9-10).

Türkiye 2019 yılında ulusal güvenliğini tehdit eden unsurları temizlemek, Suriye sınırında olası bir terör koridorunu engellemek, bölge halkının güvenliğini sağlamak, DEAŞ, YPG/PYD, PKK gibi terör örgütlerini engellemek, Suriye halkının güvenliği sağlanmış bölgelere geri dönüşünün önünü açmak sebepleriyle “Barış Pınarı Harekatı'nı” düzenlemiştir (www.mfa.gov.tr). Harekatın etki alanı, Tel Abyad, Cerablus, Ayn El-Arab, Haseke ve Deyrizor'dan oluşmaktadır (Polat,2020,s.79).

PYD-YPG birliklerinin geri çekilmesi ve yerel SDG savaşçılarının kaçması nedeniyle Tel Abyad çevresinde hızla ilerleyen Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) birlikleri, M4 karayolunun hemen kuzeyindeki Suluk bölgelerinin kontrolünü ele geçirmiştir. Ayrıca TSK birlikleri, 15 Ekim'e kadar Resulayn şehrini kuşatmış ve sonraki üç gün içinde M4 otoyoluna doğru ilerlemiştir (Gnilomedov,2019,s.9-10). Ekim ayında ABD ile yapılan görüşmeler sonucunda YPG'nin 120

saat içinde bölgeden çekilmesi konusunda anlaşmaya varılmış, 22 Ekim'de Rusya ile yapılan Soçi Mutabakatı ile kurulan bölgede Türk-Rus birliklerinin ortak devriye atması kararı verilmiştir (Polat,2020,s.79-80).

27 Şubat 2020'de Rus/Rejim destekli hava saldırısıyla 34 askerin şehit edilmesi üzerine Türkiye, “Bahar Kalkanı” operasyonunu başlatmıştır. Rejim ve destekli güçlerin daha önce Soçi'de konulan ateşkesi ihlal etmesi, Suriye'den Türkiye'ye yoğun bir göç dalgasının yaşanması, rejim güçlerinin TSK'ya saldırılar düzenlemesi, BM sözleşmesinin 51.maddesine dayanan meşru müdafaa hakkı, rejimin bölgedeki Türk gözlem noktalarını kuşatması gibi sebepler gerekçe gösterilerek hareket başlamıştır (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 2020). Harekat sonrası Türkiye, 2017 yılından beri garantör ülke konumunda olduğu İdlib'teki varlığını sürdürmüştür. Ayrıca bu harekatta Türkiye ilk defa terör örgütleri yerine Suriye Ordusu ile mücadele etmiştir (Demir,2021, s.566-567). Bahar Kalkanı operasyonu, Rusya ile yapılan diplomatik görüşmeler sonucunda M4 otoyolunda güvenli bölge oluşturulması ve Rus güçleriyle ortak devriye atılması kararlarıyla sona ermiştir.

2022 yılının Şubat ayında Türkiye, Suriye ve Irak'ın kuzeyine yönelik bir hava operasyonu da düzenlemiştir. “Kış Kartalı Hava Harekatı'nda” Derik, Sincar ve Karacak bölgelerine yönelik YPG/PYD/PKK unsurları vurulmuştur. Bu harekatın asıl amacı, Milli Savunma Bakanı Hulusi AKAR tarafından “hudut güvenliğinin sağlanması” olarak belirtilmiştir (TRT Haber, 2022). Ayrıca Türkiye 2022'nin Kasım ayında da Suriye ve Irak'taki YPG/PYD/PKK terör örgütlerine yönelik “Pençe-Kilit Operasyonu” düzenlenmiştir. Bu operasyonda ise Suriye'nin kuzeyinde

bulunan Arap Pınarı, Münbiç, Zor Mağara bölgesi, Tel Rıfat, Cizire ve Derik bölgelerindeki terörist hedefler vurulmuştur (Anadolu Ajansı, 2023).

Türkiye, bölgede dönemselsel olarak sert gücünü gösterirken, çatışmanın başladığı ilk yıllardan itibaren diplomatik girişimlerini de sürdürmüştür. Türkiye, Suriye'deki gerilimi azaltmak ve çözüm sürecini hızlandırmak adına Viyana toplantılarına zemin hazırlamış, Uluslararası Suriye Destek Grubu üyesi ülkelerin düzenlediği toplantılara iştirak etmiştir. Ayrıca barış görüşmeleri için Cenevre ve Astana görüşmelerine katılmış, Soçi'de Rusya ile birlikte İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi kurmuştur. Ayrıca Suriye Ulusal Diyalog kongresinde bir Anayasa Komitesi kurulması için çağrı yapmıştır. Öte yandan Suriye muhalefetini birleştirmek adına Suriye Ulusal Koalisyonu'nu (SUK) desteklemiş, burada Türkmenler de dahil olmak üzere muhalif grupların ortak bir paydada buluşabilmesi adına İstanbul merkezli bir çalışma yapılmasının önünü açmıştır (Milli Savunma Bakanlığı, 2022). Anayasa Komitesi çalışmaları 2022 yılının Mayıs-Haziran aylarında sürmüş ancak rejimin tavrı nedeniyle henüz bir ilerleme kaydedilememiştir.

2023 itibarıyla Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerde normalleşmeye yönelik bir beklenti oluşmuştur. Türkiye'de üst düzey yetkililer tarafından normalleşme sinyalleri verilmektedir. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun "Muhalefetle Suriye'deki rejimi bizim bir şekilde anlaştırmamız lazım. Aksi takdirde kalıcı barış olmaz." ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Beşşar Esed ile de görüşebilirim" açıklamaları, Suriye-Türkiye ilişkileri için 2023 yılının hareketli geçeceğini sinyallerini vermektedir (Acun ve Görücü,2023). Ayrıca 5 Ocak 2023'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, partisinin Genişletilmiş İl Başkanları Toplantısı'nda yaptığı açıklamada normalleşme adımlarını açıklamıştır:

"Suriye'deki gelişmeler konusunda da, Rusya-Türkiye-Suriye olarak İstihbarat, Savunma Bakanlarımızın Moskova'da bir araya gelişleriyle bir süreç başlattık. Ardından inşallah Dışişleri Bakanlarımızı yine üçlü olarak bir araya getireceğiz. Daha sonra da gelişmelere göre liderler olarak bir araya geleceğiz."(İletişim Başkanlığı, 2023).

Bu bağlamda Türkiye'nin 2023 yılında Suriye'deki sorunun çözümü adına daha net adımlar atacağı söylenebilir.

2.2.2.2.2. İran

Suriye-İran ilişkileri, karşılaştığı pek çok zorluğa ve ilişkideki dönemselsel gerilimlere rağmen kısmen istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir. Genel olarak, bu iki devlet arasındaki uzun süredir devam eden bağlar, özellikle Suriye İç Savaşı ve İran'ın Esad rejimine verdiği destek gibi son yıllarda Orta Doğu'daki büyük gelişmeler göz önüne alındığında, olumlu bir şekilde ilerlemektedir. 2006 Lübnan savaşı, 2003 Irak savaşı ve Mart 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı

boyunca İran'ın Esad yönetimine verdiği destek, Tahran ile Şam arasındaki genel işbirliğini artırmıştır.

İran-Suriye ilişkileri tarihsel bağlamda incelendiğinde, 1979 yılı itibarıyla gelişen bir ittifaktan söz edilebilir. Goodarzi (2020), İran-Suriye ilişkilerini 6 bölümde incelemiştir: 1979-1982 arası ittifakın doğuşu, 1982-1985 arası Suriye-İran gücünün başarıları ve sınırlılıkları, 1985-1988 arası ittifak içi gerginlikler ve eksenin güçlenmesi, 1991-2003 arası Soğuk Savaş dönemi, 2003-2011 Irak Savaşı sonrası güçlenme ve 2011'de Suriye İç Savaşı sonrası güncel dönem (s.138-143)

1979 yılında Rıza Pehlevi'nin tahtından indirilmesi, İran'ın uluslararası bağlamda dost ve düşman ilişkilerinin değişmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak, İran'ın Batı yanlısı Arap devletleriyle ilişkisi zarar görmüştür. (Goodarzi 2020, s.16) Bu da, İran dış politikasının, İran'ın yeni İslami devrimci ideolojisinin gerekliliklerini yeniden şekillendirmesini gerektirmiştir. Böylelikle İran'da başa gelen rejim, ABD karşıtı duruşu ve Filistin meselesini üstlenmesiyle birlikte Suriye'de memnuniyetle karşılanmış ve Suriye, yeni İran yönetimini Arap dünyası içinde tanıyan ilk devlet olmuştur (Sinkaya, 2011,s.39).

1980 yılında Irak'ın İran'a saldırmasıyla birlikte Suriye, İran'a destek veren nadir ülkelerden birisi olmuştur (Elhan,2019,s.80). Savaşın başlamasından sonraki birkaç gün içinde Suriye, İran'a hava yoluyla silah, tıbbi malzeme ve mühimmat göndermenin yanı sıra Irak'ın kapasitesi ve planları hakkında istihbaratlar da aktarmıştır (Goodarzi,2020,s.37). Öte yandan 1982 yılında başlayan Lübnan-İsrail savaşında iki ülkenin ilişkilerini güçlendiren bir diğer unsurdur. İsrail ile sahada çatışmak yerine Suriye, Lübnan'da İsrail'e karşı savaşan Şii'leri desteklemek adına DMO'nun bölgeye geçişini sağlamıştır (Sinkaya,2011,s.38). Bölgede DMO Hizbullah hareketinin kurulmasını sağlamış ve bu süreçlerden sonra Suriye, Hizbullah'ın İran ile kara bağlantısının kopmaması adına İran için önemli bir müttefik haline gelmiştir. Kuzu'ya (2021) göre İran için Suriye, İslam Cumhuriyeti adına Ortadoğu'daki hareket alanı için devrilmemesi gereken bir müttefik anlamı taşırken aynı zamanda Lübnan Hizbullah'ı ile kara bağlantısının kopmaması için stratejik bir öneme sahiptir (s.166).

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali, Irak'ın bölgede söz sahibi olması anlamına gelmesinden ötürü Suriye-İran ilişkilerinin gelişmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Suriye, ABD koalisyonuna destek verirken İran sıcak çatışmaya girmemiştir. 1991 itibarıyla Soğuk Savaş'ın sonra ermesi ile birlikte Suriye-İran ilişkileri korunmaya çalışılmıştır. Goodarzi'ye (2013) göre bu sebepler; Sovyetlerin dağılması ile birlikte, yakın müttefiki olan Suriye ve diğer Ortadoğu ülkelerinde bir güç boşluğu oluşması, Suriye'nin Lübnan Hizbullahını kontrol etmesi ve İsrail ile savaşmasını sağlamak için İran ile yakın ilişkilere sahip olması gerektiği düşüncesi, güçlenen Saddam Hüseyin yönetimine karşı birlik olunması gerektiği fikridir (s.47).

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali, Şam ve Tahran hattında memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak Saddam Hüseyin yönetiminin indirilmesinin yanı sıra ABD'nin bölgede otoriter bir anlayış

sergilemesi ise iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Çünkü 11 Eylül sonrası Bush'un teröre karşı savaş söylemi, iki ülke için de tehdit algısı oluşturmuştur (Goodarzi, 2019,s.2013). Bu sebeple İran, yeni Irak hükümetinin İran karşıtı olmaması için Şii grupları ve siyasi oluşumları desteklemiştir. (Yeşil, 2021,s.50). Bu bağlamda İran ve Suriye, bölgede siyasi bir kaos elde ederek olası bir ABD eksenli hükümetin başa gelmemesi için birlikte hareket etmişlerdir.

Özetle İran-Suriye ilişkilerinin ortak düşman algılamaları üzerinden doğduğu söylenebilir. 1979 devriminden bu yana İran ve Suriye, konumlarını güçlendirmek, vekil milislerden oluşan bir ağ oluşturmak ve muhalif koalisyonlara karşı çıkmak amacıyla siyasi ve askeri kaynakları bir araya getirmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere Saddam Hüseyin'in bölgede güçlü bir aktör olmasını engellemeye çalışmışlardır. Ayrıca İsrail'in Lübnan yörüngesine girmesini engellemişlerdir. Muhalif koalisyonları engellemek adına Hizbullah ve Hamas gibi radikal grupları desteklemiş ve gerektiğinde vekil aktörleri devreye sokmuşlardır. Sovyetler'in tarihsel bağlamda Suriye hamisi olması, İran'ın ise devrim sonrası ABD karşıtı politikalar yürütmesi gibi etkenler düşünüldüğünde, iki ülkenin de ortak düşman algısı üzerinden ilişkiler geliştirdiği söylenebilir. Tüm bu faktörler ele alındığında, 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı sürecinde İran'ın hangi koalisyona daha yakın olacağı da görünür hale gelmiştir.

2010-2011 yıllarında Tunus'ta başlayan ve daha sonra komşu Arap ülkelerine sıçrayan halk protestoları dalgasıyla ortaya çıkan Arap Baharı sürecinde Tahran, büyük ölçüde muhafazakar kesimlerin otoritesine meydan okuyan göstericilere destek vermiştir (Goodarzi, 2019,s.140). Çünkü İran, Batı ve ABD yanlısı olarak gördüğü Mısır ve Hüsnü Mübarek rejiminin düşmesinin söz konusu ülkeler için bir hezimet olduğunu düşünmüş ve aynı zamanda Tunus ve Mısır gibi ülkelerde başlayan halk protestolarını ABD-İsrail karşıtlığı üzerinden okuyarak bunu 1979 İran Devrimi'yle bağdaştırmıştır (Kazdal, 2018,s.9).

2011'de ayaklanmaların Suriye'ye sıçramasıyla bu tutum değişmiştir. Ayaklanmaların başlamasıyla birlikte İran, muhalif gruplara karşı şiddet kullanımını eleştirmiş ve Suriye yönetimine sorunları diplomasi ve diyalog yoluyla çözmesi tavsiyesini vermiştir (Elhan,2019,s.81). Ancak ayaklanmalar devam etmiş ve İran'ın diyalog perspektifli görüşü dikkate alınmamıştır. Goodarzi'ye (2019) göre Tahran üç seçenekle karşı karşıya kalmıştır. Barışçıl protestoları şiddetle bastıran en değerli Arap müttefikinin yanında yer almayı seçerse, Arap-Müslüman dünyasındaki kitleler tarafından ikiyüzlü ve fırsatçı olarak görülecektir. Öte yandan Şam'a destek vermekten kaçınırsa Esad rejimiyle olan ilişkileri bozulacaktır. Ayrıca, Şam'da yeni bir hükümetin iktidara gelmesi durumunda Tahran'la yakın ilişkiler geliştireceğinin garantisi de yoktur. Dahası, İran muhalefeti desteklemeyi tercih ederek geri adım atarsa, rejimin bu ayaklanmaları bastırıp bastıramayacağı noktasında soru işaretleri bulunmaktadır. Ayrıca, uzun süredir devam eden müttefikini terk etmek, bazı çevrelerde İslam Cumhuriyeti'nin zayıflığının ve güvenilmezliğinin bir işareti olarak yorumlanabilirdi (s.139). Oğuzlu'ya (2011) göre ise İran için Suriye; Hizbullah ve Hamas'ı kontrol altında tutmak için önemli bir müttefiktir. Ayrıca Arap Baharı sürecinin başında Arap sokağında arkasına güçlü bir

rüzgar alan Türkiye'nin de, Esad sonrası gelecek hükümetin şekillenmesinde önemli bir rol oynayacağından çekinmektedir (s.14).

Suriye krizi 2011 sonbahar ve kışına kadar devam ederken, giderek hem bölgesel hem de uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu süreçte hem bölgesel hem de uluslararası aktörleri içeren bir vekalet savaşı ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkiye, Suudi Arabistan ve diğer Körfez Arap ülkelerinin Suriye muhalefetine maddi ve mali destek sağlamaya başlamasıyla birlikte İran ve Hizbullah, Esad rejimine tam destek vermek durumunda kalmıştır. Uluslararası düzeyde ise ABD'nin Şam'da Suriye muhaliflerini desteklemesi, İran için ikinci bir motivasyon kaynağı olmuştur. Bu sebeple İran, BMGK'de ise Rusya ve Çin, Batı'nın Suriye'yi cezalandırma çabalarını sürekli olarak engellemiş ve Suriye muhalefetine desteklemek için yabancı askeri müdahaleye zemin hazırlayabilecek her türlü harekete blok oluşturmaya çalışmıştır. İran ve müttefikleri, Suriye'deki Baas'ın devrilmesinin Şam'da Tahran'a düşman olacak yeni bir rejimin ortaya çıkmasına yol açabileceğinden korkarak, Suriye'deki durumu giderek daha fazla "sıfır toplamlı bir oyun" olarak görmeye başlamıştır.

Sonuç olarak İran, silah, petrol ve mali yardım sağlayarak Esad'ı tam olarak desteklemek için stratejik bir karar almaya yönelmiştir. 2012'de BM ve AL'nin Kofi Annan'ı ve daha sonra halefi Lakhdar Brahimi'yi Suriye ihtilafını arabuluculuk yapmak için özel elçiler olarak ataması, İran tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Goodarzi, 2013,s.51). Savaşın uluslararası bir boyut kazanmasıyla birlikte, daha önce de bahsedilen çekinceler üzerine İran, bölgeye DMO'yu göndermiştir. DMO üyeleri, Suriye hükümet güçleriyle birlikte, ortak askeri operasyonların planlanması ve yürütülmesinde aktif olarak yer almıştır. Bu bağlamda DMO başkomutanı Muhammed Ali Caferi'nin doğrudan komutası altında Hizbullah ile işbirliği sağlanmış ve çok sayıda Şii birliği kurulmuştur (Antonyan, 2017,s.5). Bu açıdan bakıldığında İran'ın, Suriye rejimini desteklemek adına vekil aktörlerden yararlandığı söylenebilir. Bu durum bölgedeki İran nüfuzu için önem teşkil etmektedir. Suriye'de barışın sağlanması adına 2012-2014 tarihleri arasında yapılan Cenevre görüşmelerine Tahran yönetimi çağrılmamıştır. Ancak bölgedeki Şii grupların baskısını artırması ve başarılı faaliyetleri sebebiyle 2015'de yapılan Astana görüşmelerinde söz sahibi olmuştur (Kuzu, 2019,s.43). Astana görüşmelerinde ise 3 garantör ülkeden biri haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında Suriye'deki iç savaşta üçüncü taraf aktörlerin sahadaki baskı gruplarını kullanmaları ve başarıları, barış görüşmelerindeki yerlerini elde etme ve bölgede söz sahibi olmaları açısından önemli bir parametre olarak görülmektedir. Tüm bu süreçler içinde İran, kendi ekonomik zorluklarına rağmen Suriye'yi mali olarak desteklemeye devam etmiştir. 2012-15 arasında İran, enerji ve petrol sektörlerini sürdürmek için Suriyeli yetkililere kredi sağlamıştır. Öte yandan askeri anlamda da İran yanlısı Şii güçler, Aralık 2016'da Halep'in Suriye hükümet güçleri tarafından kurtarılmasında önemli bir rol oynamıştır (Antonyan,2017,s.5). 2015-2016 kışını takip eden aylarda, hükümet yanlısı güçler, Suriye'nin en büyük şehrini kuşatmak ve nihayetinde ele geçirmek amacıyla, özellikle Türkiye sınırındaki Halep bölgesinde daha fazla kaybedilen yeri geri kazanmaya çalışmıştır. Açıkça ki, Suriye rejiminin böylesi operasyonlar düzenlemesinde Rusya ve İran'ın desteği

önemli bir rol oynamıştır (Goodarzi, 2020,s.148). Bölgede Rusya, İran ve Hizbullah, Esad rejimine olan desteğini sürdürürken, ABD, Türkiye ve Suudi Arabistan ise muhalif grupları desteklemiştir (Kazdal,2018,s.7). 2012 ve 2017 yılları arasında İsrail, içerisinde güneybatı Suriye'de Golan Tepeleri'ni de alan Suriye'deki İran ve Hizbullah hedeflerine 100'den fazla hava saldırısı düzenlemiştir.

İran, Suriye'ye karşı ekonomik olarak da destek sağlamıştır. 2010 yılında İran ve Suriye arasındaki ticaret hacmi 545 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Mayıs 2020'de İran-Suriye Ortak Ticaret Odası Başkanı Keivan Kashafi, İran'ın Suriye ile ticaretinin bir sonraki yıla kadar 1 milyar dolara ulaşmasının öngörüldüğünü söylemiştir (Tehran Times, 2020) 2019 yılında İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Tahran'da Esad ile yaptığı görüşmede ülkesinin savaştan zarar gören Suriye'nin yeniden inşasına yardımcı olacağını söylemiştir. Görüşmede, ABD ve Batı yaptırımlarının hedefi haline gelen iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin daha da geliştirilmesi ele alınmıştır. Arnav, Suriye'nin yaptırımların olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla tarım ve gıda işleminin geliştirilmesi için kapsamlı bir planı olduğunu da sözlerine eklemiştir (Kirichenko,2021,s.94). Ayrıca Koronavirüs salgını sırasında İran, Suriye'ye C Vitamini ve cerrahi maske gibi malzemeler sağlamak için Deyrizor'da birkaç tıp merkezi kurmuştur (Akbar, 2021,s.14-15).

İran aynı zamanda Suriye meselesi için gerçekleştirilen barış görüşmelerinde de önemli bir rol oynamıştır. Ancak Suriye'deki çatışmayı ele alan uluslararası ve bölgesel forumların çoğundan dışlanmış. Çatışmanın uluslararasılaşmasına ve bu platformlardan dışlanmasına tepki olarak Tahran, Ağustos 2012'de yaklaşık otuz Batılı olmayan ülkeden elçilerin katıldığı uluslararası bir konferans düzenlemiştir. (Sinkaya, 2021, s.108). Doha'da SUK'un kurulmasından bir hafta sonra Tahran, ülkedeki şiddeti sona erdirmek amacıyla Suriye'deki çeşitli siyasi partilerden, topluluklardan ve bölgelerden iki yüzden fazla temsilcinin katıldığı bir "ulusal diyalog" konferansına ev sahipliği yapmıştır (CRI Online, 2012). İran diplomasisi, öncelikle Şam'da rejim değişikliğine yol açacak herhangi bir askeri müdahaleyi, özellikle de Amerikan müdahalesini engellemeyi amaçlıyordu. Bu nedenle, acil bir rejim değişikliği öngörmeyen her türlü öneriyi desteklemiştir. Bu bağlamda, Suriye Halkının Dostları toplantılarını ve Esad'ın iktidardan uzaklaştırılmasını isteyen AL girişimini kınayan Tahran, Mart 2012 tarihli Annan Planı'nı desteklemiştir (BBC, 2012). İran, dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin Ağustos 2012'de Suriye ihtilafını İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) çerçevesinde ele almak üzere Mısır, Türkiye, Suudi Arabistan ve İran'dan oluşan bir dördü mekanizma kurulması çağrısına olumlu karşılamaştır. Ardından İran ilk kez Uluslararası Suriye Destek Grubu'na ve Ekim 2015 sonunda Viyana'da yapılacak barış görüşmelerine katılmaya davet edilmiştir. Aralık 2016'da Moskova'da İran-Rusya ve Türkiye dışişleri bakanları arasında üçlü bir toplantı yapılmıştır. Toplantı sonunda yayınlanan deklarasyonda tarafların "çok etnikli, çok dinli, mezhepçi olmayan, demokratik ve laik bir devlet olarak Suriye Arap Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, birliğine ve toprak bütünlüğüne tam saygı duydukları" yinelenmiştir (Anadolu Ajansı,2014). Taraflar ayrıca

Suriye'deki çatışmaya barışçıl bir çözüm bulunması ve DEAŞ ile El Nusra'ya karşı ortak mücadele edilmesi yönündeki kararlılıklarını yinelemiştir. Böylece Moskova Deklarasyonu, Suriye'de uzun süredir devam eden çatışmanın çözümü için Astana Süreci'nin önünü açmıştır. İran, Rusya ve Türkiye'nin öncülük ettiği Astana Süreci, yerel ateşkesleri genişletmek, ülkede geçici bir istikrar sağlamak ve BMGK'nin 2254 sayılı kararı çerçevesinde Suriye öncülüğündeki müzakereleri teşvik etmek için en kalıcı işbirliği platformu olduğunu kanıtlamıştır (Sinkaya, 2021, s.108-109). Ancak Astana Süreci henüz çatışmaya kalıcı bir çözüm getirememiştir. 2023 yılı itibarıyla görüşmeler sürmektedir. İranlı mevkidaşı Emir Abdullahiyan ile yapılan basın toplantısında Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Rusya-Türkiye ve Suriye arasında yapılacak görüşmelere İran'ın da katılmak istediğini belirtmiştir (Yeni Şafak, 2023).

2.2.2.3. Devlet Dışı Aktörler

Savaşın çok boyutlu bir hale gelmesiyle birlikte bölgede çeşitli vekil aktörler devreye girmiş ve terör gruplarına alan açılmıştır. PYD/YPG, ABD tarafından desteklenirken, ÖSO, Türkiye tarafından destelenmiş ve bölgedeki durum vekalet savaşına dönüşmüştür. Bölgedeki otorite boşluğundan faydalanan DEAŞ ise savaşın seyrinde önemli değişimlere sebep olmuştur. Suriye'de devlet dışı aktörlerin faaliyetleri, sahadaki gelişmelerden barış görüşmelerine kadar uzanan geniş bir süreci etkilemiştir. Bu sebeple devlet dışı aktörlerin hangi koalisyonda yer aldığı, kim tarafından desteklendiği ve çatışmayı hangi biçimde etkilediği incelenmelidir.

2.2.2.3.1. Demokratik Birlik Partisi/ Halk Savunma Birlikleri

Suriye'nin kuzeyi 1980'ler ve 1990'larda PYD'nin ana partisi olan PKK için bir üreme alanı haline gelmişti. 1996'daki Türkiye-İsrail ittifakı tarafından tehdit edilen, uluslararası alanda izole edilen ve Fırat'tan gelen su kaynağına bağımlı olan Suriye, sonunda Türkiye'nin PKK'ya verdiği tüm desteği çekmesi yönündeki baskısına boyun eğmiştir. Şam, 9 Ekim 1998'de PKK lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmiştir. Bu gelişmelerin yansımaları Suriye'de derinden hissedilmiştir. Çeşitli üst düzey PKK kadroları Ankara'ya teslim edilmiş ve Suriye'ye dönen eski PKK militanları hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu gelişmeler ışığında, 2003 yılında, aralarında Abdullah Öcalan'ın kardeşi Osman Öcalan'ın da bulunduğu PKK militanları, binlerce üye ve sempatizanlarına örgütsel bir çerçeve sağlamak amacıyla yeni bir parti olan PYD'yi kurdular. Ancak PYD'nin güç kazanması 2011 yılının ikinci yarısında başlamıştır (Savelsberg, 2018,s.358).

Suriye'deki ayaklanmalar bir iç savaşa dönüştüğünde, Suriye hükümeti güvenlik güçlerini kuzeydeki Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerden tek taraflı olarak çekmeye karar vermiş ve PYD'nin eş başkanı Salih Müslim'in yıllar süren sürgünün ardından Suriye'ye dönmesine izin verilmiştir. Bu elverişli koşullar altında PYD, Temmuz 2012'de YPG milislerini Kürtlerin

çoğunlukta olduğu Haseke vilayeti, Afrin ve Kobani bölgelerine konuşlandırmıştır. Bu noktada Esad'ın da PYD/YPG'ye bölgede meşruiyet kazandırmaya çalışmasının bazı sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle Temmuz 2012 itibarıyla güç dengesinin bu partinin lehine değişmesiyle birlikte PYD sadece hükümet karşıtı protestolardan uzak durmakla kalmamış, üyeleri Kürt bölgelerindeki muhalif göstericilerle de çatışmıştır. Sonuç olarak Suriye ordusu "ikinci bir cephe" açmak zorunda kalmamış ve Halep, Şam ve Humus gibi diğer bölgelere odaklanabilmiştir. Esad'ın kararı ek bir amaç gütmektedir: Türkiye ile Suriye arasında PYD/PKK'nın hakim olduğu bir tampon bölgenin ortaya çıkmasına izin vermek ve böylece Suriye rejimi Türkiye'nin Suriye stratejisini zayıflatmak. Tıpkı 30 yıl önceki babası gibi Beşar Esad da Türkiye'ye karşı baskı uygulamak için PKK/PYD kartını kullanmaya çalışmıştır (Tejel,2018,s.376). Ocak 2014'te PYD ve diğer Kürt partileri, Kürtçe'de 'batı' anlamına gelen Rojava adı altında üç özerk kanton kurmuştur: Batıda Afrin, merkezde Kobani ve doğuda Irak sınırındaki Cezire. DEAŞ'ın yükselişi, PYD'nin kendi ilan ettiği kantonlarda güvenlik için önemli bir tehdit oluşturmuştur. Örneğin, PYD/YPG 2014'ün sonlarında Kobani'deki toprak kontrolünü kalıcı olarak kaybetmenin eşiğine gelmiştir. Yoğun uluslararası askeri destek sayesinde YPG/PYD ve müttefik güçleri Ocak 2015'te Kobani'nin kontrolünü yeniden ele geçirmeyi başarmış ve bu da gruba dünya çapında önemli bir ün kazandırmıştır. Böylece YPG/PYD, başta ABD olmak üzere büyük uluslararası güçlerin gözünde DEAŞ'a karşı savaşta kilit bir devlet dışı silahlı aktör olarak meşrulaştırmıştır (Kızılkaya vd., 2021, s.7-8).

YPG, DEAŞ karşıtı koalisyonu sağlamlaştırmak için Ekim 2015'te çok etnikli bir milis koalisyonu olan SDG'yi kurmuştur. Bu ittifak, DEAŞ'a karşı savaşan ABD liderliğindeki koalisyonun ana kara gücü haline gelmiştir. ABD'nin desteği SDG'nin bölgedeki gücünü daha da pekiştirmiştir. ABD'li danışmanlar tarafından verilen eğitim, silah ve hava saldırıları daha sonra SDG savaşçılarına ödenen aylık 100 ila 400 dolar arasındaki maaşlarla desteklenmiş ve bu da daha fazla Arap'ın SDG'ye katılmasını sağlamıştır. SDG, ABD'nin desteğiyle Suriye'nin kuzeydoğusunda topraklarını önemli ölçüde genişletebilmiş ve bu süreçte yüzlerce savaşçıyı bünyesine katmıştır (Wilgenburg ve Fumerton, 2022,s.10). SDG'nin kurulmasında şüphesiz ki Ankara'nın etkisi bulunmaktadır. PYD'nin Türkiye-Suriye sınırı boyunca büyümesi Ankara'da korku yaratmış ve Türk yetkililer sınırlarında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın deyimiyle bir 'terör koridoru' oluşmasını istememiştir. Türkiye'nin endişelerini hafifletmek amacıyla YPG, SDG ismiyle adlandırılmıştır. Türkiye'nin tedirginliğine rağmen SDG, Arapların çoğunlukta olduğu kasabalara doğru ilerlemeye devam etmiş ve Menbiç, El Tabka ve El Rakka'yı DEAŞ'dan geri almıştır. Böylelikle Türkiye, bölgeye bir dizi operasyon düzenlemeye karar vermiştir. Ocak 2018'de, DEAŞ henüz Deyr el Zor'da yenilgiye uğratılmamışken Türkiye Afrin'de Zeytin Dalı Harekatı'nı başlamıştır. Harekat ancak Rus birliklerinin Türkiye ile varılan bir anlaşmanın ardından Afrin'den çekilmesiyle mümkün olmuştur. Sonuç olarak, 1.500 Kürt YPG militanı, Afrin'deki Kürtlerin Türkiye liderliğindeki kara harekatına direnmesine yardımcı olmak için Deyr el Zor'da DEAŞ'a karşı mücadeleyi bırakmıştır.24 Mart 2018 itibarıyla YPG Türk insansız hava araçlarına ve hava saldırılarına karşı koyamadığı için Türkiye Afrin'in kontrolünü

tamamen ele geçirmiştir. Daha sonra Türkiye, Menbiç ve Tel Rıfat'ı ele geçirme niyetini açıklamıştır. Türkiye'nin 2018 ve 2019'daki askeri operasyonlarının ardından SDG/YPG Afrin, Ras al Ayn ve Tel Abyad'ın kontrolünü kaybetmiştir. Bu arada Rusya, SDG ile Şam arasında Halep, Rakka ve Haseke vilayetlerindeki bazı ilçeleri veya sınır bölgelerini ortaklaşa kontrol etmek için bir anlaşma yapmıştır. SDG 2019'da DEAŞ'ı bölgeden çıkardıktan sonra Deyr-ez Zor'da bir savunma noktası oluşturmuştur (Kızılkaya vd.,2021,s.8).

Donald Trump'ın başkanlığı döneminde YPG/SDG, ABD'den aldığı askeri desteği kaybetmiştir. Rakka'nın düşmesinden sonra DEAŞ'ın etkin bir şekilde yenildiğine inanan Trump Yönetimi, Amerikan birliklerini Suriye'den çekmeye başlayacağını duyurmuştur. Trump Yönetimi, çeşitli diplomatik ve askeri manevralarıyla SDG'yi DEAŞ ve Suriye rejiminden gelen tehditlere karşı korumaya istekli olsa da NATO ortağı Türkiye'ye karşı SDG'yi savunmak için askeri olarak çatışmaya hazır olmadığını açıkça ortaya koymuştur. 2019'dan bu yana azalan Amerikan desteğinin bir sonucu olarak SDG, Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırı boyunca bitişik ve özerk bir bölge oluşturma nihai hedefine ulaşamamıştır (Wilgenburg ve Fumerton, 2022,s.13).

2.2.2.3.2. Özgür Suriye Ordusu

Temmuz 2011'de Suriye İç Savaşı sırasında kurulan ÖSO, Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin eski subay ve askerlerinden oluşan isyancı bir gruptur. 2011'deki Arap Baharı sırasında, Suriye genelinde binlerce Suriyeli protestocu 2000 yılında göreve gelen Devlet Başkanı Beşar Esad'ın istifasını talep etmesi ve sonrasında Esad rejiminin buna şiddetle karşılık vermesi Suriye İç Savaşı'na ve nihayetinde ÖSO'nun kurulmasına yol açmıştır (Karleskint ve Matusitz,2021,s.31). Suriye'de 2011 yılında başlayan direniş iki şekilde örgütlenmiştir. Bir yandan Esad sonrası dönemi inşa etmek için yurtdışında bulunan muhalifler tarafından Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu (NCSROF) adında siyasi ve şiddet içermeyen bir mekanizma kurulmuştur. Öte yandan, rejimin protestoculara uyguladığı şiddet, Suriye içinde başarıya ulaşmak için silahlı mücadeleden başka bir yol olmadığını gösterdiğinden, birçok muhalif grup militarize olmuştur. Koordinasyon ve işbirliği sorunlarını çözmek ve bu yerel silahlı grupların etkinliğini artırmak için merkezi bir liderlik mekanizması oluşturmak gerekli hale gelmiştir. Bu amaçla, Türk hükümetinin izniyle ÖSO, Suriye Arap Ordusu'ndan ayrılan Albay Riyad Esad tarafından Temmuz 2011'de Suriye sınırının Türkiye tarafında yer alan Hatay'da resmen kurulmuştur (Yetim ve Kaşıkçı,2021,s.201). ÖSO'ya karşı destek yalnızca Türkiye ile sınırlı kalmamıştır. 2012'nin sonlarına doğru ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Suriye'deki isyancı gruplara 15 milyon dolar sağladığı iddia edilmiştir. Nisan 2013'te Obama yönetimi Suriyeli isyancılara (ÖSO dahil) yardımı arttırma sözü vermiştir (Karleskint ve Matusitz,2021,s.31).

2013 yılı boyunca Ürdün ve Türkiye, ÖSO'ya finans, silah, lojistik malzeme ve istihbarat sağlanmasını koordine etmek üzere sessizce askeri operasyon komutanlıkları kurmuştur. Türkiye'de Gaziantep ve Hatay'da kurulan Müşterek Operasyon Merkezi (MOM) buna örnek

olarak verilebilir. Benzer şekilde Askeri Operasyon Merkezi (MOC) de Ürdün'den komuta edilmektedir (Lister,2016, s.13).

2011-2015 yılları arasında Esad'ı devirme stratejisinin başarısız olmasının ardından Türkiye, 2016'dan itibaren Suriye iç savaşında daha önemli bir oyuncu haline gelmiştir. Suriye Milli Ordusu (SNA) ve Ulusal Kurtuluş Cephesi (NLF) grubu üzerinde merkezi bir kontrol kurmaya çalışmış ve bu grupları profesyonelleştirerek Suriye silahlı muhalefetini bir savaş gücü olarak yeniden diriltmeye çalışmıştır. 2015'ten sonra ÖSO'nun savaş alanındaki zayıf performansı ve Türkiye'nin PKK'nın bir uzantısı olarak gördüğü YPG/PYD'nin yükselişi, Türk dış politikasında ikinci bir stratejik kaymaya, yani PYD liderliğindeki Suriyeli Kürtleri kontrol altına almaya ve kazanımlarını azaltmaya odaklanmasına sebep olmuştur. 2015'ten sonra Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde tampon bölgeler oluşturarak PYD bölgeleri çevrelemek istemiştir. Ayrıca ÖSO gruplarını askeri operasyonlarında düzensiz güçler olarak kullanmıştır: Fırat Kalkanı Harekatı, 2016; Zeytin Dalı Harekatı, 2018; ve Barış Pınarı Harekatı, 2019 (Yüksel,2019,s.6). ABD destekli YPG/PYD'nin Fırat'ın batısı ve Münbiç üzerinde hakimiyetinin artması, Ankara'yı rahatsız etmiş ve bu hareketler ÖSO ve Türkmen milisler ile birlikte bahsi geçen hareketler düzenlenmiştir (Gök,2021,s.132). Türkiye, Suriye'de YPG ve DEAŞ terörünü ortadan kaldırmak, Suriyeli mülteciler için çeşitli güvenlik bölgeleri oluşturmak ve Suriye'deki olası demokratikleşme sürecini desteklemek gibi ilan edilmiş çıkarlarını ilerletmek için ÖSO'yu kritik bir aktör olarak görmektedir. Sonuç olarak Türkiye, Suriye muhalefetinin hem siyasi hem de askeri mekanizmalarının Türkiye sınırları içerisinde örgütlenmesine izin vermiştir. ÖSO örneğinde, Türkiye'nin örgüte desteği sadece örgütün liderlerini Türkiye'de barındırmakla başlamış, giderek mali ve askeri yardım, eğitim, rehberlik ve son olarak da Suriye sınırları içinde birlikte mücadele etme boyutlarına ulaşmıştır.

ÖSO, Türkiye'nin operasyonlarına sadece askeri açıdan değil, güvenlik ve sosyal açıdan da katkıda bulunmuştur. Örneğin ÖSO, Türkiye'nin kontrolündeki bölgelerde güvenlik hizmetlerini sağlamıştır. Ayrıca ÖSO, DEAŞ ve PYD tarafından bırakılan mayın ve diğer patlayıcıların temizlenmesinde Türk güçlerine yardımcı olmuştur. Türk kuvvetleri bu çabalarıyla ÖSO'nun söz konusu bölgelerde günlük hayatın normalleşmesine katkı sağlamaya çalışmıştır. Dahası, Türk subaylar ÖSO'ya yeni katılan birçok kişiyi eğiterek örgütün insan kaynağını güçlendirmiş ve ÖSO'nun Suriye iç savaşındaki "önemli aktör" statüsünü yeniden kazanmasını sağlamıştır (Yetim ve Kaşıkçı,2021,s.204).

2.2.2.3.3. DEAŞ

Son birkaç yıldır uluslararası kamuoyunun gündeminde olsa da DEAŞ'ın kökleri 1999 yılına dayanmaktadır. Ebu Musab El-Zerkavi liderliğindeki grup daha sonra El-Kaide'ye biat etmiş ve 2006 yılında DEAŞ adını almıştır. Irak'taki ABD egemenliğinden sonra DEAŞ zayıflamış ancak hayatta kalmayı başarmıştır. Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesinden sonra DEAŞ, ilk olarak

gelecekte "başkenti" olacak Rakka gibi stratejik bölgeler üzerindeki kontrolünü genişletmeye odaklanmıştır. 2013 yılında, El Kaide'nin Suriye'deki kolu olan Nusra Cephesi ile DEAŞ adı altında birleştiğini duyurmuştur. Ancak bu birleşme gerçekleşmemiş ve DEAŞ 2014 ortalarında El Kaide'den ayrılarak İslam Devleti adını almış ve lideri Ebu Bekir El Bağdadi'yi İslam dünyasının lideri olarak Halife ilan etmiştir (Ergun, 2018,s.152).

2014'te DEAŞ'ın Musul'u ele geçirerek halifelik ilan etmesi, ABD ve Türkiye'de endişe yaratmıştır. Bu noktada ABD destekli PYD/YPG, DEAŞ ile mücadelede önemli bir yerel aktör haline gelmiştir (Efeğil ve Kerman,2017,s.164). 2014 ve 2018 yılları arasında DEAŞ'ın bölgede giderek güç kazanması, bölgede ABD ve Türkiye gibi diğer aktörleri de etkilemiştir (Bilgin,2019,s.12). DEAŞ'ın bölgede güçlenmesi bölgede çapraz bir etkileşim yaşanmasına sebep olmuştur. ABD, DEAŞ ile mücadele etmek için PYD/YPG kuvvetlerini güçlendirmiştir. PYD/YPG'yi bir terör örgütü ve PKK'nın bir kolu olarak gören Türkiye ise hem DEAŞ hem de PYD/YPG ile mücadelede ÖSO'yu desteklemiştir. DEAŞ'ın ABD ve Türkiye için ortak tehdit olarak algılanmış olsa da Washington'ın PYD/YPG'ye verdiği açık destek Ankara yönetimini tedirgin etmiş ve sonucunda bölgeye bir dizi operasyon düzenlemesine sebep olmuştur.

Mart 2019'da DEAŞ, SDG ile ortaklaşa yürütülen Koalisyon operasyonları sonucunda Suriye'deki son toprak kalesini de kaybetmiştir. Ekim 2019'da bir ABD hava saldırısında DEAŞ lideri Ebu Bekir el Bağdadi öldürülmüştür. Türkiye'nin Ekim 2019'da Suriye'nin kuzeyinde Kürtlerin kontrolündeki bölgelere girmesi, DEAŞ'a karşı SDG ile ortak operasyonları geçici olarak kesintiye uğratmıştır. Ortak operasyonlar 2019'un sonlarına doğru yeniden başlamış olsa da, Mart 2020'de askeri yetkililer Türkiye ile SDG arasında devam eden gerilimin SDG'nin dikkatini ve kaynaklarını DEAŞ'a karşı mücadeleden uzaklaştırmaya devam ettiğini belirtmişlerdir (Humud ve Blanchard, 2020,s.9). ABD Başkanı Biden, DEAŞ'a karşı zafer ilan edip ABD askerlerini Suriye'den çekmeye başladığından bu yana Başkan Trump'ın kararlarına yüksek sesle karşı çıkmıştır. Yakın zamanda Biden, savaşları sonsuza kadar bitirmek istediğini ancak DEAŞ ve bölgedeki diğer terör tehditlerine karşı özel operasyonlar için hafif bir ABD askeri ayak izini desteklemeye devam edeceğini iletmiştir (Nichols ve Talev,2020). Bu mesajlara dayanarak, Biden liderliğindeki ABD'nin Irak ve Suriye'de sahadaki ortaklarına olan bağlılığını güçlendirmesini ve kuzeydoğudaki SDG bölgelerinde DEAŞ karşıtı baskınları genişletecek gerekli kaynaklara yeniden yatırım yapmasını beklenmektedir. ABD ayrıca DEAŞ'ı yenmek için Küresel Koalisyon'daki liderlik rolünü muhtemelen devam ettirecek, hem Irak hem de Suriye'de kurtarılmış bölgeler için kritik istikrar finansmanı taahhüdünü yenileyecek ve diğer koalisyon ülkelerini de aynı şeyi yapmaya teşvik etmek için diplomatik çabaları destekleyecektir (Dent,2020,s.8).

3. BÖLÜM

BARIŞ GÖRÜŞMELERİ ve GİRİŞİMLER

Suriye'deki iç savaş günümüz itibarıyla 12. yılına girerken, bölgede barış adına birçok girişimde bulunulmuştur. Bu girişimler bölgesel ve uluslararası aktörler bağlamında gerçekleştirildiği gibi, uluslararası örgütler kapsamında da ele alınmış ve barış adına çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak hem iç savaşın kompleks ve çok taraflı yapısı hem de üçüncü taraf aktörlerin bölgedeki çeşitli motivasyonları sebebiyle pozitif bir barıştan söz etmek henüz mümkün değildir (Aksoy, 2021, s.108-113). Ancak yine de 2011 yılından itibaren bölgedeki çatışmaları durdurmak ve barışı sağlamak adına çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.

3.1. Uluslararası Örgütlerin Girişimleri ile Düzenlenen Görüşmeler (BM-AL)

Suriye krizinin ciddiyeti karşısında uluslararası aktörler devreye girerek diyalogu ve barışçıl bir çözümü teşvik etmeye çalışmışlardır (Lundgren,2016, s.1). Çatışmaların başlamasını takiben BM ve AL gibi uluslararası örgütler, çatışmanın çözülmesi adına önemli girişimlerde bulunmuştur.

Suriye savaşında ilk çatışma yönetimi çabaları, Orta Doğu'nun önde gelen hükümetler arası örgütü olan AL tarafından üstlenilmiştir. Geleneksel olarak müdahaleci olmayan Birlik, başlangıçta krizi bir iç politika meselesi olarak çerçevelemiştir (Lundgren, 2016 s.1). Öte yandan BM ise, iç savaşları sona erdirmeye yönelik arabuluculuk çabalarında yerleşik bir liderlik rolüne sahiptir. 1990'lardan bu yana, en uzun süren iç savaşlardan bazıları BM'nin genel komutası altında veya katılımıyla çözüme kavuşturulmuştur (Asseburg vd., 2018, s.5). Çatışmaların başlangıcından itibaren BM, Kofi Annan Barış Planı ve çeşitli gözlem misyonları ile barış sürecine dahil olmuş ve bu süreç Cenevre ve Viyana görüşmeleri ile devam etmiştir.

3.1.1. AL Barış Planı

Suriye'de barışın tesisi için, ayaklanmaların ilk yıllarından itibaren uluslararası örgütlerce çeşitli girişimler gerçekleştirilmiştir. Bu girişimlerden ilki AL tarafından atılmıştır. Esad yönetiminin sivillere yönelik şiddetinin artması, uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Artan ölü sayıları, Arap ülkeleri de dahil olmak üzere uluslararası toplumdan sert eleştiriler almıştır. Suriye rejimi, Ramazan ayının başında sivillere karşı ağır silahlar kullandığı için Arap ülkeleri tarafından kınanmıştır. Bir adım daha ileri giden Suudi Arabistan ve Katar, Suriye'deki büyükelçilerini geri çekmiştir. AL'nin Suriye ihtilafına karşı barış planları 3 girişimde incelenebilir.

AL'nin Suriye ile ilgili ilk ciddi girişimi 16 Ekim'de Mısır'da toplanan AL Dışişleri Bakanları toplantısı olmuştur. Suriye'nin AL üyeliğinin askıya alınacağı beklentisine rağmen böyle bir

karar alınmamış, ancak Birlik Esad'a şiddeti durdurma çağrısında bulunmuştur. AL ayrıca Suriye hükümeti ile muhalif güçler arasında 15 gün içinde görüşmelerin başlatılmasını talep etmiştir. Birlik, hem Suriye hükümeti hem de muhalefetle koordinasyon halinde süreçte rehberlik edecek bir Suriye Komitesi kurulmasına karar vermiştir (Küçükkeleş,2012,s.6).

İkinci girişim ise 2 Kasım 2011 tarihinde gerçekleşmiştir. AL, Esad rejimi ile muhalif grupların temsilcisi olan SUK'u müzakere masasında bir araya getirmeyi başarmıştır. Bir dizi toplantının ardından Suriye hükümeti AL Barış Planı'nı kabul etmiştir. Plan 5 ana noktadan oluşmaktadır. Suriye ordusu operasyonlarını ve protestoculara yönelik şiddetini durdurmayı kabul etmiş, AL ve uluslararası medya kanallarının Suriye'ye girişine izin verilmiş, hükümet yakın zamanda gözaltına alınan mahkumları serbest bırakmayı kabul etmiş, çatışmanın her iki tarafı da iki hafta içinde diyalog başlatmaya karar vermiş ve hükümet askeri teçhizatı, ağır silahları ve tankları şehirlerden çekmeyi kabul etmiştir (Kadıoğlu,2020,s.23). 12-13 Kasım tarihlerinde Suriyeli muhalif gruplar 2 Kasım'dan bu yana 300 göstericinin ve diğer hükümet karşıtlarının öldürüldüğünü iddia etmiş ve bu nedenle AL, 16 Kasım'dan önce barış planını uygulamaya koymaması halinde Suriye'yi Birlik üyeliğini askıya almakla tehdit etmiştir (Fox News, 2015). Barış planının uygulamaya koyulmamasıyla birlikte AL, 16 Kasım'da Suriye'nin Birlik üyeliğini resmen askıya almıştır (Aljazeera, 2011).

AL Aralık 2011'de üçüncü bir girişimde bulunmuştur. Suriye ile AL arasında Arap gözlemcilerin ülkeye girişine izin veren Protokol 19 Aralık 2011 tarihinde Kahire'de Irak'ın arabuluculuğunda imzalanmıştır. Protokol, muhalefet ve hükümet arasında görüşmelerin başlatılmasını, şiddetin sona erdirilmesini, Suriye askerlerinin şehirlerden çekilmesini ve tutukluların serbest bırakılmasını içermektedir. Rusya ve Çin, Suriye meselesini BMGK'ya taşımak yerine AL'nin arabuluculuk rolünü üstlenmesini memnuniyetle karşılarken, ABD ve Avrupa ülkeleri gözlemcilerin kimleri gözlemleyeceğinin ve gözlemlerini hangi şehirlerde yapacağını hala belirsiz olduğuna dikkat çekmiştir (Küçükkeleş, 2012,s.10). İzleme Misyonu Grubu (MMG) 24 Aralık 2011 ve 18 Ocak 2012 tarihleri arasında faaliyet göstermiştir. MMG gözlemcileri on beş bölgeye ayrılarak yirmi farklı şehirdeki durumu gözlemlemiştir. Gözlemci Heyeti Humus, İdlib ve Hama'da Hükümet güçlerine ve sivillere karşı işlenen ve çok sayıda ölüm ve yaralanmayla sonuçlanan şiddet eylemlerine tanık olmuştur. Bu eylemlere örnek olarak sivil bir otobüsün bombalanması, sekiz kişinin ölmesi ve aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu diğerlerinin yaralanması ve mazot taşıyan bir trenin bombalanması verilebilir. Humus'ta meydana gelen bir başka olayda ise bir polis otobüsü havaya uçurulmuş ve iki polis memuru hayatını kaybetmiştir (AL İzleme Misyonu Grubu [MMG], 2012). Kadıoğlu'ya (2020) göre rapor ayrıca MMG'nin yetersiz ekipman, Suriye hükümetinin grubun seyahat kabiliyetini kısıtlama girişimleri ve üye devletler arasında görevlere ilişkin fikir ayrılıkları nedeniyle başarısız olduğunu göstermiştir (s.25). Benzer şekilde Küçükkeleş (2012) de Suriye sorununun çözümü konusunda Arap dünyasında yaşanan görüş ayrılıklarının gözlemciler tarafından hazırlanan raporda da ortaya çıktığını belirtmektedir. Bazı silahlı grupların kamu binalarına saldırdığını da ortaya koyan rapor, birçok kişi tarafından ülkedeki şiddetten her iki tarafı da

sorumlu tuttuğu şeklinde yorumlanmıştır. Suriye'de rejim karştı silahlı bir direnişin olduğunu belirten ve uluslararası mşdahale çağrısında bulunan rapor, Suudi Arabistan ve Katar gibi Kşrfez şlkelerini rahatsız etmiştir. Suudi Arabistan gşzlemci misyonunun uzatılmasına karşı çıkmış ve kendi gşzlemcilerini geri çekmiştir. Bu hareket, heyetin güvenilirliği konusunda zaten var olan şüpheleri daha da arttırmıştır (s.14). Öte yandan Cengiz'e gşe (2020) ise AL, tüm taviz taleplerini rejime yüklediği için tek taraflı ve öznel olarak görşlmekteydi (s.7).

Sonuç olarak, Kasım 2011–Ocak 2012'de AL üç kez Suriye hükümetinin ve muhalefetin şiddetine son vermeye çalışmış ve her iki tarafı da savaşmak yerine müzakereleri başlatmaya ikna etmeye çalışmıştır. Fakat şiddet devam etmiş ve Suudi Arabistan 22 Ocak'ta gşzlemcilerini görevden çekmiş ve Rusya, Çin ve diğer tüm devletleri AL barış planına uymasđ için Suriye'ye güçlü bir şekilde baskı yapmaya çağırılmıştır. 28 Ocak 2012'de AL izleme görevini sonlandırmıştır (Lundgren, 2016, s.274).

3.1.2. Kofi Annan Barış Planı: Amaçlar, aktörler ve süreç

Suriye genelinde protestoların artması ile birlikte Türkiye, BM ve AL, savaşın başlangıcından itibaren barışın sağlanması adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda şubat 2012'de BM Genel Sekreteri Ban-ki Mun ve AL Genel Sekreteri Nebil el Arabi ortak bir basın açıklamasında bulunarak Suriye'de ihtilafın çözşmü adına BM ve AL'nin ortak temsilcisi olarak Kofi Annan'ın seçildiğini duyurmuşlardır. Bunun üzerine Annan, ilk etapta Suriye'ye giderek Esad ile bir görüşme gerçekleştirmiştir (Neciyev, 2019, s.836). Kofi Annan şubat 2012'de, çatışmanın müzakere edilmiş bir çözşm için olgunlaşmamış görşndüğu, pek de umut verici olmayan bir ortamda görevine başlamıştır. AL'nin aracılık ettiği bir önceki ateşkes anlaşması çoktan bozulmuştu. Annan'ın girişiminden önce yayınlanan bir raporda Uluslararası Kriz Grubu (ICG), rejimin askeri üstünlüğe sahip olduğu için müzakerelere pek ilgi duymadığını ve kendisini sorumlu bir muhatap olarak göstermek ve zaman kazanmak için diplomatik mşdahaleyi kullanacağını ileri sürmüştür (Hinnebusch ve Zartman, 2016,s.7).

Başlangıçta eski Genel Sekreter Kofi Annan tarafından yönetilen BM'nin arabuluculuk girişimi, "Altı Madde Planı/Annan Planı" olarak bilinen plana odaklanmıştır (Lundgren,2019,s.5). 6 maddeyi içeren barış planı ana hatlarıyla Suriye yönetiminin barış müzakereleri ve ateşkesin sağlanması amacıyla BM ile ortak hareket edeceği taahhüdünün yanı sıra ağır silahların kullanımının bırakılması, muhalif grupların da yönetim ile beraber hareket etmesi, savaş boyunca tutuklanan medya mensuplarının salınması ve yaralıların belirli dönemler için insani yardıma ulaştırılması gibi maddelerden oluşmaktadır (UN, s/res/2042).

Anlaşmaya gşe 10 Nisan 2012 tarihinden itibaren Suriye'de silahlı gruplar tarafından ateşkes sağlanacak, sonrasında ise şlke genelinde uygulamaya geçilecekti. Ayrıca BM, Suriye'ye 250 kişilik bir gşzlemci heyeti gönderme kararı aldı. Nitekim 250 kişilik gşzlem misyonunun ilk 30 kişilik grubunun konuşlandırılması 16 Nisan'da sunuldu ve onaylandı. Sonraki BM

toplantılarında gözlemci heyeti sayısının 250 kişiden 300 kişiye çıkarılması kararlaştırıldı. (Neciyev,2019, s.837).

Annan, Suriye yönetimi ve isyancı güçlere durumu net ve dostane bir şekilde sona erdirme ve ABD ve Rusya gibi küresel güçlere de bundan sonra ne olacağını net bir şekilde anlama imkanı vermeye çalışmıştır. Bunu da barış planının üslubu aracılığıyla yapmıştır. Rusya ve Batı arasındaki gerilim, BMGK'nın tamamının üzerinde mutabık kalabileceği fikirler önerilerek yatıştırılmıştır. Suriye içindeki gerginlikler de benzer şekilde ele alınmış ve Annan, süreci bir bakıma 'Suriye liderliğindeki' bir operasyonun yürütmesini önermiştir. Bu da Esad'ın iktidarda kalmaya devam ederken bölgede değişim yaratabileceği anlamına geliyordu ki bu da başarılı bir arabuluculuk stratejisiydi (Stevens,2013,s.33). Rejim, planı resmen kabul etti çünkü küresel bir normatif uzlaşısı gibi görünen plan karşısında yalnız kalmıştı ve baş müttefiki Rusya bile planı destekliyordu. Plan muhalefete avantaj sağladığından rejim planı benimsemedi ve zaman kazanmak için bile olsa plana sadece sözde destek de vermedi. Bunun nedeni, önerilen "siyasi sürecin" alternatiflerinin - şiddete dönüş, muhtemelen askeri müdahale dahil (herkesin aklında Libya örneği varken) - daha kötü olup olmayacağını belirsiz olmasıdır (Hinnebusch ve Zartman, 2016, s.8). Hem Suriye hükümetini hem de muhalefeti ateşkes taahhüdünde bulunmayı ve Suriye hükümetini muhalefetin özlemleri ve endişeleri konusunda müzakereler başlatma taahhüdünü hedefleyen Kofi Annan barış planı Mart 2012'de yürürlüğe girmesine rağmen, BM daha 1 Mayıs'ta her iki tarafın da ateşkesi ihlal ettiğini kabul etmek zorunda kalmıştır.

3.1.2.1. Annan Planı'nın Başarısız Olmasının Sebepleri

Annan Planı başarılı olabilmesi birkaç açıdan sorunlu gözükmektedir. Normatif gerekçelerle ne kadar haklı olursa olsun, bu durum rejime planı uygulama konusunda çok az teşvik sağlamıştır. Çünkü Plan, muhalefetin tartışmalı bölgelerdeki hakimiyetini genişletmesine veya pekiştirmesine sebep olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Başka bir deyişle rejimin bakış açısına göre BM, Arap düşmanları tarafından tasarlanan bir plana ağırlığını koyuyordu (Hinnebusch ve Zartman, 2016,s.8).

Annan'ın karşılaştığı sorunlardan bir diğeri ise bölgedeki kafa karışıklığı ve belirsizlik düzeyiydi. Rusya ve İran bir Batı işgalinin yakın olduğuna inanıyordu ve Esad Hükümeti kendisini çevreleyen Arap ve Batılı ülkelerin harekete geçip geçmeyeceğinden emin değildi. Bir başka sorun da bölgesel güçlerin katılım düzeyidir. Greig ve Diehl'in (2012) de belirttiği gibi, çatışmaya daha fazla tarafın dahil olması, aşılması gereken daha fazla engel yaratmaktadır (s.56). Savaşa dahil olan ülkelerin sayısı arttıkça, daha fazla şey tehlikeye girmektedir. ABD, İngiltere, Suudi Arabistan ve Katar'ın isyancılara silah sağlaması, Rusya ve İran'ın da rejime yardım etmesiyle planın başarılı olabilmesi için ele alması gereken çok sayıda alan vardı (Stevens,2013,34). Ayrıca ABD, Esad rejimini Ortadoğu'daki çıkarlarına tehdit olarak gördüğü

için Suriye'de bir rejim değişikliğini desteklerken, Rus hükümeti Esad rejimi ile samimi ikili ilişkilere sahiptir ve rejim değişikliğini desteklememektedir. ABD ve Rus hükümetlerinin Suriye çatışmasındaki çıkarlarının "sıfır toplamı" doğası ortak bir anlaşma olasılığını zorlaştırmaktadır. Hükümet güçlerinin başarısı statükoyu Rusya lehine koruyacağından ve bir hükümet değişikliği ABD hükümetinin Orta Doğu'daki etki alanı ve Orta Doğu'daki nihai ekonomik çıkarları için çok önemli olduğunu düşündüğü Suriye'ye genişleteceğinden, her iki ülkenin de Suriye'de çelişkili çıkarları vardır. Bu durum, hem ABD'nin hem de Rusya'nın, Kofi Annan'ın barış sürecini başlatan Suriye krizine ilişkin BMGK kararlarını kabul etmelerine rağmen, çatışmada taraf tutarak ve krizi tam anlamıyla bir iç savaşa dönüştüren hem mali hem de askeri destek sağlayarak aynı barış inşa sürecini neden baltaladıklarını açıklamaktadır (Ifesinachi ve Adibe,2014, s.1156). Hinnebusch ve Zartman (2016) ise Annan Planı'nın neden başarısız olduğunu 7 maddede açıklanmıştır: Suriye yönetimine barış için yeterli motivasyon ya da teşvikin sağlanmaması, rejim güçlerine ulaşmanın zorluğu ve bir arada kalmasının sağlanamaması, muhalif cephenin de arasında uzlaşmazlığını ele alacak herhangi bir stratejinin olmaması, bölgesel güçlerin muhalif grupları ya da rejim güçlerini silahlandırmasını ve finanse edilmesinin durdurulamaması ve ABD-Rusya'nın birbiriyle ayrışan amaçları (s.10-12).

Annan'ın, o dönemde Suriye'de uluslararası bir müdahale olasılığının düşük olduğu göz önüne alındığında, sınırlı seçenekleri olduğunu iddia etmekte haklı olabileceğini kabul etmek gerekir. Eğer askeri hareket olasılığından bahsederek Esad'ın zihninde bir miktar belirsizlik yaratmaya çalışsaydı, blöf yapmakla ya da yetkisini aşmakla suçlanacaktı. Tüm taraflara güven verme çabası, Esad'ın güçlü bir konumda olduğu ve başkanın uluslararası muhaliflerinin oyunun kurallarını değiştirecek bir güç tehdidinde bulunacak siyasi iradede yoksun olduğu yönündeki kötümser görüşü yansıtıyordu (Gowan,2013,s.5). Ancak alternatifler değerlendirildiğinde, misyonun şansını denemesi daha uygun gözükmektedir. Krizin yayılma etkileri tüm bölgeyi istikrarsızlaştırmakla tehdit ediyordu ve Batı müdahalesi olmadan diğer seçenekler sınırlıydı. Çatışmanın çıkmaza girmesi, çözüm için olgunlaşana ya da muhalefetin silahlandırılması ile daha eşit bir güç dengesi yaratana kadar arabuluculuktan uzak durmak, ülkeyi tam ölçekli bir iç savaşa ve bölgesel bir vekalet savaşına sürüklenme riski taşııyordu.

3.1.3. Suriye'nin Dostları Toplantıları: Aktörler, amaçlar ve süreç

2012 yılının Şubat ve Nisan aylarında gerçekleşen Suriye'nin Dostları toplantıları İstanbul ve Tunus'ta gerçekleşmiş, geçici bir hükümetin kurulması ve halkın demokratik kararlarına destek olunması kararı verilmiştir (Taşgın, 2015, s.23-24). Rejimin şehirdeki durmak bilmeyen askeri operasyonları uluslararası toplumu Suriye için yeni bir inisiyatif almaya zorlamıştır. İlk olarak ABD ve Fransa tarafından önerilen "Suriye'nin Dostları" girişimi Arap dünyasında destek bulmuştur. BM öncülüğündeki ilk "Suriye'nin Dostları" toplantısı 24 Şubat'ta Tunus'ta yapılmıştır. Toplantıya aralarında ABD, Türkiye, Avrupa ülkeleri ve Arap ülkelerinin de bulunduğu yaklaşık 70 ülkeden temsilci katılmıştır. Rusya ve Çin temsilcileri Suriye

hükümetinin toplantıya davet edilmediği gerekçesiyle katılmamıştır. Toplantı sırasında Suriye'ye askeri müdahale olasılığı gündeme gelmemiş ancak grup Esad hükümetine tüm şiddeti derhal durdurması ve insani yardım kuruluşlarının insani yardım ulaştırmasına izin vermesi çağrısında bulunmuştur. Suriye Ulusal Konseyi de Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmış, ancak münhasıran tanınmamıştır. Grup ayrıca Esad rejimine yeni yaptırımlar uygulanması çağrısında bulunmuştur. Toplantının sonuç bildirgesinde AL'nin Suriye'ye AL ve BM gözetiminde barış gücü konuşlandırılması önerisine atıfta bulunulmamıştır. Sonuç olarak Suudi Arabistan "Suriye'nin Dostları" girişimini hareketsizlikle suçlayarak gruptan çekilmiştir (Küçükkeleş,2012,s.13) Bu toplantı, BM'nin yetki alanı dışında bir girişim gibi görülmüştür. AL'ndeki bazı ülkeler Arap devletlerini Suriye ile diplomatik ilişkilerini tamamen kesmeye çağırırken, Suudi Arabistan ve Katar devletleri muhalifleri silahlandırmaya çağırmıştır. Lesch'e (2013) Annan planı yürütülürken Türkiye'de düzenlenen Suriye'nin Dostları toplantısı tedbirsiz ve plansızdı. ABD, müttefikleri ve Suriye muhalefeti aynı anda direnişi sertleştirecek önlemler üzerinde anlaşırken, Şam'da Annan planının meşruiyetine ilişkin şüpheleri artırdığı kesindir. Suriye'nin Dostları toplantısında, Suudi Arabistan ve Katar'ın başını çektiği, ABD ve Türkiye tarafından desteklenen Körfez Arap ülkeleri, daha militan bir çizgiyi desteklemek için önemli miktarda mali yardım sözü vermiştir. SUK ve ÖSO bu yardımın çoğunun alıcısı olduğundan, diğer bağımsız milisler ve muhalif gruplar SUK liderliğine boyun eğebilmiş ve daha sert ÖSO yaklaşımını benimseyebilmiştir (s.229).

2012'de başlayan toplantılar takip eden yıllarda da devam etmiştir. İkinci toplantı Nisan 2012'de gerçekleşmiştir. İstanbul'da yapılan toplantının sonuç bildirgesinde BM, AL, İİT kararları ile birlikte devam etmekte olan 6 maddelik Annan Planı'na sadık kalınmasına yönelik desteklerini iletmışlerdir (Dışişleri Bakanlığı, 2012). Bir diğer toplantı Temmuz 2012'de Paris'te gerçekleşmiştir. Toplantıya 100'ü aşkın ülke temsilcisi ve Suriye'deki muhaliflerin bir kısmı katılmıştır. Bu toplantıda Suriye'de bir geçiş dönemi yönetiminin gelmesi gerektiği iletilmiş ve Suriye yönetimine destek veren ülkelerin krizi daha da derinleştirdiği öne sürülmüştür (Dışişleri Bakanlığı, 2012). Suriye'nin Dostları Toplantıları 2014'te "Çekirdek Grubu", "Londra 11" gibi isimlerle Londra'da da toplanmıştır. İngiltere Dışişleri'nin ev sahipliği yaptığı toplantıda Türkiye, ABD, Fransa, Mısır, Almanya, İtalya, Ürdün, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İngiltere'den yetkililerle elçilerin yanı sıra Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'ndan (SMDK) temsilciler katılmıştır (Anadolu Ajansı, 2014).

Kurumsal barış çabalarının yanı sıra bireysel çabalardan da bahsedilebilir. 1 Eylül 2012'de BM-AL'nin Suriye özel temsilcisi olarak atanan Cezayirli diplomat Lakhdar Brahimi, hem Suriye hükümetine hem de silahlı muhalefete İslami bayram olan Kurban Bayramı sırasında çatışmaları durdurma çağrısında bulunmuştur. Hükümet ve muhalefet gruplarının çoğu, yaptığı çağrıya "evet" demişse de Brahimi'ye göre çatışmadaki durgunluk çok kısa sürmüş ve ardından her iki taraf da diğerini şiddetini durdurmamakla suçlamıştır (Hinnebusch ve Zartman, 2016,s.13). Suriye'nin Dostları Koalisyonu iyimser bir tahminle Esad rejiminin

yaptırımlar ve silahlı isyanın birleşimiyle 6 ay içinde yenileceğini öngörmüştü. Yaklaşık iki buçuk yıl sonra, feci sonuçlarla birlikte, tüm kanıtlar "Esad rejiminin" sadece hayatta kalmadığını, aynı zamanda askeri savaşta da öne geçtiğini göstermiştir (Pahad,2013).

3.1.4. Cenevre Konferansları: Amaçlar, aktörler ve başarısızlığı nedenleri

Cenevre Görüşmeleri, 2014 yılında başlayan ve Suriye'deki iç savaşın sonlandırılması için düzenlenen bir dizi görüşmedir. Görüşmelerin amacı, Suriye'deki çatışmaların sonlandırılması ve Suriye halkının güvenliğinin sağlanmasıdır.

Cenevre Görüşmeleri, Suriye hükümeti ve muhalif gruplar arasında siyasi bir çözüm bulunmasını amaçlamaktadır. Görüşmelerde, tarafların anlaşması durumunda geçici bir hükümetin kurulması, yeni bir anayasanın hazırlanması ve seçimlerin yapılması gibi konular ele alınmaktadır. Cenevre Görüşmeleri, Suriye'deki iç savaşın sonlandırılması için düzenlenen ve Suriye'deki taraflar arasındaki siyasi çözümü sağlamak amacıyla yapılan bir dizi görüşmedir. Görüşmelerin tarafları şunlardır: Suriye hükümeti: Suriye'de yönetimi elinde bulunduran hükümet ve onun temsilcileri, muhalif gruplar: Suriye'de hükümete karşı savaşan silahlı muhalif gruplar, uluslararası toplum: BM ve çeşitli ülkelerin temsilcileri. Bu taraflar, görüşmelerin başarıya ulaşması için taraflar arasında arabuluculuk yapmakta ve destek sağlamaktadırlar.

Cenevre Görüşmeleri, tarafların siyasi çözüme ulaşmaları için bir platform sağlamaktadır. Ancak taraflar arasındaki güvensizlik ve farklılıkların büyük olması, görüşmelerin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Cenevre Görüşmeleri ayrıca uluslararası toplumun Suriye'deki çatışmaların sonlandırılması için yapabileceği yardımları ve desteği de ele almaktadır. Bu görüşmeler, Suriye'deki çatışmaların sonlandırılması ve barışın sağlanması için bir adım olarak kabul edilmektedir.

3.1.4.1. Cenevre I Konferansı

Annan Planı'nın başarısız olmasının ardından 30 Haziran 2012 Cumartesi günü Cenevre'de, o zamanki BM Suriye barış elçisi Kofi Annan tarafından başlatılan ve ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Çin temsilcisi, İngiltere Dışişleri Bakanı Hague da katıldığı bir "eylem grubu" konferansı (Cenevre I Konferansı) düzenlenmiştir. Ancak planın oluşturulduğu toplantıya ne Suriye rejimi ne de muhalefet katılmıştır.

Konferans sonrası bir bildiri yayınlayan Annan, konferansın mevcut Suriye hükümetinin ve muhalefetin üyelerini içerebilecek "tam yürütme yetkilerine sahip geçici bir hükümet organı" ihtiyacı üzerinde anlaşmaya vardığını söylemiştir. Ayrıca William Hague, BMGK'nın beş daimi üyesinin -ABD, Rusya, Çin, Fransa ve Birleşik Krallık- Annan'ın çabalarını desteklediğini aktarmıştır. Ancak Clinton, Suriye diktatörü Esad'ın böyle bir geçiş hükümetinde iktidarda

kalamayacağını öne sürmüş ve süreç Rus Dışişleri Bakanı Lavrov tarafından hemen yalanlanmıştır (BBC, 2012).

Bildiride, o dönemde BM Genel Sekreteri olan Annan'a göre Kenya'da çok iyi işleyen "güç paylaşımı" fikri yer almaktaydı. Cenevre Bildirisi, herhangi bir siyasi çözümün, "karşılıklı anlaşmazlıkları" olan Suriye hükümeti ve muhalefeti tarafından kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda, iktidarın devrinin "tam yetkili bir geçiş dönemi yönetim organı" aracılığıyla yapılması gerektiği de belirtilmiştir (Ziadeh, 2017,s.2). Suriye sorununda kapsamlı bir çözüme ulaşma konusundaki ısrarlı başarısızlığa rağmen, BM öncülüğündeki Cenevre süreci bugüne kadarki en önemli diplomatik çaba olmuştur. Bu müzakereler iki nedenden ötürü dikkate değerdir: 2012-2013 yılları boyunca yürütülen diplomasiin sonuçlarını kağıda dökmüş ve Suriye'de siyasi bir geçişin hedeflerini belirleyerek Suriye muhalefeti içindeki dinamikleri etkilemiş ve sürece dahil olan ana örgütleri kademeli olarak dönüştürmüştür (Ioannou ve Tziarras, 2020,s.2).

Suriye hükümeti Cenevre Bildirisini reddetmiş ve hiçbir zaman uygulayacağını belirtmemiştir. Bildiride belirtilen ve Suriye rejiminin tam işbirliğini gerektiren altı maddelik plan, "keyfi olarak gözaltına alınan kişilerin, özellikle de barışçıl siyasi faaliyetlerde bulunan kişilerin serbest bırakılmasını" ve "yasal olarak güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğüne ve barışçıl gösteri hakkına saygı gösterilmesini" öngörmektedir. Sonuç olarak Suriye hükümeti, Cenevre Bildirisi'nin uygulanması halinde geçişin kaçınılmaz olacağını fark etmiştir. Bunun yerine hükümet barışçıl protestoculara karşı geniş çaplı bir gözaltı kampanyası yürütmeye karar vermiş ve aynı zamanda protestoları bastırmak için mümkün olan her yolu denemiştir. Protestolar özellikle Hama ve Humus'ta daha büyük boyutlara ulaşmış ve Hama ve Halep gibi büyük şehirlerin kalbindeki yerlerde gerçekleşmiştir (Ziadeh,2017,s.7). Yetenekli ve deneyimli bir diplomat olarak tanınmasına rağmen BM'nin ilk arabulucusu olan Kofi Annan, Suriye hükümeti tarafından tarafsız bulunmamıştır. Rejim yanlısı grubun güvensizliğine daha fazla katkıda bulunan şey ise İran'ın Cenevre barış görüşmelerine dahil edilmemesiydi. Buna ek olarak, Annan Şubat 2012'de arabuluculuk çabalarına başladığında çatışma henüz olgunlaşmış değildi. Suriye rejimi, tüm muhalefeti yenilmesi gereken teröristler olarak görme tutumunu sürdürmüştür (Michiels ve Kızılkaya, 2021,s.15). Tüm bu gelişmelerin ardından Cenevre I başarıya ulaşamamış ve Kofi Annan, Ağustos 2012'de görevinden istifa etmiştir.

3.1.4.2. Cenevre II Konferansı

Kofi Annan'ın ardından BM'nin yeni Suriye özel temsilcisi olan Lakhtar Brahimi'nin çabaları devam etmiştir. Bu çerçevede Cenevre II Orta Doğu barış konferansı, Suriye hükümeti ile muhalefeti bir geçiş hükümeti tartışmak üzere bir araya getirmeyi amaçlayan, BM destekli bir uluslararası barış konferansı olarak ortaya çıkmıştır. BM'nin Suriye özel temsilcisi Lakhtar Brahimi, konferansı ABD ve Rusya ile yakın işbirliği içinde sürdürmeye çalışmıştır

(Khatip,2014, s.7). 22-31 Ocak ve 10-15 Şubat 2014 tarihleri arasında düzenlenen Cenevre II Konferansı, Suriye hükümetinin ilk kez bir muhalefet organıyla masaya oturması anlamına gelse de beklentilerin düşük olduğu söylenebilir. Ancak konferansın ikinci gününde Brahimi ileriye dönük bir adım atmıştır. Rejim, Suriye'nin üçüncü büyük kenti olan Humus'un muhaliflerin elinde bulunan ve hükümet yanlısı güçlerin kuşatması nedeniyle bir yılı aşkın süredir insani yardım erişiminin engellendiği merkezi mahallelerinden kadın ve çocukların çıkmasına izin vermeyi kabul etmiştir (Hinnebusch ve Zartman,2016,s17).

Cenevre süreci büyük ölçüde Suriye'de siyasi bir geçiş için gerekli şartları ortaya koymuş ve bu şartların Suriyeli aktörler (Beşar Esad rejimi ve Suriye muhalefeti dahil) tarafından siyasi olarak nasıl algılandığını netleştirmiştir. Cenevre II'nin yolunu açan ilk Cenevre Konferansı sonuçları, Suriye'de siyasi bir geçiş için nelerin gerektiğini netleştirmiştir: ülkede ortak bir gelecek için tüm Suriyelilere açık fırsatlar, bu fırsatların gerçekleştirilmesi için belirli adımların ve somut bir zaman çerçevesinin oluşturulması, güvenlik, istikrar ve barış ortamı yaratılması ve yukarıda belirtilenlerin daha fazla kan dökülmeden ve şiddete başvurulmadan hızlı ve güvenilir bir şekilde uygulanması. (Ioannou ve Tziarras,2020 s.1) Artık Esad iktidarda kalsa bile rejimle görüşmeye hazır olan muhalefet heyeti, geçiş dönemi yönetim organına ilişkin yapıcı ve somut önerilerde bulunmuştur. Ancak hükümet, muhalefeti terörizmle suçlamış ve ilk gerekliliğin terörizm sorununu halletmek olduğu yönündeki söyleminden hiç vazgeçmemiştir (Hinnebusch ve Zartman, 2016, s17). Bu bağlamda, Brahimi'nin arabuluculuk stratejisi; insani yardımın uygulanması için küçük ölçekli ateşkeslerin kolaylaştırılması ve Cenevre Bildirisi'nin uygulanması amacıyla uluslararası bağlamın ele alınmasına odaklanmıştır. Brahimi ilk olarak bölgesel düzeye odaklanarak İran'ı hükümet üzerinde nüfuz sahibi olmaya çalışmış, ancak bu strateji AL'nin desteğini alamamıştır. Selefî gibi Brahimi de barış sürecinde Rusya ve ABD'nin etkisinden yararlanmayı ummuştur (Hinnebusch ve Zartman 2016).

Mamafih, BMGK üyeleri arasında bir uzlaşma arayışı hala zorluydu ve etkili bir arabuluculuk başarısıyla sonuçlanmadı. Şubat ortasında delegeler ikinci tur için bir araya geldiklerinde geçiş süreci ve terörizm konularında paralel görüşmeler yapılması konusunda anlaşma sağladıysa da görüşmeler otuz dakika sonra başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlığa, Suriye hava kuvvetlerinin Kalamun bölgesine yönelik bombardımanından kaçan 50.000 Suriyeliyle birlikte yeni bir şiddet ve yerinden edilme süreci eşlik etmiştir (Hinnebusch ve Zartman,2016,s18).

Böylelikle Cenevre II uluslararası konferansı 2014 yılında bir barış girişimi olarak ele alınmış ancak toplanan taraflar ateşkese giden bir yol bulamamıştır. Bunun üzerine Brahimi de selefî gibi istifa etmiştir. Yine de Cenevre II konferansının bazı olumlu sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür: hükümet ve muhalefet ilk kez aynı yerde bir araya gelmiş ve hükümet tarafından kuşatılan Humus'tan kadın ve çocukların tahliye edilmesine izin verilmiştir (Muto,2022,s.143).

3.1.4.3. Cenevre III Konferansı

Cenevre III Görüşmeleri, birçok kez ara verilerek devam eden bir dizi Suriye krizi görüşmesidir (Allison & Smith, 2018). Görüşmelerin amacı, çatışmaları sonlandırmak, insani yardım sağlamak ve siyasi bir çözüm bulmaktır (ECHO, 2017). Suriye rejimi ve muhalif gruplar arasında doğrudan görüşmeler gerçekleştirilmese de, görüşmelerin önemli sonuçları oldu. Bu müzakereler, BM Suriye Özel Temsilcisi Stefan de Mistura tarafından yönetilmiş ve Şubat 2016'da başlamıştır.

Görüşmelerin tarafları, Suriye hükümeti ve muhalif gruplar olarak belirlenmiştir. Hükümet tarafı, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad liderliğindeki hükümet güçleri ve destekleyici ülkelerden oluşmaktadır. Muhalif gruplar ise çeşitli siyasi ve askeri gruplar ile SUK gibi siyasi muhalif gruplardan oluşmaktadır (BBC News, 2016). Müzakerelere bazı ülkeler de arabuluculuk yapmıştır. Özellikle, Rusya ve İran, Suriye hükümetinin yanında yer alarak müzakerelerde etkin bir rol oynamıştır (Al Jazeera, 2016). Görüşmelerin bir sonucu olarak, taraflar insani yardımın güvenli bir şekilde ulaştırılması konusunda anlaşmaya varmış, taraflar arasında bir ateşkes sağlanması için çaba gösterilmiştir. Bu çabalar sonucunda, Suriye'deki çatışmaların belirli bölgelerinde ateşkes sağlanmıştır (BBC, 2016). Ancak, ateşkesin başarısı sınırlı kalmış ve kısa sürede ihlal edilmiştir.

Cenevre III Görüşmeleri ayrıca, Suriye'nin geleceği konusunda müzakerelerin yapılmasına da olanak sağladı. Taraflar, siyasi geçiş süreci, anayasal reformlar ve seçimler gibi konularda fikir alışverişinde bulundular (ECHO, 2017). Ancak, taraflar arasındaki temel görüş ayrılıkları nedeniyle bu konularda somut bir ilerleme kaydedilememiştir. Cenevre III Görüşmeleri, Suriye iç savaşında yer alan tarafların müzakereleri sırasında, tarafların farklı isteklerini de gündeme getirmiştir. Görüşmelerin ana konusu, Suriye'nin geleceği ve savaşın sonlandırılmasıdır. Suriye hükümeti, ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasını ve terörle mücadeleyi ön planda tutmaktadır. Ayrıca, Suriye'nin geleceği konusunda da belirleyici bir rol oynamak istemektedir (Reuters, 2017).

Muhalif gruplar ise, Suriye'de bir geçiş hükümeti oluşturulmasını ve hükümet güçleri ile militan grupların ülke dışına çıkarılmasını talep etmektedirler. Ayrıca, muhalif gruplar, Suriye'de demokratik bir sistem kurulması, tüm Suriye vatandaşlarının eşit haklara sahip olması ve Suriyeli sığınmacıların geri dönüşü konusunda da görüş bildirmektedirler (BBC News, 2017). Uluslararası toplum ise, Suriye'deki çatışmaların bir an önce sona ermesini, insani yardımların bölgeye ulaştırılmasını ve Suriye'nin istikrarının yeniden sağlanmasını istemektedir. Ayrıca, terörle mücadele konusunda da taraflara yardımcı olmak için çaba göstermektedirler (Council of the European Union, 2017).

Cenevre III Görüşmeleri, Suriye krizine kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla yapılan önemli bir diplomatik girişimdir. Ancak, görüşmeler sonucunda beklenen ilerleme sağlanamamış ve müzakereler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlıkta çeşitli faktörler etkili olmuştur.

Birinci faktör olarak, taraflar arasındaki görüş ayrılıkları sayılabilir. Suriye'deki iç savaşta yer alan tarafların, kendi çıkarlarını koruma amacıyla sert tutumlar sergilemesi ve uzlaşmaya yanaşmaması müzakerelerin ilerlemesini engellemiştir. Özellikle Esad rejimi ve muhalif gruplar arasındaki çatışmaların sürmesi, barış görüşmelerinde ilerleme kaydedilmesini zorlaştırmıştır (Heller,2017). İkinci faktör olarak, uluslararası toplumun bölgedeki rolü de başarısızlıkta etkili olmuştur. Suriye'deki krizin çözümünde farklı çıkarları olan uluslararası güçler, müzakerelerde farklı pozisyonlar alarak tarafları etkilemiştir. Rusya ve İran'ın Esad rejimine verdiği destek, diğer tarafların uzlaşmaya yanaşmamasına sebep olmuştur (Alzoubi,2017). Üçüncü faktör olarak, Cenevre III görüşmelerinin yürütülme yöntemi de eleştirilmiştir. Taraflar arasında doğrudan görüşmeler yerine, BM arabuluculuğunda gerçekleştirilen müzakerelerde çözümün bulunması beklenmiştir. Ancak, bu yöntem taraflar arasındaki güven eksikliğini artırmış ve müzakerelerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur (Lundgren,2019).

Sonuç olarak, Cenevre III Görüşmeleri'nin başarısızlıkla sonuçlanmasında taraflar arasındaki görüş ayrılıkları, uluslararası toplumun bölgedeki rolü ve müzakerelerin yürütülme yöntemi gibi çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, Suriye krizinin çözümünü zorlaştırmış ve barışın sağlanması için yeni girişimlerin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.3 Şubat 2016'da BM elçisi Steffan de Mistura barış görüşmelerini askıya almıştır (BBC, 2016).

3.1.4.4. Cenevre IV Konferansı

Cenevre IV görüşmeleri, BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura liderliğinde gerçekleşmiştir. Görüşmelerde Suriye hükümeti temsilcileri ile muhalif gruplar arasında müzakereler yapılmıştır. 23 Şubat 2017'de başlayan görüşmeler 3 Mart'ta sona ermiştir. Hükümet delegasyonu terörle mücadeleye odaklanmaya çalışırken, muhalefet siyasi geçişe odaklanmış ve sonuç alınamamıştır (Reuters, 2017).

Suriye hükümetini, görüşmelere katılan birkaç farklı grup temsil etmiştir. Bu gruplar arasında, Suriye hükümetinin resmi delegasyonu, Suriye'nin BM Daimi Temsilcisi Beşar Caferi ve Suriye devlet başkanı Beşar Esad'ın yakın danışmanlarından biri olan Bouthaina Shaaban bulunmaktadır. Muhalif gruplar ise, çeşitli siyasi ve askeri gruplar arasında dağılmaktadır. Örneğin, Cenevre IV görüşmelerinde, muhalifleri temsil eden gruplar: Yüksek Müzakere Komitesi (HNC), Moskova Platformu, Kudüs Tugayı, Suriye Milli Konseyi'nden (SNC) oluşmaktadır (BBC, 2017).

Cenevre IV barış görüşmeleri, Suriye'deki çatışmanın tarafları arasında gerçekleştirilen bir girişimdir. Görüşmeler, Suriye krizinin çözümü için önemli bir adım olarak görülmüş, ancak ne yazık ki sonuçsuz kalmıştır. Görüşmelerin ilerlemesi oldukça yavaş olmuş ve birçok kez kesintiye uğramıştır. Görüşmelerin ilk turu, 2017 yılının Şubat ayında gerçekleştirildi ve bu turda taraflar, Suriye'nin gelecekteki siyasi yapısı hakkında görüşlerini açıkladılar. Ancak,

tarafar arasındaki derin uçurum nedeniyle, görüşmeler bir sonuç üretmemiştir (Anadolu Ajansı, 2017).

Görüşmelerin devam eden turunda, taraflar arasında hükümetin siyasi yapısı, Suriye'nin gelecekteki anayasası, seçimler ve bir geçiş hükümetinin kurulması gibi konularda müzakereler yapıldı. Ancak taraflar arasındaki anlaşmazlıkların derinliği nedeniyle, herhangi bir anlaşma sağlanamadı. Bununla birlikte, Cenevre IV görüşmelerinin başarısız olmasının birçok nedeni vardır. En önemlisi, görüşmelerin başlamasından önce taraflar arasında derin bir güvensizlik ve düşmanlık vardı. Ayrıca, her iki taraf da kendi çıkarlarını korumak için sert tutumlar takındı ve diğer tarafın taleplerine kolayca razı olmadı (Euronews, 2021).

Ayrıca, görüşmelerin başarısızlığına katkıda bulunan bir diğer faktör de, görüşmelerin ana aktörleri olan Rusya, İran ve Türkiye arasındaki anlaşmazlıklardır. Bu üç ülke, Suriye krizinin çözümüne farklı yaklaşımlar getirmiş ve birçok kez fikirsel olarak çatışmıştır. Sonuç olarak, Cenevre IV görüşmeleri, Suriye krizinin çözümü için önemli bir adım olarak görülmüş, ne yazık ki sonuçsuz kalmıştır. Yine de, 18 Aralık 2015'te BMGK, Suriye konusunda Ekim 2011'den beri devam eden çıkmazın üstesinden gelerek, oybirliğiyle 2254 sayılı kararı kabul etmiş resmi müzakereler ile BM özel elçisi Staffan de Mistura'yı Suriye müzakerelerini organize etme görevine getirerek altı ay içinde bir birlik hükümeti belirleyen geçiş planını onaylamıştır (UN, s/res/2254). Ancak, Suriye muhalefetini kimin temsil etmesi gerektiği konusunda üyeler arasında ihtilaflar çıkmış ve dahası Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın gelecekteki rolünden hiç bahsedilmemiştir.

3.1.5. Viyana görüşmeleri

Viyana Görüşmeleri ya da Viyana Süreci, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'na çözüm bulmayı amaçlayan ve 2015 yılında başlayan bir dizi uluslararası toplantıyı ifade etmektedir. Görüşmeler BM tarafından organize edilmiş ve ABD, Rusya, Avrupa Birliği (AB), Suudi Arabistan, Türkiye, Katar, İran ve diğer ülkelerden temsilciler katılmıştır (Lucas,2015,s.4). Viyana Görüşmeleri, çatışmaya barışçıl bir çözüm bulmak amacıyla Suriye hükümeti ve muhalif gruplar arasında bir diyalog ve müzakere platformu olarak hizmet etmeyi amaçlıyordu. Suriye konulu Viyana Görüşmeleri, BM, ABD, Rusya, AB, Suudi Arabistan, Türkiye, Katar, İran ve diğer ülkelerden temsilciler de dahil olmak üzere geniş bir katılımcı ve paydaş yelpazesini içeriyordu (Cengiz,2020,s.7). 30 Ekim 2015 tarihinde Viyana'da, sözkonusu ülkelerin dışişleri bakanlarının katıldığı Suriye barış görüşmelerinin ilk turu düzenlenmiştir. Bakanlar, Suriye hükümeti ve muhalefetin siyasi müzakereleri başlatması gerektiği konusunda anlaşmışlardır. (Zoubir ve Slihi, 2017).

Uluslararası Suriye Destek Grubu'nda (ISSG) ABD, Rusya, AB, Suudi Arabistan, Türkiye, Katar, İran ve diğer ülkelerden temsilciler yer almıştır. Grup düzenli olarak bir araya gelerek ateşkes, insani yardım ve siyasi müzakereler de dahil olmak üzere Suriye'deki çatışmanın çözümüne

yönelik çabaları tartıştı ve koordine etti. Görüşmeler bir geçiş hükümeti kurulmasını, çatışmaların sona erdirilmesini ve seçimlerin yapılmasını amaçlıyordu (Dacey ve Levy,2015,s.3).

Kasım ortasında yapılan Viyana müzakerelerinin ikinci turu, Suriye hükümeti ve muhalefet temsilcilerini BM himayesinde 1 Ocak 2016 olarak hedeflenen resmi müzakerelerde bir araya getirme ihtiyacı konusunda bir anlaşma sağlamıştır (www.bbc.com). Ancak Esad, “yabancı teröristler” ile görüşmeyeceğini söyleyerek bu talebi reddetmiştir. Öte yandan Rusya da benzer bir şekilde temsili olmadığını ve terörist grupları içerdiğini söylediği Riyad'daki toplantının sonucunu reddetmiştir (Dacy ve Levy, 2015, s.4-5). Viyana Görüşmeleri kalıcı bir ateşkesle veya çatışmaya siyasi bir çözümle sonuçlanmamıştır. Suriye hükümeti ve muhalif gruplar çatışmaya devam etmiştir ve sonuç olarak Viyana Görüşmeleri Rusya, Türkiye ve İran tarafından organize edilen Astana görüşmelerinin gölgesinde kalmıştır.

3.2. Bölgesel ve Küresel Aktörler Tarafından Düzenlenen Görüşmeler (Rusya-Türkiye-İran)

BM gibi uluslararası örgütlerin çabalarının yanı sıra, bölgesel ve küresel aktörler de çeşitli görüşmeler düzenlemiştir. Nitekim BM himayesinde Cenevre'de siyasi bir çözüm bulmak için görüşmeler yapılmış ancak çözüm bulunamamıştır. Ocak 2017'den itibaren Rusya, İran ve Türkiye'nin öncülüğünde siyasi bir çözümden ziyade çatışmaların durdurulmasına odaklanan nispeten daha az iddialı bir süreç ortaya çıkmıştır. Kazakistan'ın başkenti Astana'da gerçekleştirilen görüşmeler, Astana Görüşmeleri olarak adlandırılmıştır (Priya, 2017, s.1). Astana Görüşmeleri, sahadaki gelişmeleri somut olarak etkilemesi ve Rusya-Türkiye-İran gibi bölgede söz sahibi ülkelerin bir araya gelmesi nedeniyle önemlidir.

Benzer şekilde aynı ülkeler arasında gerçekleştirilen Soçi Görüşmeleri de ele alınabilmektedir. Suriye'ye özgü yeni bir anayasanın hazırlanması, ulusal bir diyalog kongresinin düzenlenmesi, çatışmazlık bölgelerinin kurulması gibi somut adımların atılması sebebiyle Soçi Görüşmeleri, Suriye konulu barış görüşmeleri için önemli bir konuma sahiptir. Suriye'deki muhalif grupların bir araya gelerek oluşturduğu Riyad Görüşmeleri ise, bölgesel aktörler tarafından yapılan bir diğer görüşmedir. Bölgesel ve küresel aktörler tarafından gerçekleştirilen görüşmeler, barış adına çoğunlukla gerçekçi adımların atıldığı toplantılar olarak düşünülmektedir.

3.2.1. Astana görüşmeleri

Cenevre Görüşmeleri'nin başarısızlığından sonra Nisan ayı başlarında Suriyeli siyasetçi Randa Kassis, Kazakistan Cumhurbaşkanı Astana'da görüşmelere ev sahipliği yapmasını istemiştir. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev teklifi kabul etmiş ve bu girişim bazı Suriyeli Muhalefet üyeleri tarafından eleştirilmiştir. 25-27 Mayıs 2015 tarihlerinde, bir dizi Suriyeli

Muhalef grup Kazakistan'ın Astana kentinde toplanmıştır ancak Suriye hükümeti katılmayı seçmiştir (Abboud, 2020, s.7). 2-4 Ekim 2015 tarihlerinde Astana'da ikinci bir konferans düzenlenmiş, toplanan Muhalefet grupları 2016'da yapılması planlanan parlamento seçimlerinin uluslararası toplumun gözetiminde yapılması çağrısında bulunan bir bildirgeyi kabul etmiş ve Nursultan Nazarbayev'den Suriye ihtilafında arabulucu olarak devreye girmesini istemişlerdir.

2016 yılında başlayan Astana Görüşmeleri, oturumlar halinde 2021 yılına kadar sürmüştür. Aralık 2016'nın ortalarında, Rusya'dan Vladimir Putin ve Türkiye'den Recep Tayyip Erdoğan, Suriye barış görüşmelerini yürütmek için yeni bir yer olarak Kazakistan'ın başkenti Astana'yı önermiş ve 20 Aralık 2016'da İran, Türkiye ve Rusya dışişleri bakanları, BMGK'nın 2254 sayılı Kararı uyarınca, Suriye barış görüşmelerinin Kazakistan'ın Astana kentinde yapılması konusunda anlaşmıştır (Cengiz, 2017, s.2).

28 Aralık 2016'da Türkiye ve Rusya, Suriye için 30 Aralık 2016 saat 00:00'da yürürlüğe girecek ülke çapında bir ateşkes planı üzerinde anlaşma sağlamıştır. Çoğunlukla YPG liderliğindeki Kürt, Arap ve Süryani milislerden oluşan bir ittifak olan Suriye Demokratik Konseyi, müzakerelere davet edilmemiştir. Ayrıca DEAŞ, El Nusra Cephesi ve YPG ateşkesin dışında tutulmuştur (Neciyev, 2021, s.991) Astana'da müzakerelerin başlaması, Cenevre müzakerelerinin "Astanalaşması" olarak tanımlanmıştır. Ocak 2017'deki görüşmelerin ardından Rusya, "Suriye Arap Cumhuriyeti"ni "Suriye Cumhuriyeti"ne dönüştürecek ademi merkezîyetçi fikirlerin yanı sıra "birlik bölgeleri" gibi federalizm unsurlarını devreye sokacak bir Suriye anayasası taslağı sunmuştur (BBC, 2017). Ocak 2017'deki Astana görüşmelerinin ilk turunda üç garantör devlet, şiddetin azaltılması ve ateşkes ihlallerinin en aza indirilmesi, taraflar arasında güven tesis edilmesi, DEAŞ ve El Nusra'ya karşı ortak mücadele edilmesi ve barış diyalogunun başlatılması gibi zorlukları ele alarak 30 Aralık 2016'da yürürlüğe giren ateşkesi pekiştirmeyi amaçlamıştır. Görüşmelere Suriye hükümeti, 20 farklı gruptan oluşan Suriye muhalefeti, üç garantör devletten delegeler, BM Genel Sekreteri'nin Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura ve gözlemci olarak ABD'nin Kazakistan Büyükelçisi katılmıştır. Rejim ve muhalefet temsilcilerinin yüz yüze görüşmeler için bir araya geldiği bu görüşmeler iyimserlik yaratmıştır (Priya, 2017).

Astana'da 14-15 Mart tarihleri arasında gerçekleştirilen üçüncü tur toplantılar, mevcut ateşkes anlaşmasının tüm tarafları tarafından daha fazla mutabakata varılmasını sağlamıştır. Bu görüşmeler sonucunda İran garantör devlet olarak Türkiye ve Rusya'ya katılmıştır (Neciyev, 2021, s.991-992). 4 Mayıs 2017'de Astana görüşmelerinin dördüncü turunda Rusya, İran ve Türkiye temsilcileri Suriye'de dört "çatışmasızlık bölgesi" kurmak için bir muhtıra imzalamışlardır. Bunların en büyüğü İdlib ile Hama, Halep ve Lazkiye bölgeleriyken; diğer üç bölge Humus Valiliği'nin isyancıların kontrolündeki kuzey kesimlerinde, isyancıların kontrolündeki doğu Guta'da ve Ürdün-Suriye sınırı boyunca kurulmuştur (Aziz, 2017, s.62). Bu bölgelerde muharebe operasyonları 6 Mayıs 2017 tarihinden itibaren durdurulacak askeri

uçakların uçuşları askıya alınacak, ayrıca bu bölgelerde insani yardım, tıbbi yardım, yerinden edilmiş sivililerin evlerine dönüşü ve hasarlı altyapının restorasyonu için koşulların oluşturulması da sağlanacaktır. Anlaşma, Suriye hükümeti veya muhalif gruplar tarafından imzalanmamıştır. Muhalif temsilciler, Suriye hükümetinin sivil bölgeleri bombalamaya devam etmesi için çok fazla boşluk bıraktığı için bunu antlaşmayı reddetmiştir (Abboud,2021, s.13-14). Bu resmi niyete rağmen, ateşkes anlaşması müzakerelerine katılmasına izin verilen muhalif grupların seçimi, söz konusu Gerginliği Azaltma Bölgesi'nin oluşturulmasının ardında askeri mülahazaların yattığına işaret etmektedir. Amaç kapsamlı ve küresel bir yaklaşımı desteklemek değil, terör örgütleri olarak sınıflandırılan DEAŞ ve Heyet Tahrir el-Şam savaşçıları diğer silahlı gruplardan izole etmek ve böylece Esad rejimine karşı muhalefeti bölmektir (Dieckoff, 2020, s.14). Türkiye ayrıca Kürtlerin ağırlıkta olduğu SDG'yi de sürecin dışında bırakmayı başarmıştır (Lundgren, 2019, s. 9)

Temmuz ayında gerçekleştirilen beşinci tur görüşmelere garantör devletlerin temsilcileri, BM Özel Temsilcisi Staffan De Mistura, ABD'nin Yakın Doğu İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Vekili, Ürdün'den delegeler ve Suriye rejiminin temsilcileri ile Kuzey ve Güney cephelerine mensup olanlar da dahil olmak üzere silahlı Suriye muhalefetinin dokuz temsilcisi katılmıştır. Görüşmelerin gündemi çatışmasızlık bölgeleri, bu bölgeleri kontrol eden güçlerin faaliyetleri, koordinasyon merkezlerine ilişkin hükümler ve güven artırıcı önlemlerle ilgiliydi. Bu turda herhangi bir belge üzerinde mutabık kalınmamasına rağmen, Ortak Çalışma Grubunun Ağustos ayı başında İran'da toplanmasına karar verildi. Bu görüşme turu, katılımcı heyetlerin ilk kez sahada silahlı yabancı gözlemcilerin bulunmasını kabul etmesi bakımından önemliydi. Ayrıca ilk kez Sünni Selefi militan grup Ahrar el-Şam da görüşmelere katıldı. Rusya'nın BM Daimi Temsilcisi Alexey Borodavkin, muhafazakar Riyad Grubu da dahil olmak üzere Suriye muhalefetinin artık Esad'ın derhal gitmesini talep etmediğini, bunun da daha önceki tutumlarında bir yumuşama işareti olduğunu belirtti (Priya,2017).

Görüşmeler benzer içeriklerle 2021 yılına kadar sürmüştür. Astana Sürecinde Suriye Konulu 16. Uluslararası Üst Düzey Toplantısı 7-8 Temmuz 2021 tarihlerinde Astana'da gerçekleştirilmiştir. İran, Rusya, Türkiye ve diğer ülkelerden delegasyonların yanı sıra Suriye hükümeti ve Suriye muhalefetinden temsilciler hazır bulunmuştur. BM, Ürdün, Lübnan ve Irak'tan yüksek temsilci gözlemciler de katılmıştır. Rusya, İran ve Türkiye yaptıkları ortak açıklamada, birleşik bir Suriye'yi baltalamayı amaçlayan ayrılıkçı planlara karşı duruşlarını yeniden teyit etmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Bu müzakere turu, büyük ölçüde Suriye'deki insani duruma odaklanmıştır. Tüm katılımcılar uluslararası topluma ve BM'ye su, gıda, elektrik, okul ve hastane gibi altyapı dahil olmak üzere Suriye'ye yapılan yardımı artırmaya çağırmıştır. Tüm taraflar, Suriye Anayasa Komitesi'nin bir sonraki toplantısının mümkün olan en kısa sürede Cenevre'de yapılması gerektiğini vurgulamıştır (TRT Avaz, 2021).

3.2.1.1. Astana Görüşmelerinin Amacı, Kapsamı ve Sonuçları

Astana görüşmelerinin başlaması jeo-politik bir değişimi simgelemektedir. Cenevre görüşmelerine ABD ve diğer batılı güçler öncülük ederken, Astana görüşmelerine garantör olarak Rusya, Türkiye ve İran öncülük etmiştir. ABD Astana görüşmelerine sadece gözlemci olarak katıldı. Bu görüşmeler, birincil amacı Esad'ın görevden uzaklaştırılması olan ABD liderliğindeki çabalardan, insani meselelere ve istikrarlı bir ateşkes sağlamaya odaklanan Rusya liderliğindeki çabalara geçiş anlamına gelmektedir.

Astana görüşmelerinin, tarafların sık sık anlaşmazlığa düştüğü ve nihai bir anlaşmaya varamadığı Cenevre Barış sürecini gölgede bıraktığı düşünülmektedir. Astana diyalogu, Suriye'nin siyasi geçişi ve barış süreci için güvenlik durumunun normalleşmesine yol açabilecek bir yol haritası hazırlamıştır. Üç liderin üzerinde mutabık kaldığı altı ana nokta bulunmaktadır:Ülkede barış ve istikrarın sağlanması, egemenlik, birlik ve toprak bütünlüğünün korunması, DEAŞ, El Nusra Cephesi ve diğer aşırılık yanlısı grupların tamamen yok edilmesi için işbirliği yapılması, ateşkesin güçlendirilmesi ve gerilimi azaltma bölgelerinin sürdürülebilir şekilde işlemesi, çatışmanın tarafları arasındaki güven düzeyinin artırılması, BMGK'nın 2254 sayılı kararı temelinde Suriye içi kapsayıcı diyalogun hızlandırılması ve Suriye nüfusunun tüm kesimlerinin temsilcilerinin katılımıyla Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'nin ilan edilmesi (Talukdar ve Anas,2018).

Üçlü işbirliğinin etkinliği, ateşkeslerin uygulanması ve izlenmesinden büyük siyasi meselelerin ele alınmasına doğru bir kayma yarattı. Cenevre'nin altı maddelik planını benimsemek yerine üçlü güçler, Suriye rejiminin resmi bir çözüm için müzakere edebileceği Suriye Ulusal Diyalog Kongresi şeklinde bir Suriye muhalefeti yaratan paralel bir süreç yarattı. Benzer şekilde, Suriye Anayasa Komitesi'nin Suriye rejiminden atamalar içeren bir organ olması, Suriye'de Astana himayesinde gerçekleşecek bir siyasi geçiş sürecinin rejim gücünü zayıflatacak önemli güç paylaşımı hükümleri içermemesini sağlamaktadır. Böylece Astana Süreci, Suriye rejimi ve üçlü güçlerin çatışma sonrası Suriye siyasi sürecine kimin dahil edilip edilmeyeceğine karar vermesine imkan tanımıştır.(Abboud, 2021,s.14).

Astana süreci ilk olarak aktörler arasındaki güç değişimini, bölge ülkeleri ve Rusya'nın çatışma çözümünü sürecine hakim olduğunu göstermiştir. Astana müzakerecileri, girişimlerini Cenevre görüşmelerinden "ayrı" değil "tamamlayıcı" olarak sunular da BM Özel Temsilcisine müzakereler sırasında sadece gözlemci statüsü verilmesinin de gösterdiği gibi BM açıkça saf dışı bırakılmıştır (Dieckhoff,2020,s.13). Ayrıca Astana görüşmeleri, Haziran 2012'de yayınlanan Cenevre Bildirisi'nde geçen 'geçiş organı' ifadesini Astana Bildirisi'nde 'siyasi süreç' olarak değiştirerek Esad rejiminin aktif katılımını sağlamış, böylece rejimin güvenini kazanmış ve 'her şeyi' görüşmeyi kabul etmiştir. Öte yandan Astana görüşmelerinde DEAŞ terörüne karşı mücadele edilmesi gerektiği vurgulanırken, Suriyeli muhalif gruplar da DEAŞ ile aynı safta görünmek istemedikleri için görüşmelere katılmayı kabul etmiştir (Priya, 2017).

Sonuç olarak Astana'nın temel projesi, Suriye'deki çatışmaların sonlandırılması, insani yardımın ulaştırılması, siyasi sürecin başlatılması, ülkenin yeniden inşası için çalışmalar

yapılması, ateşkeslerin oluşturulması ve uygulanması yoluyla şiddetin azaltılması olmuştur (Abboud, 2021 s.15). Astana Görüşmeleri'nin başlangıcından bu yana, BM ve bazı uluslararası toplumun önde gelen ülkeleri de görüşmelere gözlemci olarak katılmışlardır. Bu ülkeler arasında ABD, Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır yer almaktadır. Görüşmelerin kapsamı, Suriye'deki siyasi, askeri ve insani konuları içermektedir. Astana Görüşmeleri, Suriye'deki taraflar arasında doğrudan bir diyalog mekanizması oluşturarak, çatışmaların sonlandırılması ve siyasi çözümün bulunması için bir platform sağlamaktadır. Astana Görüşmeleri'nin aktörleri arasında Rusya, Türkiye ve İran öne çıkmaktadır. Bu ülkeler, Suriye'deki çatışmaların sonlandırılması ve siyasi çözümün bulunması için ortak bir çaba göstermektedirler. Ayrıca, Suriye hükümeti ve muhalif gruplar da Astana Görüşmeleri'ne katılmaktadır. Suriye hükümeti, Astana Görüşmeleri'ni desteklemekte ve ülkenin toprak bütünlüğüne saygı duyulmasını talep etmektedir. Muhalif gruplar ise Suriye'deki çatışmaların sonlandırılması ve ülkedeki insanların güvenliği için çaba göstermektedirler. Astana Görüşmeleri'nin Suriye'de çatışmasızlık bölgeleri oluşturduğu ve diyalog süreci taleplerinin bir kısmını yerine getirdiği söylenebilir. Ancak yine de 2023 itibarıyla kesin bir sonuç alınamamıştır.

3.2.2. Soçi görüşmeleri

Soçi Görüşmeleri, Rusya'nın ev sahipliğinde, Suriye'deki iç savaşın siyasi çözümüne yönelik olarak 2018 yılında gerçekleştirilen bir dizi görüşmedir. Görüşmeler, Soçi'deki Rusya Devlet Başkanlığı Konutu'nda yapılmıştır. Soçi Görüşmeleri'nin kapsamı, Suriye'deki iç savaşın siyasi çözümüne yöneliktir. Görüşmelere, Suriye hükümeti ve muhalif gruplar, Rusya, Türkiye ve İran gibi çeşitli ülkelerin temsilcileri katılmıştır. Görüşmelerde, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması, ülkenin yeniden yapılandırılması, seçimlerin düzenlenmesi, anayasanın yenilenmesi ve terörle mücadele konuları ele alınmıştır (Abboud,2020,s.15).

Görüşmelerde, Suriye'deki çatışmaların siyasi yolla sonlandırılması, ülkenin istikrarının sağlanması ve insani yardımların ulaştırılması hedeflenmiştir. Ayrıca, Suriye'deki çatışmaların azaltılması için askeri güçlerin geri çekilmesi, silahsızlandırma, güvenli bölgelerin oluşturulması gibi konular da ele alınmıştır. Görüşmelerde ayrıca, Suriye'nin geleceğiyle ilgili olarak önemli kararlar alınmıştır. Örneğin, Suriye anayasasının yenilenmesi için bir komisyon kurulması, ülkenin gelecekteki seçimlerinin denetlenmesi ve Suriye'de bir barış sürecinin başlatılması gibi kararlar alınmıştır. BM'nin aktif olarak katıldığı toplantıda, rejim, muhalefet ve BM tarafından eşit oranda önerilecek 150 delegenin katılacağı bir anayasa komitesi kurulması önerildi. Yukarıda da belirtildiği üzere, anayasa komitesinin kurulması, esas olarak kimin katılması gerektiği konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle çok yavaş ilerledi. Hükümet BM'nin sivil toplum katılımcıları listesini kabul etmek istemezken, muhalefet Rusya, Türkiye ve İran'ın önerdiği listeden memnun değildi (Lundgren,2020,s.10).

Görüşmelerin ana hedefi, Suriye'deki çatışmaların siyasi yolla sonlandırılması ve ülkenin istikrarının sağlanmasıdır. Görüşmelerde alınan kararlar, Suriye'deki çatışmaların azalmasına

ve insani yardımların ulaştırılmasına yardımcı olmuştur (Cengiz,2020,s.214). Ancak, görüşmelerin başarısızlıkları da olmuştur. Özellikle, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki terör örgütü YPG'ye karşı askeri operasyonlar düzenlemesi, Soçi Görüşmeleri'nde alınan bazı kararlara aykırı olmuştur. Üç hükümet Ocak 2018'de Soçi'de düzenlenen bir başka toplantıda iddialı bir şekilde "Suriye Ulusal Diyalog Kongresi"ni kurmuştur. Ancak Suriye muhalefeti için belirlenen şemsiye grup olan Suriye Müzakere Komisyonu toplantıya katılmama kararı alarak toplantının potansiyel değerini ortadan kaldırmıştır. 'Astana barış sürecini' ilerletmesi beklenen diğer üçlü toplantılar Nisan 2018'de Ankara'da, bir sonraki Eylül'de Tahran'da ve Şubat 2019'da Soçi'de yapılmış ancak net bir ilerleme kaydedilmemiştir (Hale,2019,s.33).

3.2.3. Riyad konferansı

Riyad Konferansı, Suriye'deki muhalif grupların temsilcilerinin Aralık 2015'te Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da bir araya gelerek düzenlediği bir konferanstır. Konferansa, Suriye'deki farklı muhalif grupların temsilcileri, siyasi liderler, askeri komutanlar ve diğer önemli figürler katıldı. Konferansın ana amacı, Suriye'deki muhalif grupların bir araya gelerek, Suriye'deki iç savaşa siyasi bir çözüm bulmak için ortak bir platform oluşturmaktı (Ziadeh,2017,s.8). Konferansa, Suriye'deki farklı muhalif grupların liderleri, siyasi liderler, askeri komutanlar ve diğer önemli figürler katıldı. Konferans sırasında, muhalif gruplar, Suriye'de bir geçiş hükümeti oluşturulması, Beşar Esad'ın iktidardan çekilmesi, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması, insan haklarının korunması ve terörizmle mücadele gibi konularda ortak bir mutabakat metni üzerinde anlaşmaya çalıştılar (Talukdar ve Anas,2018).

Konferans, muhalif grupların ortak bir mutabakat metni üzerinde anlaşması ve birbirleriyle işbirliği yapması için bir fırsat sunuyordu. Ancak, konferansa katılan muhalif gruplar arasındaki farklılıklar ve bölünmeler, ortak bir çözüm bulunmasını zorlaştırdı (Sputnik News, 2015). Riyad Konferansı'nın en büyük sınırlılıklarından biri, Suriye hükümetinin konferansa davet edilmemiş olmasıdır. Bu nedenle, Suriye hükümeti, konferans sonucunda alınan kararları kabul etmek zorunda değildi. Ayrıca, Rusya ve İran gibi önemli oyuncular da konferansa davet edilmemişti, bu nedenle konferans sonucunda alınacak kararların uygulanması ve Suriye'deki iç savaşa bir siyasi çözüm bulunması konusunda zorluklar ortaya çıktı.

4. BÖLÜM

SURİYE İÇ SAVAŞI'NDA KARŞILIKLI ACI VEREN ÇIKMAZ ve OLGUNLUK TEORİSİ

Bu bölümde, Suriye İç Savaşı, karşılıklı acı veren çıkmaz ve olgunluk teorileri bağlamında ele alınmış ve teorinin vakaya uygunluğu test edilmiştir. Ancak teori-vaka incelemesinin doğru bir şekilde yapılabilmesi için öncelikle Suriye İç Savaşı'nın güncel durumundan bahsedilmesi gerekmektedir.

4.1. 2023 İtibarıyla Suriye İç Savaşı'ndaki Güncel Durum

Suriye'deki iç savaş 12. senesine girerken, bölgesel bir insani krize yol açmıştır. ABD'den Rusya'ya kadar çeşitli aktörlerin müdahil olduğu çatışmalar devam etmektedir. Devlet Başkanı Beşar Esad'ın, İran ve Rusya'nın desteğiyle, 2011 yılında hükümetinin sivil protestoları şiddetle bastırmasının ardından başlayan çatışmadan askeri olarak galip çıktığı söylenebilir. Bunu takip eden silahlı isyan kısa sürede bölgesel ve küresel bir vekalet savaşına dönüşmüş ve çatışmaların en yoğun olduğu dönemde DAESH da dahil olmak üzere radikal İslamcı gruplar ülkenin büyük bir bölümünün kontrolünü ele geçirmiştir. Daha sonra hükümet yanlısı güçlerin ve ABD öncülüğündeki Batılı ordulardan oluşan koalisyonun sürekli karşı saldırıları karşısında kontrol ettikleri toprakların neredeyse tamamını kaybetmiştir.

Son birkaç yıldır çatışmalar azalmış olsa da ülkenin kuzeybatı İdlib bölgesi gibi bazı bölgeleri hükümetin kontrolü dışında kalmaya devam etmektedir. 2020 yılının başlarında Suriye ordusunun Rusya destekli İdlib'de yoğunlaşan son silahlı muhalif gruplardan geri alma operasyonu, Ankara'nın tepkisini çekmiş ve Türk güçleriyle çatışmalara neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler, çatışmanın sona ermesine rağmen yeniden alevlenebileceğini ve tırmanabileceğini hatırlatmıştır. ABD güçlerinin Türkiye sınırından çekilmesinin ardından kuzeydoğudaki durum da değişkenliğini korumaktadır; Türk, Suriye ve Rus güçlerinin tamamı, vekil güçler ve Suriyeli Kürt milislerle birlikte bölgede konuşlanmış durumdadır.

İdlib'de 2020'de yüksek yoğunluklu çatışmalara geri dönülmesi, Türkiye sınırına doğru mülteci dalgaları göndererek ve savaşın zaten şaşırtıcı olan insani maliyetini artırarak bir başka insani kriz yaratmıştır. Çatışmanın çeşitli noktalarında ülke nüfusunun yarısından fazlası yerinden edilmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) Ocak 2023 raporu, 2011 yılından bu yana 14 milyondan fazla Suriyeli'nin güvenlik arayışı içinde evlerini terk etmek zorunda kaldığını, nüfusun yüzde 70'inin insani yardıma muhtaç olduğunu ve nüfusun yüzde 90'ının yoksulluk sınırının altında yaşadığı ülkede 6,8 milyondan fazla Suriyeli'nin yerinden edilmiş durumda olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Yaklaşık 5,5 milyon Suriyeli mülteci Suriye'ye komşu beş ülkede Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'da yaşamaktadır. (UNHCR Syria Report, 2023).

Savaş nihayet sona erdiğinde Esad, kendi vatandaşlarına karşı kimyasal silah kullandığı iddia edilen bölgeler de dahil olmak üzere ülkeyi yeniden inşa etme zorluğuyla karşı karşıya kalacaktır. Faturayı kimin karşılayacağı sorusu ise açıkta kalmaya devam etmektedir. ABD ve Avrupa ülkeleri Esad'la çalışmaktan çekinirken, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, ABD ve Batılı ortaklarının da Moskova ile işbirliği yapmasını pek olası kılmamaktadır. Moskova'nın ise BM'in 250 milyar dolar olarak tahmin ettiği yeniden inşa maliyetini üstlenmesi de pek olası değildir. Eski ABD Başkanı Donald Trump, ABD'yi Suriye'deki durumdan uzak tutmaya hevesli gözükse de Başkan Joe Biden yönetimi Suriye ihtilafı konusunda henüz bir yol haritası açıklamamıştır (World Politics Review, 2022).

Son yıllarda Suriye uluslararası gündemden düşmeye başlamıştır. Rusya ve Türkiye aktif olarak müdahil olmaya devam etse de, ABD de dahil olmak üzere diğer aktörlerin ilgisi azalmaktadır ki bu da Suriye'nin hem yerel hem de küresel güçler için bir vekalet savaşı alanı olarak hizmet ettiği çatışmanın önceki aşamalarında dramatik bir değişiklik olarak algılanabilir. Ancak Kremlin Suriye üzerindeki nüfuzundan vazgeçmeye niyetli görünmemektedir. Yine de Biden yönetiminin çatışmanın nihai sonucunu şekillendirmek için yeniden devreye girip girmeyeceği veya ne ölçüde gireceği açık bir soru olarak kalmaya devam etmektedir.

Ocak ayı başında BAE Dışişleri Bakanı Şam'da Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile bir araya gelmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan ile Esad arasında bir zamanlar düşünülemeyecek bir görüşme de artık gündemde gözükmektedir. Açıkça görülmektedir ki 2023 yılı, Esad rejimiyle ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik ivmenin artmasıyla başlamıştır.

4.1.1. Çatışmanın insani boyutu

2022 yılı itibarıyla Suriye güvenlik güçleri ve hükümete bağlı milisler, çocuklar, engelliler ve yaşlılar ile geri dönenler de dahil olmak üzere ülke genelinde insanları keyfi olarak gözaltına almaya, kaybetmeye ve kötü muamelede bulunmaya devam etmektedir. Yetkililer ayrıca mülklere hukuka aykırı bir şekilde el koymaya ve geri dönen Suriyelilerin geldikleri bölgelere erişimini kısıtlamaya devam etmiştir (HRW World Report, 2023). Haziran ayında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), 2011-2021 tarihleri arasında Suriye'de 306.000'den fazla sivilin öldürüldüğünü açıklamıştır. Ağustos ayı itibarıyla Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR), çoğu Suriye hükümetinin elinde olmak üzere yaklaşık 111.000 kişinin kayıp olduğunu açıklamıştır (OHCHR, 2023).

30 Mart'ta Suriye hükümeti işkenceyi suç sayan ve işkencenin ölümle sonuçlanması veya tecavüz içermesi halinde üç yıl hapis cezasından ölüm cezasına kadar değişen cezalar öngören bir yasayı kabul etmiştir (Suriye Arap Cumhuriyeti Meclisi, 2022) . Yasa ayrıca herhangi bir yetkilinin işkence emri vermesini yasaklamış ve işkence yoluyla toplanan her türlü delili

geçersiz kılınmıştır. Ancak OHCHR' nin Eylül 2022 tarihli raporuna göre Sednaya hapisanesi ve Suriye istihbaratı tarafından işletilen çeşitli gözaltı tesisleri de dahil olmak üzere, gözaltında işkence ve kötü muamele sistematik olarak devam etmiştir (HRC/51/45).

18 Nisan'da Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, "teknolojinin kötüye kullanımını" engellemeyi ve yeni teknolojiler karşısında "siber suçlarla" mücadele etmeyi amaçlayan yeni bir siber suçlar yasasını onaylamıştır (Syrians for Truth and Justice, 2022). Yeni yasa, kamu görevlilerini ve hükümet çalışanlarını hedef alan "siber suçlar" da dahil olmak üzere muğlak bir şekilde tanımlanmış suçlar için ağır cezalar getirmiştir.

İdlib ve Batı Halep'te, Suriye-Rus askeri güçlerinin sivillere ve kritik sivil altyapıya yönelik ayırım gözetmeyen saldırıları 2022 yılında da devam etmiştir. Suriye İnsan Hakları Ağı'na göre, 22 Temmuz'da İdlib'e yapılan bir Rus hava saldırısında, aralarında bir aileden dört çocuğun da bulunduğu yedi sivil hayatını kaybetmiştir (Human Rights Watch, 2022). Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin başladığı 2015 yılından Mart 2022'ye kadar sivillere yönelik zarar izleme kuruluşu Airwars, Rusya'nın ülke genelindeki eylemlerinin yaklaşık 25.000 sivili öldürdüğünü belirtmiştir (Airwars News, 2022).

DEAŞ'ın 2019'da toprak kaybına uğramasının ardından, yaklaşık 66.000 erkek, kadın ve çocuk Suriye'nin kuzeydoğusunda SDG tarafından keyfi ve hukuka aykırı bir şekilde hayati tehlike altında, aşağılayıcı ve çoğu zaman insanlık dışı koşullarda alıkonulmaya devam etmiştir. Bu kişiler arasında, yaklaşık 60 ülkeden gelen ve yüzde 60'ı çocuk olan 43.000 yabancı bulunmaktadır ve bu kişiler üç yıldan fazla bir süredir mahkeme önüne çıkarılmadan tutuklu kalmıştır (Human Right Watch, 2023).

SDG ayrıca aktivistler, gazeteciler ve öğretmenler de dahil olmak üzere sivillere karşı toplu tutuklama kampanyaları yürütmüştür. Temmuz 2022'nin sonlarında, Türkiye ile artan gerilimin ortasında, SDG'nin en az 16 aktivist ve medya çalışanını tutukladığı bildirildi. Suriye İnsan Hakları Ağı'na göre tutuklamalar "casusluk" bahanesiyle gerçekleştirilmiştir (The New York Times, 2022).

Savaşın insani boyutu ile alakalı bir diğer durum ise Suriyeli mülteciler olmuştur. Suriyeli mülteciler 130'dan fazla ülkeye sığınmıştır, ancak büyük çoğunluğu Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi bölgedeki komşu ülkelere yaşamaktadır. Türkiye tek başına en büyük Suriyeli mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Komşu ülkelere kaçan mültecilerin yaklaşık yüzde 92'si kırsal ve kentsel alanlarda yaşamakta, sadece yaklaşık yüzde beşi mülteci kamplarında yaşamaktadır (The UN Refugee Agency, 2023).

UNHCR'ye göre 2022 itibarıyla 6.8 milyon Suriyeli, mülteci konumuna düşmüştür. Ayrıca tahminen 15.3 milyon insan insani yardıma ihtiyaç duymaktadır. Yerinden edilenlerin üçte ikisinden fazlasını kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Suriyelilerin yüzde 90'ından fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve 12.1 milyon kişinin gıda güvencesinden yoksun olduğu tahmin edilmektedir. Lübnan'da yaşanan ekonomik zorluklar Suriyelileri daha da

yoksulluğa itmiş durumdadır ve Suriyelilerin yüzde 90'ından fazlası aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Ayrıca 2 milyondan fazla Suriyeli mülteci çocuk okula gitmemektedir ve 1,6 milyonu da okulu bırakma riski altındadır (The UN Refugee Agency, 2023).

6 Şubat 2023'te Türkiye'nin güneydoğusunu ve Suriye'nin kuzeyini vuran iki güçlü deprem binlerce insanın hayatına mal olmuş ve bölgedeki evlerde ve altyapıda sayısız yıkıma yol açmıştır. Suriye genelinde meydana gelen depremlerden tahminen 8.8 milyon kişi etkilenmiş olup, bunların yaklaşık 350.000'i halen yerinden edilmiş durumdadır. 14 Mart itibarıyla, yerinden edilmiş 17.500'den fazla kişinin İdlib Valiliği'ne bağlı Eriha ve Ehsem Nahiyeleri ile Halep Valiliği'ne bağlı Cendairis Nahiyesi'ndeki evlerine döndüğü bilinmektedir. Halihazırda depremlerden önce de ülke genelinde 15,3 milyon kişinin insani yardıma ihtiyacı olduğu tahmin edilmektedir (OCHA,2023). Bu, var olan ülke içinde yerinden edilmiş Suriyelileri ve Suriyeli mültecileri etkileyen mevcut krizlerin üzerine eklenen bir diğer kriz olarak ortaya çıkmıştır.

4.1.2. Askeri boyut ve bölgedeki çatışmaların son durumu

2020-2023 yılları itibarıyla Suriye iç savaşında, sahadaki gelişmelerin nispeten yumuşadığı söylenebilir. İkinci Bölümde de bahsedildiği üzere, Trump yönetiminin ABD askerlerinin büyük bölümünün Suriye'den geri çekileceğini açıklaması, bölgedeki aktör çeşitliliğini azaltmıştır. Öte yandan 2019 yılında DEAŞ lideri Ebubekir el-Bağdadi'nin ABD tarafından özel bir operasyonla öldürülmesi, DEAŞ ile mücadeleyi birinci öncelik olarak kabul eden ABD'nin bölgedeki hedeflerinden bir kısmını tamamladığına işaret etmektedir. DEAŞ liderinin öldürülmesi Ankara tarafından da olumlu karşılanmıştır (BBC, 2019).

Bağdadi'nin öldürülmesinin bölgedeki gerilimi tam anlamıyla sona erdirdiği söylenemez. 27 Şubat'ta Suriye Ordusu'nun İdlib'e saldırısı sırasında bir Türk Ordusu konvoyuna düzenlediği hava saldırısı, Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne (SOHR) göre en az 34 Türk askerinin ölümüyle sonuçlanmıştır (Euronews, 2020). Bu durum Ankara tarafından sert bir tepkiyle karşılanmış ve bölgedeki gerilimi tırmandırmıştır. 28 Şubat'ta Türkiye Milli Savunma Bakanlığı, 33 askerlerinin hava saldırısında öldürülmesinden bir gün sonra Suriye'nin İdlib vilayetinin kuzeybatısında Suriye güçleri tarafından topçu ateşi açıldığını ve bunun sonucunda bir Türk askerinin şehit olduğunu, iki askerinin de yaralandığını açıklamıştır. Savunma Bakanlığına göre Türk ordusu ayrıca bölgedeki Suriye Hükümeti hedeflerine de saldırmaya devam etmiş ve çok sayıda hedefi etkisiz hale getirmiştir (Daily Sabah, 2020). Bu durum bölgedeki gerilimin tekrardan tırmanmasına yol açmıştır.

Gerilimi azaltmak adına 5 Mart 2020'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Türk mevkidaşı Recep Tayyip Erdoğan arasında yapılan görüşmenin ardından her iki taraf da Suriye'nin kuzeybatısındaki İdlib vilayetinde askeri ateşkes konusunda anlaşmaya varmıştır (Aljazeera, 2020). Bu durum, bölgedeki gerilimin azaltılmasına yönelik önemli bir girişimdir.

Nitekim Lungren vd. (2023) göre, silahlı çatışmalarda taraflar genellikle temel bir çıkmazın içinde kilitlenmektedirler: maliyetli bir durumdan çıkış yolları aramak isterken, herhangi bir uzlaştırıcı hamle bir zayıflık işareti olarak algılanabilir ve diğer tarafın bunu stratejik çıkarları için kullanmasına yol açabilmektedir. Tarafların çatışmaları yatıştırmaya yönelik teşvikleri, ancak uzlaşmacı adımlar atmaya karşı caydırıcı unsurları olduğu düşünüldüğünde, gerilimi azaltmanın yollarını nasıl bulabilecekleri şaşırtıcıdır. Yerel ateşkes anlaşmaları, savaşın ortasında bu tür stratejik etkileşim dinamiklerini araştırmak için bir fırsat sunmaktadır (s.2). Ateşkes, bölgedeki gerilimin kısmen azalmasına sebep olmuştur. SOHR, 1 Nisan'da onuncu yılına giren Suriye İç Savaşı'nda, Mart ayında kaydedilen aylık ölü sayısının, sivil kayıpların sayısındaki düşüş nedeniyle en düşük seviyede gerçekleştiğini belirtmiştir (DW News, 2020).

Sahadaki gelişmelerin yanı sıra, üçüncü taraf aktörlerin de savaşa bakış açılarında çeşitli değişimler yaşandığı söylenebilir. 2020 yılında Rus basınında, Beşar Esad'ı eleştiren ve onu yolsuzluğa bulaşmış ve halk desteğinden yoksun biri olarak gösteren bir dizi makale, Esad'ın uzlaşma ve siyasi reforma yanaşmamasından duyulan bıkkınlığın bir yansıması olarak algılanmıştır. Öte yandan İran'ın Suriye'deki politikasının baş mimarı Kasım Süleymani'nin öldürülmesi, Tahran'ın bölgede aynı etkinlik düzeyini koruyup koruyamayacağı konusunda soru işaretleri yaratmıştır. Bu konudaki spekülasyonlar, Vladimir Putin'in Süleymani'nin öldürülmesinin hemen ardından Suriye'yi ziyaret etme kararı almasıyla daha da artmıştır. 2020 yılı itibarıyla artan ekonomik sıkıntılar ve koronavirüs salgınının etkisi, İran'ı 2020 baharında Suriye'nin doğu ve kuzey bölgelerindeki güçlerinin bir kısmını azaltmaya ve yeniden konuşlandırmaya sevk etmiştir. Türkiye ise Suriye'deki varlığını ve konumunu sağlamlaştırıp genişletmiş ve bölgedeki Kürt özerkliğini ortadan kaldırmaya da sınırlandırmaya çalışmıştır. Bu noktada Türkiye'nin bir diğer endişesi de özellikle İdlib'den yeni bir Suriyeli mülteci dalgasının önlenmesidir (Rabinovich ve Valensi, 2021, s.220-221).

2020 yılı itibarıyla Suriye iç savaşında gerilimin kısmen azaldığı, ancak savaşın yoğunluğu noktasında çeşitli dalgalanmaların da yaşandığı belirtilmelidir. Petterson vd. (2021) göre Suriye'de şiddet, iç savaşın en şiddetli yılları olan 2013-14'ten bu yana düşüş göstermiştir. 2020 yılında Suriye'deki silahlı çatışmada 4.500'ün üzerinde ölüm kaydetmiştir ve bu sayı 2019 ile karşılaştırıldığında yaklaşık %38 oranında azalmıştır. Durum, yüzlerce grubun dahil olduğu ülke çapındaki bir savaştan, birkaç bölgesel sıcak noktanın olduğu bir çıkmaza dönüşmüştür. Bununla birlikte DEAŞ ile çatışma, grubun 2019'da yenildiği bildirilmesine rağmen 2020'de yoğunlaşmıştır. DEAŞ, Suriye'de daha önce elinde tuttuğu tüm toprakları kaybetmiş olsa da, hem güvenlik güçlerine hem de sivillere yönelik saldırılar düzenlemeye devam etmektedir (s.812). BMGK 2023 raporuna göre, Suriye hükümeti ile isyancı gruplar arasındaki çatışmalar büyük ölçüde azalmış, ancak Kuzeybatı Suriye'de zaman zaman alevlenmeler olmaktadır. Ayrıca DEAŞ'ın Suriye'deki güçlerinin büyük ölçüde yenilgiye uğratıldığı ve çeşitli uzak yerlerde sadece birkaç hücrenin kaldığı belirtilmektedir. (UNSC/2023/76).

2020-2022 yıllarında da bölgesel olarak çeşitli çatışmalar devam etse de gerilimin nispeten azaldığı söylenebilir. 2022 yazında Suriyeli diplomatların uluslararası bir konferansta Türk diplomatlarla bir araya geldiği gelişmeler yaşanmıştır. 2022 yılının sonlarında Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Esad ile görüşmeye açık olduğunu ifade etmiştir (VOA News, 2022). Mart 2023'te Suriye hükümeti, Türkiye tüm vekil güçlerini Suriye'den çekmediği sürece Türkiye ile herhangi bir uzlaşma arayışına girmeyeceğini açıklamıştır (tr.euronews.com). Ancak Ankara-Şam ilişkilerinin normalleşmesi ve savaşın bitmesi adına çeşitli gelişmeler yaşanmaktadır. Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Mart ayında Suriye muhalefet temsilcileri ile bir araya gelerek görüşme sağlamıştır. Ayrıca Rusya'nın Türkiye-Suriye-Rusya dışişleri bakanlarının bir araya gelmesi adına bir talepte bulunduğu iletilmiştir. Bakanlar nezdinde yapılan görüşmelerin ardından liderler arasında yapılacak bir görüşmenin de sinyalleri verilmiştir (NTV, 2023). Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan da bakanlar seviyesindeki görüşmeden sonra Esad ile görüşme yapılabileceğini belirtmiştir (Euronews, 2023).

Bu bağlamda Suriye iç savaşında barışın tesisi adına 2023 yılının önemli bir dönüm noktası olacağı öngörülebilmektedir. Savaşın 12 yıl gibi oldukça uzun bir süredir devam etmesi, çatışan tarafların yanı sıra üçüncü taraf aktörler için de kayıplara sebep olmuştur. Buradan hareketle savaşın belirli bir "olgunluk" seviyesine ulaştığı ve artık çözüm için somut adımların daha kararlı bir biçimde uygulanması gerektiği söylenebilir. Öte yandan bölgedeki çatışmaların yoğunluğunun azalması (Pettersen vd, 2021) ve bölgesel anlamda çeşitli ateşkeslerin ve gerilimi azaltma bölgelerinin kurulması (Lundgren vd, 2023), barışın inşası adına belirli bir altyapı sağlayabilecektir. Savaşın olgunluk seviyesine ulaşması ve çatışan tarafların kendilerini bir çıkmazda hissetmesi, Suriye'de kalıcı bir barışın sağlanması için anahtar bir faktör olarak ele alınabilir.

4.2. Olgunluk Teorisi Bağlamında Suriye İç Savaşı

Olgunluk Teorisi, çoğunlukla uzun süren iç savaşlarda kullanılan bir terimdir. Bir savaşın olgunluğa erişmesi için çeşitli gerekliliklere ihtiyaç vardır. Bu gerekliliklerin Suriye İç Savaşı'nda hangi şekilde etkili olduğu, teorinin vakaya uygulanması için önem arz etmektedir.

4.2.1. Barış görüşmelerinin ve girişimlerinin Olgunluk Teorisi bağlamında incelenmesi

Olgunluk Teorisi, temel anlamda çatışan taraflar için çözümün geleceği ana odaklanmaktadır (Zartman,2000,s.228). Ancak tüm "olgun anlar" barış müzakerelerine yol açmaz. Müzakerelerin önünde güvenlik ikilemleri, yanlış algılar ve korkular, liderlik patolojileri ve topyekûn savaş retoriği gibi pek çok engel bulunmaktadır. Dolayısıyla müzakerelerin gerçekleşmesi için bu engellerin olgunlaşma anını yakalayarak aşılması gerekmektedir (Stedman,1996,s.342).

Suriye’de ayaklanmaların 2011’de patlak vermesinin ardından BM, barışı getirmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere Kofi Annan ve Lakhdar Brahimi, BM adına barış toplantıları düzenlemiş ve planlar geliştirmiştir. Önce Annan’ın 6 maddelik planı başarısız olmuştur. Suriye hükümeti planı uygulamayı reddetmiş, BMGK’da uzlaşma sağlanamamış ve hem Suriye ordusu hem de isyancı gruplar savaşı tırmandırmıştır (Kadıoğlu,2020,s.27). Bu durum, Olgunluk Teorisi bağlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir. Zartman’a göre (2000) olgun an, nesnel gerçeklikte tek başına duran bir olay değil, algısal bir olaydır. Aktörler, ancak tercih edilebilir bir alternatifte karşı acı verici bir şimdiki zaman algısını geliştirebilir. Bu nedenle taraflardan biri, bu algıyı reddettiği veya başka bir şekilde engelleyebildiği sürece anlaşmaya direnebilmektedir (s.229).

Annan sonrası göreve gelen Brahimi’nin de çabaları başarısız olmuştur. Brahimi, Annan'a paralel olarak Suriye hükümeti ile muhalif gruplar arasında arabuluculuk yapmış fakat çatışan tarafların mutabakatına rağmen, her iki taraf da şiddetin devam etmesinden birbirini sorumlu tuttuğu için ateşkes anlaşması işe yaramamıştır. Brahimi, barışın sağlanması için BMGK ülkelerinin barış için yapıcı bir görev üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. (Kadıoğlu,2020,s.27) Zartman gibi bazı akademisyenler arabulucuların ve üçüncü tarafların çatışmanın taraflarının müzakere masasında bir araya gelmesini kolaylaştırmadaki rolünü vurgulamışlardır (Zartman,2000). Özellikle askeri-güvenlik kurumundan olmak üzere güçlü bir iç ve dış desteğe sahip olan liderler daha fazla meşruiyete sahiptir ve bu da müzakereleri daha az siyasi tepkiyle değerlendirmelerine olanak tanımaktadır (Ibid vd, 2005, s.278). Rusya’nın Suriye ile olan organik bağı düşünüldüğünde, rejimin güçlü bir dış desteğe sahip olduğu açıktır. Öte yandan rejimin halihazırda askeri gücü de elinde bulundurması, müzakere masasına yanaşmama sebeplerinden biri olarak algılanabilir.

Arabuluculuğun zamanlaması, başarı şansını etkileyen çok önemli bir faktördür. Diğer tüm sosyal süreçler gibi çatışmaların da kendi yaşam döngüleri vardır ve bu döngüler günler, aylar veya yıllar boyunca uzayabilir. Bir çatışmanın arabuluculuk için olgunlaştığı ve arabuluculuğun çatışmayı daha da kötüleştirebileceği ve arabulucuların güvenilirliğine zarar verebileceği zamanlar vardır (Bercovitch, 2011,s.83). Bu bağlamda ele alındığında, Brahimi ve Annan’ın girişimlerinin başarısız olmasının sebeplerinden birisi, çatışmanın ilk safhalarında gerçekleşmesi ve görüşmeler için olgun bir andan henüz bahsedilememiş olmasıdır. Ancak belirtmelidir ki olgunluk ve zamanlama, algı meseleleridir. Taraflar bir uyuşmazlığın arabuluculuğa hazır olduğunu algıladıklarında, arabuluculuk teklifini kabul edeceklerdir. Bu algıların tam olarak ne zaman yerleştiğini belirleyebilmek hala çok tartışılan ve belirsiz bir konudur.

Tarih, barış müzakerelerine başlamanın bir barış anlaşması için garanti olmadığını kanıtlamıştır. Dolayısıyla soru, barış müzakerelerinin tamamı boyunca olgunlaşmış anın nasıl sürdürüleceğidir. Taraflar arasındaki güven ve güvenlik kaygıları, barış müzakerelerinin önünde bir engel haline gelmektedir. İtiraz eden grupları yönetme ve tarafları müzakere

masasında tutma sorumluluğu genellikle üçüncü taraflara ve arabuluculara verilmiştir. Arabulucular ve üçüncü taraflar işbirliğini geliştirmek, iletişimi kolaylaştırmak, müzakereler için bir kural çerçevesi oluşturmaya ve uygulamaya yardımcı olmak ve tarafların karşılıklı çıkarlarını vurgulayarak güven inşa etmeye yardımcı olmak için kaldıraç kullanabilir (Stedman,197,s.12). Ancak Suriye İç Savaşı için böylesi bir güven ortamı yaratmak oldukça zordur. Çatışan taraflar, birbirlerinden ideoloji, etnik köken ve kazanımlar bağlamında ayrılmaktadır. Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere bölgede DEAŞ, Hizbullah, YPG/PYD gibi örgütlerinin yanı sıra küçük çaplı birçok radikal grup bulunmaktadır. Üstelik bölgede ABD, Rusya, Türkiye ve İran gibi devletler de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir arabulucu aktörün, savaşın başından itibaren olgun bir anı yakalayarak kalıcı barışı sağlaması, tüm aktörler arasında bir güven duygusu yaratması ve işbirliğini geliştirmesi oldukça zor gözükmektedir. Bu bağlamda, BM tarafından yürütülen Suriye konulu Cenevre Görüşmeleri'nin de başarısızlık kriterleri görünür hale gelmektedir. Sticher'e (2022) göre liderler bir anlaşmanın ana hatları üzerinde mutabık kalsalar bile, anlaşmanın sonuçlandırılması sadece teknik bir mesele değildir. Özellikle, liderlerin bir barış anlaşmasının nihai olarak uygulanacağına dair güven tesis etmeleri ve bu anlaşmanın yeterli kamuoyu desteğine sahip olmasını sağlamaları gerekir. Bu koşulların sağlanması, olgunlaşma sürecinin daha önceki aşamalarında önemli bir husus olabilir, ancak çatışmadaki liderler nihai bir çözümün ana hatları üzerinde anlaşmaya vardıklarında bu koşulların yokluğu belirgin bir engel haline gelir (s.157). Benzer şekilde, Zartman'ın Olgunluk Teorisini (2000) revize eden Kuperman (2022), barış görüşmelerine başlamadan önce, üçüncü tarafları caydırmak için yeterli zorlayıcı güce sahip bir devletin engelleyici bir tutum sergilemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu tutum birbirini izleyen üç adımdan oluşmaktadır: (1) karşılıklı uzlaşmayı gerektiren bir barış anlaşması taslağı hazırlamak, (2) güçlü tarafı anlaşmayı kabul edene kadar nispeten zayıflatarak zorlamak, (3) diğer tarafı terk etmekle tehdit ederek zorlamak, böylece zafer peşinde koşmak yerine anlaşmayı kabul etmesini sağlamak (s.164). Çünkü Zartman'ın teorisine göre, savaş zamanı yapılan fedakarlıkların yarattığı duygular nedeniyle, üç koşul gerçekleşmeden "samimi" barış görüşmeleri başlamayacaktır (Zartman, 2000, s. 227). O zamana kadar, barış görüşmelerinde taraflardan en az biri 'samimiyetsiz' olacaktır ve sadece uluslararası kitleleri etkilemek veya savaş için kaynakları seferber etmek üzere zaman kazanmak gibi araçsal nedenlerle görüşmelere katılacaktır. Üçüncü bölümde de belirtildiği üzere Annan Planı ve Cenevre Görüşmeleri, muhalif güçlere avantaj sağladığı gerekçesiyle rejim tarafından benimsenmemiştir. Uluslararası Kriz Grubu (ICG), rejimin askeri üstünlüğe sahip olduğu için müzakerelere pek ilgi duymadığını ve kendisini sorumlu bir muhatap olarak göstermek ve zaman kazanmak için diplomatik müdahaleyi kullanacağını ileri sürmüştür (Hinnebusch ve Zartman, 2016,s.7). Ayrıca rejimin hem Rusya'nın desteğine, hem de orduyu elinde bulundurması sebebiyle askeri bir güce sahip olması, anlaşma ve görüşmelere yanaşmamasına sebep olmuştur. Olgunluk, tarafların artık kabul edilebilir bir maliyetle çatışmayı tırmandırma (veya sadece direnme) yoluyla kazanmayı bekleyemeyeceklerini ve ortaklaşa kabul edilebilir bir çözüm olasılığı olduğunu hissettiklerinde ortaya çıkmaktadır

(Zartman, 2009, s.329). Ancak ayaklanmaların henüz başında gerçekleştirilen Annan Planı, Brahimi'nin çabaları ve Cenevre Görüşmeleri'nin bulunduğu konjonktürde böylesi bir çıkmazdan bahsedilememektedir.

Olgunlaşmanın en temel diplomatik göstergesi, bir devletin arabuluculuk yapmaya hazır ve istekli olduğuna dair bir sinyaldir. Arabuluculuk masraflarını üstlenecek bir tarafın mevcudiyeti, durumun olgunlaşma olasılığına ilişkin tahmininin bir göstergesidir (Zartman ve Touval, 1985,s.32). 2017 yılında başlatılan Astana görüşmelerinde, Suriye'deki iç savaşın çözümüne yönelik olarak Rusya, Türkiye ve İran söz konusu arabuluculuk faaliyetlerini üstlenmiştir. Bu aktörlerin “üçlü” devletler olması, çatışma olgunluğu için önemli bir parametredir. Bercovitch ve Houston'a (1996) göre herhangi bir uluslararası arabulucunun sahip olabileceği en etkili kaynaklardan biri meşruiyettir. Devlet liderleri ve dışişleri bakanları veya başbakanlar gibi üst düzey yetkililer meşruiyete sahiptir ve bunu statüleri ve saygınlıklarıyla birlikte kullanabilirler. Yüksek rütbeli arabulucuların uygun himayesi ve sponsorluğu altında bir inandırıcılık ve güven ortamı oluşturulabilir. Güçlü ve meşru bir arabulucunun varlığı, tarafların sabit pozisyonlarından geri adım atmalarını, taviz vermelerini sağlamaktadır. Daha fazla kaynağa sahip olan büyük devletlerin liderleri ve temsilcilerinin başarılı arabulucular olma ihtimali diğer aktörlere göre daha yüksektir (s.45). Astana örneğinde Rusya, Türkiye ve İran gibi güçlü ülkelerin varlığı, başarılı bir arabuluculuk faaliyetinin önünü açmıştır.

Çatışmanın olgunlaşması için tüm taraflar, arabulucunun kendileriyle olan ilişkilerinin önemli olduğunu, çıkarlarının ve bakış açılarının anlaşıldığını anlamalıdır. Arabulucu, çabayı verimli bir sonuca ulaştıracak parametreleri ortaya koyma fırsatını kullanarak, taraflara zaman ve kaynaklarını sıfır toplamı çatışmadan pozitif toplamı ortak kalkınma programlarına yönlentmeleri için çağrıda bulunmalıdır (Zartman ve Touval, 1985,s.32). Astana görüşmelerinde, Suriye hükümeti ve muhalif gruplar arasında doğrudan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde çatışmaların sona erdirilmesi için gerekli adımların atılması, güvenlik konuları ve insani yardımın ulaştırılması gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca, Astana görüşmeleri Suriye'deki tüm tarafların katılımıyla gerçekleştirilen Anayasa Komitesi'nin kurulmasına da yol açmıştır. Anayasa Komitesi, yeni bir Suriye anayasası taslağı hazırlama görevi üstlenmiştir (Abboud, 2020, s.12). Böylelikle çatışmanın devamından elde edilecek sıfır toplamı oyun, Astana görüşmeleriyle birlikte içerisine Anayasa Komitesi ve insani yardımlar gibi meseleleri alarak pozitif toplamı bir oyuna dönüşmüştür. Ancak diğer girişimlerde olduğu gibi Astana görüşmelerinde de karşılıklı bir güvensizlik söz konusudur. Zartman ve Touval'e (1985) göre tarafların bir arabulucu ile devam eden bir ilişkiye verdikleri önem, onların bir uyuşmazlığa ilişkin algılarını ve davranışlarını etkileyebilir. Arabulucunun taraflardan biriyle uyumlu olduğu veya taraflardan biriyle ortak bir deneyimi veya hedefleri paylaştığı ve gelecekteki etkileşimlerin her ikisi için de önemli olduğu durumlarda, taraflardan her biri daha fazla esneklik gösterebilir ve sonuca güvenebilir. Arabulucunun uyumu, taraflarla geçmişteki ilişkileri ve arabulucunun kendi çıkarları hem arabulucu davranışını hem de

arabuluculuk sonuçlarını etkilemektedir (s.46). Çatışan taraflar ele alındığında, Rusya'nın Suriye ile Sovyetlere dayanan organik bağı ve geçmiş ilişkileri, İran'ın ise devrim sonrası Suriye ile olan iyi ilişkileri, rejimin elini güçlendirmektedir. Ortak bir deneyim fikri, rejimin masada daha esnek davranmasına sebep olmuştur. Ancak muhalefet için benzer bir konsensüsten bahsedilememektedir. Türkiye'nin muhalif gruplara desteği olsa da, İran ve Rusya hattına karşı tam anlamıyla bir güven duygusu kurulamamıştır. Astana görüşmeleri özelinde, tam anlamıyla ve her yönüyle bir olgunlaşma anından bahsedilemese bile, daha önceki girişimler ile kıyaslandığında çözüm önerilerinin ve eylemlerin daha somut olduğu söylenebilir.

Astana Görüşmelerinin, Cenevre ve diğer girişimler ile kıyaslandığında daha somut bir adım olarak görülmesi, barış görüşmelerinin başarısının, zamanlama ve başka bir deyişle olgunlaşma ile ne kadar alakalı olduğunu göstermektedir. Literatürde, çatışmaların olgunlaştığı anlar, genellikle çatışma yönetiminin başarılmasının en muhtemel olduğu zaman dilimleri olarak düşünülür. Greig'e göre (2001), daha az olgun dönemlerin başarılı arabuluculukla sonuçlanma olasılığı daha düşüktür; daha fazla olgun dönemlerin başarılı arabuluculukla sonuçlanma olasılığı daha yüksektir (s.692). 2012 yılında başlatılan Cenevre görüşmeleri ve yine aynı yılda yapılmış bir girişim olan Annan Planı, ayaklanmalardan 6 sene sonra başlatılan Astana görüşmeleri ile kıyaslandığında daha başarısız sonuçların elde edildiği görüşme dizileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Astana görüşmelerinin başladığı konjonktür, savaşın olgun bir ana daha yakın olduğu zaman dilimine denk düşmektedir. Böylelikle Astana sürecinin, zamanlama olarak olgunluk anına daha yakın bir süreçte başlatılmasının, alınan sonuçlar itibarıyla daha verimli kazanımlar elde edilmesine yol açtığı söylenebilir.

4.2.2. Suriye İç Savaşı'nda ekonomik yaptırımların tarafları olgun bir ana yaklaştırmasındaki etkileri

Ekonomik yardım, ticaret anlaşmaları ve borç affı gibi tedbirler, taraflardan birinin kapasitesini güçlendirmek ve bir çıkmaza yol açmak için kullanılabilir. Zayıf tarafın yarışta kalmasına ve gelecek müzakerelerde daha eşit bir pozisyon elde etmesine yardımcı olabilecek ekonomik tedbirler uygulanabilmektedir. Ayrıca ekonomik tedbirler daha fazla esneklik için bir teşvik unsuru olarak da kullanılabilir (Zartman ve Soto, 2010, s.38). Suriye'de 2011'de savaşın patlak vermesinin ardından AB, Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırımlarını artırmıştır. Öncelikle AB, bir yıldan kısa bir süre içerisinde yaptırım listesindeki tedbirlerin neredeyse tamamını devreye sokmuştur. Portela'nın (2012) aktardığına göre Avrupa Yatırım Bankası (AYB) tarafından yapılan ödemeler ve yardımların yanı sıra üye devletler tarafından Suriye'ye yeni hibe veya kredilerin verilmesini yasaklanmıştır. Ayrıca iç siyasal baskı için kullanılabilir silah ve teçhizatın transferi yasaklanmıştır. Silah ambargosu, bu kalemlerle ilgili teknik ve mali yardımlarla desteklenmiştir. Başlangıçtaki silah yasağı, Nisan 2012'de gerçekleşen sıkılaştırmada bazı çift kullanımlı kalemleri (gıda ve tekstil gibi ithal ve

ihraç edilen ürünler) de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bir diğer yaptırım seti ise hükümetin gelir kaynaklarını kesmek ve böylece baskıyı zayıflatmak amacıyla özellikle enerji sektörünü hedef almaktadır. Bunlar, Suriye'den petrol ve petrol ürünleri ithalatının yasaklanmasının yanı sıra bu sektöre sigorta sağlanmasının, petrol ve doğal gaz sektörü için teknoloji tedarik edilmesinin ve petrol sektöründe faaliyet gösteren işletmelere kredi sağlanmasının da yasaklanmasını sağlamıştır (s.2-3).

Görüldüğü üzere, negatif ekonomik tedbirler tarafları eşitlemeye ve müzakere masasına oturtmaya yardımcı olabilmektedir. Bu durum, literatürde çoğunlukla belirtildiği gibi, havuç-sopa alegorisiyle bağdaştırılabilmektedir. Havuçlar ve sopalar tarafları müzakere havasına sokmak için kullanılabilir (Zartman ve Soto, 2010, s.39). Örneğin, ABD, 1991 yılında Filistinliler ve Arap devletleriyle Madrid Arabuluculuk Forumu'na katılması için İsrail'e kredi garantisi sözü vermiştir. Benzer bir durum Suriye için de negatif cezalandırma yönüyle örnek teşkil etmiştir. Suriye için en belirgin örnek ise "Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası" ya da daha bilindik adıyla "Sezar Yasası"dır." Sezar Yasası, Suriye rejimi ile ilişkili sektörlerde ticari faaliyetlerde bulunan Amerikalı ve yabancı kuruluşlara, işletmelere ve bireylere yaptırımlar getirmektedir. Yasa, Suriye hükümetine altyapı, askeri bakım ve enerji üretimi de dahil olmak üzere verilen desteği önlemeyi ve sivillere yönelik olası zararları azaltmayı amaçlamıştır (Al-Mawla, 2022, s.1). Yasanın öngördüğü cezalar dört sektörde Esad için çalışan kuruluşları hedef almıştır: Petrol ve doğal gaz, havacılık endüstrisi, inşaat ve mühendislik sektörleri. Cezalar, Esad sistemine uyan ve bu tür yükümlülükleri atlatarak aşmasını engelleyen hem küresel hem de yerel faaliyetleri kapsıyordu (Madouni ve Derradji, 2020,s.62). Bu bağlamda ekonomik yaptırımların, tarafları olgunluğa erdirmek adına bir araç olarak kullanıldığı söylenebilir.

Ancak hem AB yaptırımları hem de ABD tarafından yürürlüğe sokulan Sezar Yasası'nın, rejimi olgun bir ana ya da çıkmaza soktuğu söylenemez. Portela'ya (2012) göre, AB'nin silah ambargosunun etkili bir tedbire dönüştürülebilmesi için evrenselleştirilmesi ve bir BMGK Kararı ile zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir ki bu da AB ve ABD'nin son olarak Temmuz 2012'de boşuna destekledikleri bir adımdır. Öte yandan lüks malların yasaklanması veya üst düzey yetkililerin kara listeye alınması gibi bazı tedbirlerin, verdikleri mesajın güçlü sembolizmine rağmen bir politika değişikliği yaratması beklenmemektedir. Yaptırım paketinin en önemli kozu petrol ambargosudur. Zira Suriye'nin ürettiği petrolün büyük bir kısmı AB'ye satılmaktadır. Bu, bankacılık sektöründeki kısıtlamalarla birlikte, rejimi önemli gelirlerden mahrum bırakma amacına ulaştığı bildirilen tek önlem oluşturmaktadır (s.4). Ancak yine de bu adımların rejimi bir havuç-sopa denkleminde sokacak kadar gücü bulunmamaktadır.

Benzer bir görüşle, Sezar Yasası da ele alınabilmektedir. Suriye'de Sivillerin Korunmasına ilişkin Sezar Yasası'nın ülkenin sosyal ve ekonomik yaşamına olumsuz etkide bulunduğu ve özellikle orta ve alt sınıflardan birçok Suriyeliyi aşırı yoksulluğa sürüklediğine inanılmaktadır. Yasa, ekonomik yansımalarına ilişkin korkuların artmasıyla birlikte Suriye'nin döviz krizine

doğrudan katkıda bulunmuştur. Fakat bu durumdan Suriye rejimi pek etkilenmemiştir. Nitekim rejimin, Suriyelilerin sosyal ve ekonomik durumuyla ilgilendiği düşünülmektedir. Yaptırımların rejim liderliği ve yardımcıları üzerindeki ağır yüküne rağmen, rejimin altyapısının tutarlılığını ve sadakatini etkileyeceği hipotezini çürüten bir fırsat olarak görülmektedir (Madouni ve Derradji, 2020,s.64.).

Bu bağlamda ele alındığında, Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırımların, savaşın belirli bir olgunluk seviyesine ulaştırmada yeterli bir etki sunmadığı görülmektedir. Bu yaptırımların, savaş olgun bir ana götürmemesinin ana sebeplerinden birisi, uluslararası çevrede tamamıyla destek görmemiş olmasıdır. Örneğin, Avrupa ülkeleri Sezar yasasıyla getirilen yaptırımları memnuniyetle karşılarken, Rusya, Çin ve İran, rejimin aşırılık yanlısı terörist gruplarla mücadelesini tamamlamaya yaklaştığı bir dönemde Suriye'deki durumu daha da karmaşık hale getirmeyi amaçlayan tek taraflı ve zorlayıcı yaptırımlar olarak gördükleri bu yaptırımları tamamen reddettiklerini göstermişlerdir. Bu ikircikli yapı nedeniyle, ekonomik yaptırımların savaş olgun bir ana sürükleyemediği düşünülmektedir.

4.2.3. Modus Vivendi: Ateşkeslerin olgunlaşmadaki rolü

Genel anlamda tüm ateşkesler aynı acil hedefi paylaşmaktadır: şiddeti durdurmak. Ancak altta yatan amaç ve düzenlemeler arasında büyük farklılıklar olabilmektedir. Clayton vd. (2022) göre ilk bakışta ateşkesler, insani yardımın ulaştırılması veya savaş alanından ölümlerin toplanması gibi sadece sınırlı bir amaca hizmet eden kısa vadeli geçici düzenlemeler olarak düşünülebilir. İkinci olarak ateşkesler bir çatışma yönetimi aracı olarak kullanılabilir. Burada amaç tarafları barışa yaklaştırmadan şiddetin yıkıcı etkilerini sınırlandırmaktır. Ateşkesin üçüncü bir amacı da bir anlaşmazlığı barışçıl yollarla çözme çabalarını ilerletmektir. Mevcut araştırmalar büyük ölçüde bu amaca odaklanmıştır (s.4-5).

Ateşkeslerin barış yapımında başarılı bir araç olarak kullanılmasındaki anahtar faktörlerden birisi de şüphesiz zamanlamasıdır. Ateşkeslerin zamanlamasına ilişkin mevcut araştırmalar, esas olarak daha geniş kapsamlı bir müzakere sürecinde ateşkesin uygun şekilde sıralanmasına odaklanmaktadır. Ateşkesler, ihtilafli uyuşmazlığı çözmeyi amaçlayan müzakerelerin öncesinde, sırasında veya sonunda gerçekleşebilmektedir (Mathieu, 2007,s. 208). Çatışan taraflar arasında yapılan ateşkesler ile savaşın olgunluğa ulaşması arasındaki ilişkide ise ihtilaf söz konusudur. Ateşkesler genellikle çatışmanın olgunlaşmasını engellemekle ilişkilendirilir çünkü çatışmanın acil maliyetlerini ve çatışan taraflar üzerindeki müzakere baskısını ortadan kaldırır. Yine de birçok çatışmada ateşkeslerin barış görüşmelerini canlandırmada veya barışı mümkün kılmada etkili olduğu kanıtlanmıştır (Sticher, 2022, s.149).

Ateşkesler, savaştan daha barışçıl etkileşimlere doğru giden genel sürecin bir parçası olabilmektedir. Bu nedenle, tarafların birbirleriyle uyuşmayan iddiaları üzerinde yapıcı bir

diyaloga girebilecekleri ve farklılıklarını verimli bir şekilde çözebilecekleri bir atmosfer yaratmak amacıyla sürecin erken aşamalarında başlatılabilirler. Aynı zamanda iyi niyetin bir işareti olarak da işlev görebilmektedirler (Karakus ve Svenson, 2017, s.4). Clayton vd. göre (2019) göre ateşkes düzenlemeleri şiddeti durdurmayı amaçlar. Bir barış anlaşmasının amacı olan, çatışmanın altında yatan ve çatışmayı körükleyen siyasi, sosyo-ekonomik, adli, vb. sorunları ele alarak çatışmayı çözmezler (s.2). Bu yanı itibarıyla ateşkes anlaşmalarının çatışan taraflar arasında bir modus vivendi (geçici anlaşma) yaratabileceği düşünülebilir. Çatışan tarafların süresiz olarak ya da nihai bir çözüme ulaşılan kadar karşılıklı olarak şiddeti bir süreliğine durdurması, ilerleyen safhalardaki barış görüşmelerine hangi şekilde etki edeceği ise tartışmalıdır. Çünkü devam eden çatışmalar bir çatışma durumunun olgunlaşmasında çelişkili bir rol oynamaktadır. Savaş alanındaki şiddetin devam etmesi, her iki tarafın da durumu acı verici olarak algılama olasılığını tartışmasız bir şekilde artıran nesnel koşulları yaratmaktadır (Zartman,2001). Ancak daha önce de bahsedildiği üzere, çatışma sürecinde başlatılan bir ateşkes anlaşmasının süreci baltalayacağı da öngörülebilir. Örneğin Kıbrıs veya Batı Sahra gibi yerlerde çatışmaların uzun süreli ateşkeslerle dondurulduğunu görülebilmektedir. Yine de Sudan, Filipinler veya Kuzey İrlanda gibi çok çeşitli yerlerde ateşkesler barış müzakerelerini mümkün kılmada veya canlandırmada önemli bir rol oynamış ve bir barış anlaşmasının imzalanmasına katkıda bulunmuştur (Sticher, 2022,s.150).

Suriye örneği ele alındığında, ateşkes anlaşmalarının imzalanması ve çatışmasızlık bölgelerinin kurulması da aynı kapsamda ele alınabilmektedir. Suriye İç Savaşı boyunca birçok ateşkes anlaşması imzalanmıştır. 2012 yılında BM Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan arabuluculuğunda yapılan ve 12 Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe giren Annan Planı, BM tarafından organize edilen bir ateşkes anlaşmasıdır. Ayrıca 2016 yılında Rusya ve ABD arasında imzalanan bir diğer ateşkes anlaşması bulunmaktadır (Sosnowski, 2018, s.1). 2018 yılında Rusya, Türkiye ve İran arasında gerçekleştirilen Soçi Mutabakatı ve 2019 yılında Türkiye'nin düzenlemiş olduğu Barış Pınarı Harekatı sonrası Türkiye ve Rusya arasında imzalanan Soçi Mutabakat muhtırası, bölgedeki ateşkeslere verilebilecek diğer örneklerdir.

Rejim ve muhalefet arasında gerçekleştirilen bölgesel ateşkesler de mevcuttur. Örneğin 2013'te Humus kentindeki kuşatmanın kötüye gitmesi sonrası üst düzey ordu yöneticileri, ÖSO'nun yerel liderleri ile görüşmüş ve anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca başkent Şam'ın Barzeh mahallesindeki çatışmaların ilerlemesi sonucu insani yardımın ulaştırılması için ateşkes sağlanmıştır. Ateşkeslerin bir diğeri ise Resul el-Ayn'da gerçekleştirilmiştir. ÖSO ve Kürt gruplar arasındaki yoğun çatışmalar sonrası ateşkes girişimleri, Kürt Ulusal Konseyi, bölgedeki bazı ulusal şahsiyetler ve çatışmalara katılmayan bazı tugaylar tarafından yürütülmüştür. Her iki taraf da ateşkes, esir değişimi ve cesetlerin iadesi konusunda anlaşmıştır. Ayrıca ÖSO ve Kürt güçleri arasındaki çatışmaların devrimin çıkarlarına uygun olmadığı konusunda da mutabık kalmışlardır. Bu ateşkes iki gün sürmüş ve bu noktada çatışmalar yeniden başlamıştır (Turkmani vd. ,2014, s. 15-34).

Bölgedeki yerel ateşkeslerden ziyade, literatürdeki çalışmalar çoğunlukla Annan Planı sonrası gerçekleşen ateşkes ve Soçi Mutabakatı ve çatışmasızlık bölgeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Annan Planı sonrası imzalanan ateşkesin kısa süre içinde ihlal edilmesi, Olgunluk Teorisi üzerinden tanımlanabilmektedir. Greig ve Diehl'a (2005) göre, normalde çatışan tarafların, özellikle de statükoya meydan okuyanların, ateşkesin çözüme doğru ilerlemesini engelleme tehdidi oluşturması halinde, çatışmaları yeniden başlatması beklenmektedir. Üçüncü tarafların, örneğin bir barışı koruma misyonu aracılığıyla ateşkes dayatması bir istisnadır (s.623). Bu durum aktörlerin motivasyonlarını değiştirebilir ve ateşkes, müzakerelerde ilerleme kaydedilmesini engellese bile şiddete geri dönmeyi çok maliyetli hale getirebilir. Bu da üçüncü taraflarca dayatılan ve uygulanan ateşkeslerin olgunlaşma sürecini engelleme ihtimalinin, gönüllülük esasına göre müzakere edilen ve uygulanan ateşkeslere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir (Sticher, 2022,s.153). Bu açıdan bakıldığında Annan Planı sonrası sağlanan ateşkesin, barış yapımı adına kısa süreli bir modus vivendi yarattığı fakat uzun vadeli bir çözüm için gereken koşulları sağlayamadığı düşünülmektedir. Annan Planı sonrası ateşkesin başarısız olduğu söylenebilir. Ayrıca bu durum, ateşkes sonrası yapılan barış görüşmelerini de olumsuz etkilemiştir. Nitekim Sticher'a (2022) göre dış güç olmadan, adil ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir anlaşmaya ilişkin bir ateşkesin yürürlükte kalması pek olası değildir. Bu durum, olgunlaşma sürecinin bu aşamasında barış süreçlerinin özellikle kırılğan olduğunu göstermektedir. Ateşkesler bozulursa veya büyük ihlallere maruz kalırsa barış müzakerelerini sürdürmek zordur ve çatışmalarda şiddetin tırmandığı bir ortamda barış görüşmelerinin çökmesi, gelecekte güven tesis etmeyi ve müzakerelere başlamayı daha da zorlaştıracaktır (s.157).

Rusya liderliğindeki Astana barış sürecinden doğan ve gerilimi azaltma bölgeleri olarak bilinen uluslararası müzakere edilmiş ateşkes ise bir diğer örnektir. Bu ateşkes, Suriye ihtilafındaki dengeleri değiştirmiştir. Sosnowski'ye (2020) Astana süreci ve Soçi Mutabakatı, Rusya'nın Suriye'de sahadaki hakimiyeti ile birleşerek barış sürecinin hem askeri dinamikleri hem de siyaseti üzerinde kontrol sahibi olmasını sağlamıştır. Bu durum Astana-Soçi barış sürecinde kendini göstermiştir. Cenevre'yi etkin bir şekilde saf dışı bırakan Astana, Rusya'nın Suriye çatışmasının siyasi sürecindeki üstünlüğünü temsil etmektedir (s.1400). Ancak bu durum barış yapımı adına tam anlamıyla bir çözüm getirememiştir. Faure'nin (2005) aktardığı üzere barış anlaşmalarına dönüştürülemeyen ateşkesler, uzun süreli çıkmazların tipik örnekleridir (s.24). Öte yandan ihtilaf tarafları, anlaşmalara uyma niyeti olmaksızın anlaşmalar imzalayabilirler. Ateşkes gibi anlaşmalar aslında stratejik olabilir ve bir tarafa askeri konumunu iyileştirme ve daha uzun süre savaşma fırsatı sağlayabilir (Gartner ve Melin, 2009,s.566).

Ateşkesler genellikle çatışmanın olgunlaşmasını engelleyen bir unsur olarak tasvir edilmektedir. Fakat Suriye örneğinde görüldüğü üzere ateşkeslerle ilgili dinamikler, bir çatışma durumunun, müzakereler için olgunlaşmadan önce, barış görüşmeleri başladıktan sonra ve liderler nihai bir çözümün ana hatları üzerinde anlaştıktan sonra olgunluğu farklı şekillerde etkilemektedir (Sticher, 2022, s.159). Annan Planı ile başlayan ve Soçi Mutabakatı

ve çatışmasızlık bölgeleri ile devam eden ateşkes süreçleri, Suriye ihtilafının olgunluğa erişmesinde çeşitli dinamikleri görünür kılmıştır. Yine de, ateşkeslerin barış süreci için dönemsel olarak olumlu ve olumsuz etki ettiği süreçlerden geçtiği düşünülmektedir.

4.3. Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz Bağlamında Suriye İç Savaşı

İdeal bir dünyada, arabulucular müzakereleri kolaylaştırabilir ve müdahale etmeyi seçtikleri her an düşman tarafların anlaşmazlıklarını savaş alanından uzakta barışçıl yollarla çözmelerini sağlayabilirlerdi. Gerçekte ise durumun böyle olmadığı açıktır. Şiddet devreye girdiğinde taraflar, ikili ya da tek taraflı zaferler elde etmek için tasarlanmış diğer araçları tüketme eğilimindedir. Bir çatışmanın hayatında arabuluculuğa ve barışçıl çözüme daha elverişli olduğu belirli bir zaman veya evre var mıdır? Bu, arabuluculuk ve çatışma çözümü alanında en kapsamlı şekilde incelenen sorulardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Çağdaş literatür, özellikle "çatışma olgunluğu" kavramına büyük önem vermektedir. Bu kavram, çatışma çözümünü mümkün kılan bir dizi koşulu ifade etmektedir (Schrodt vd. 2003, s.1).

Zartman (1985) olgunluğun üç ana unsurunu şu şekilde tanımlamaktadır: karşılıklı olarak acı veren bir çıkmaz; yaklaşan, yakın zamanda yaşanan veya yakın zamanda kaçınılan bir felaket ve alternatif bir çıkış yolu (s.39). Acı veren bir çıkmaz esasen acı veren bir kördüğüm iken, yaklaşan bir felaket, tarafların durumlarının daha da kötüye gidebileceğinden korktukları için kaçırmaktan korkacakları bir son tarihi andırmaktadır (Zartman, 2000, s.228). Karşılıklı acı veren çıkmaz teorisinin altında yatan temel mantık, bir çatışmanın taraflarının kendilerini acı veren bir yolda bulduklarında, daha avantajlı bir alternatif aramaya hazırlandıkları varsayımına dayanan fayda-maliyet analizinde yatmaktadır (Zartman, 2000,s.229).

Suriye ihtilafını çözüme çabaları kurumsal olarak Annan Planı ile başlayıp Cenevre Görüşmeleri ve Astana Görüşmeleriyle devam etmektedir. Ancak tüm görüşmeler sonucunda Suriye'de pozitif bir barıştan söz edilememektedir. Barış görüşmelerinden yeterli verimin alınamamasının sebeplerinden birisi, savaşın yeterli bir olgunluk seviyesine ulaşamaması ve tarafların kendilerini, savaşın devamından herhangi bir fayda sağlayamayacakları algısına kapılmamalarıdır. Suriye İç Savaşı'nı karşılıklı acı veren çıkmaz teorisi ile tartışabilmek için öncelikle çatışan tarafların, söz konusu teorisinin nosyonlarına ne kadar uygun olduğu belirlenmelidir. Ancak çatışmanın olgunlaşması, daima karşılıklı bir acı veren çıkmaza yol açmamaktadır. Tarafların karşılıklı olarak acı veren bir çıkmaz hissine kapılması, birkaç faktör ile birleşerek mümkün olabilmektedir.

Zartman'a (2000) göre, tarafların çatışmanın çözümü için belirli bir çözümü tanımlayabilmeleri gerekmez, sadece arayış için müzakere edilmiş bir çözümün mümkün olduğu hissine sahip olmaları ve diğer tarafın da bu hissi ve arayış isteğini paylaşması gerekir. Bir çıkış yolu algısı olmadan tarafların kendilerini acı veren bir çıkmazda hissetmeleri mümkün olmayacaktır (s.228). Bu açıdan bakıldığında, karşılıklı acı veren çıkmaz ve olgunluk, daha çok

algısal yöntemler olarak öne çıkmaktadır. Ancak, olgunluk bir algı meselesi olsa da, bu algı genellikle nesnel koşullarla ilgilidir. Bunlar, tarafların kendilerinin hemen fark edemedikleri takdirde, bir arabulucu veya karşı tarafça çatışan tarafların dikkatine sunulabilir ve çatışan taraf reddettiği veya başka bir şekilde algılarını engelleyebildiği sürece bunlara direnilebilir. Karşılıklı olarak zarar veren bir çıkmaza neden olan, durumun kendisi değil, nesnel durumun algılanmasıdır. Eğer taraflar bir çıkmazda olduklarını fark etmezlerse, karşılıklı zarar veren bir çıkmaz oluşmamıştır ve eğer taraflar kendilerini bir çıkmazda olarak algıarlarsa, kanıtlar ne kadar zayıf olursa olsun, karşılıklı zarar veren bir çıkmaz vardır (Zartman ve Soto, 2010, s.6). Suriye İç Savaşı bu nosyonlar ile ele alındığında, savaşın ilk yıllarından itibaren tarafların böyle bir algıya kapılmadıkları görülmektedir. Çatışmaların henüz başında, rejim ve muhalif güçlerin birbirlerine tam olarak bir üstünlük sağlayamadığı görülmektedir. 2011 sonbaharına gelindiğinde muhalif gruplar birçok kasaba ve şehrin tüm mahallelerini ele geçirmiştir. Suriye hükümeti tanklar, toplar ve uçaklarla çatışmaları daha da tırmandırmış ve takip eden aylarda çatışmalar ülkenin neredeyse tamamını kapsayacak şekilde yayılmıştır. Ford'a (2019) göre savaş aynı zamanda muhalefetin daha ılımlı unsurlarının yanında savaşan Sünni aşırılık yanlılarının artan varlığıyla belirgin bir şekilde daha mezhepçi bir hal almıştır. 2012'deki ilk kazanımların ardından, malzeme ve para sıkıntısı çeken silahlı muhalefet ivme kaybetmiştir. Silahlı muhalifler ve Suriye hükümeti arasındaki toprak kontrolündeki değişimler 2013 ve 2015 yılları arasında marjinal düzeyde kalmıştır (s.3). Rejim ve muhalefet arasında değişkenlik gösteren güç üstünlüğü, tarafların rakibini tam olarak yenebilme duygusunu artırmıştır. Nitekim her iki taraf da galip gelebileceğini düşündüğü bir ortamda, kendilerini karşılıklı bir çıkmazın içerisinde görmemişlerdir. Nitekim teoriye göre ihtilafı taraflar, fayda-maliyet hesabı yoluyla, daha fazla tırmanmanın maliyetlerindeki keskin artışın farkına varır, bu da tek taraflı stratejilerin kullanımını sınırlar ve tırmanan bir durumdan tek çıkış yolu olarak müzakere edilmiş bir çözüm olasılığını artırır (Zartman 1986, s. 218-219). Ancak savaşın ilk yılları itibarıyla her iki tarafın da artan maliyetleri, galibiyete giden yolda feda edilmeyi göze alınabilecek çıktılar olarak görülmüştür. Teoriye göre böylesi bir kazanma istenci, tarafların kendilerini bir çıkmazda hissedememesine yol açmaktadır.

Benzer durum, sürecin başındaki barış çabalarını da etkilemiştir. Kofi Annan Şubat 2012'de, çatışmanın müzakere edilmiş bir çözüm için olgunlaşmamış görüldüğü, pek de umut verici olmayan bir ortamda görevine başlamıştır. Bu süreçten önce AL'nin aracılık ettiği bir önceki ateşkes anlaşması çoktan bozulmuştu. Annan'ın girişiminden önce rejimin askeri üstünlüğe sahip olduğu için müzakerelere pek ilgi duymadığını ve kendisini sorumlu bir muhatap olarak sunmak ve zaman kazanmak için diplomatik müdahaleyi kullanacağını ileri sürülmüştü. Rejim, protestocuları sokaklardan ve muhalifleri daha önce muhaliflerin kontrolünde olan şehirlerden sürmüştü ve rejimin baskıdan vazgeçmesi halinde muhalefetin hızla toparlanacağına dair her türlü ihtimal mevcuttu. Annan misyonu başladığında bile rejimi eleştirenler, Suriye hükümetinin verdiği hiçbir sözü tutacağına güvenilemeyeceğini ve misyonun ona sadece bir muhatap meşruiyeti kazandıracığını iddia ediyordu (Zartman ve

Hinnebusch, 2016, s.6). Benzer şekilde, teoriye göre siyasi bir çözümün maliyeti, savaşmaya devam etmenin askeri ve siyasi maliyetinden kayda değer ölçüde daha düşük ise, çatışma henüz çıkmaza ulaşmamıştır. Bu nedenle olgunluk anından, yani tüm tarafların siyasi seçeneklerini araştırmakla ciddi olarak ilgilendikleri ve nihayetinde farklılıklarını silah zoru yerine müzakere yoluyla çözmeye kendilerini adadıkları andan kaçmaktadırlar (Crocker vd. 2009, s.494). Annan Planı özelinde rejim ve muhalefetin davranış biçimleri, bu açıdan okunabilmektedir.

Tarafların kendilerini karşılıklı acı veren bir çıkmazda hissetmesi ve devamında çatışmanın olgunlaşması, şüphesiz ki sahadaki gelişmelerle yakından ilgilidir. 2015 yılında Rus hava kuvvetleri, Devlet Başkanı Esad'ın kırılğan güçlerine yardım etmek üzere muharebe hava desteği görevlerinde uçmaya başlamış, Esad'a karşı olan ABD ve müttefikleri, İran ve Rusya'nın tırmanışına karşılık vermeyi reddetmiş ve askeri denge giderek Esad hükümeti lehine değişmiştir. Şam'a ikna edici bir askeri baskı uygulamadan Suriye ihtilafını müzakereler yoluyla çözmeye yönelik Amerikan stratejisi ise başarısız olmuştur (Ford,2019,s.4). Bunun yerine Esad hükümeti, İran ve Rusya'nın hava desteğiyle harekete geçirilen milis güçlerinin yardımıyla, zayıflamış silahlı muhalif gruplara karşı cezalandırıcı askeri saldırılar düzenleyerek kademeli olarak tüm batı Suriye'yi yeniden ele geçirmiştir. Bu durum, teoriye göre iki farklı şekilde tanımlanabilir. Öncelikle arabulucu, çatışmadaki taraflar arasındaki dengenin, tarafların arabuluculuk yoluyla çözümünü en iyi çıkış yolu olarak görmelerine yol açan acı verici çıkmazı üretecek şekilde korunmasına yardımcı olmalıdır. Arabulucu, taraflardan birine doğru yanaşabilmeli, yanaşma tehdidinde bulunabilmeli veya doğal yaşamlardan kaçınabilmeli, ancak gerçekten taraf tutuyormuş gibi algılanmamalıdır (Zartman ve Touval, 1985, s.41). Bu açıdan bakıldığında Rusya ve ABD'nin arabulucu rolü, tarafları karşılıklı acı veren bir çıkmaza zorlamakta başarısız kalmıştır. Nitekim iki bloğun da belirli bir tarafı kesin şekilde 'seçmiş' olması, arabulucu aktörlerin güvenilirliklerini yitirmesine sebep olmuştur. İkinci mesele ise sahadaki etkin güç ile alakalıdır. Arabulucu, bir çözümünü en iyi çıkış yolu olarak görülmesine yol açan acı veren çıkmazın üretilmesine yardımcı olmalıdır. Bu, silah tedariki gibi nesnel bir çıkmazı sürdürmek için bir tarafı geçici olarak takviye etmek anlamına gelebilmektedir (Zartman ve Touval, 1985, s.40).

4.3.1. Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz ve barış görüşmeleri: Bir çıkış yolu

Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere, çatışan tarafların karşılıklı acı veren bir çıkmaza girmeleri için farklı koşullar gerekmektedir. Bu koşullardan bir diğeri ise "çıkış yolu" (Way Out) dur. Çatışan tarafları arabuluculuğu aramaya veya kabul etmeye yöneltten çeşitli saikler vardır. En bariz olanı, arabuluculuğun çatışmanın devam etmesinden daha olumlu bir sonuç elde edilmesine yardımcı olacağı beklentisini taşıyan bir çıkış yoludur (Zartman ve Touval, 1985,s.34). Arabulucu, ihtilaftan bir çıkış yolu olup olmadığını değerlendirirken hem nesnel hem de öznel göstergelere bakmalıdır. Tarafların belirli bir çözümünü tanımlayabilmeleri

gerekmez, ancak müzakere edilmiş bir çözümün mümkün olduğu hissine sahip olmaları ve diğer tarafın da bu hissi ve çözüm arama isteğini paylaşması gerekir. Bir çıkış yolu duygusu olmadan, karşılıklı zarar veren bir çıkmazla ilişkili çözüm isteği, taraflara gidecek hiçbir alan bırakmamaktadır (Zartman ve Soto, 2010, s.6). Zartman (2000) ve Mitchell (1995) tarafların bir çıkış yolu algılamasının olgunlaşma anının önemli bir bileşeni olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu anlamda bir çıkış yolu algısı, rakiplerin hedeflerini uzlaştırma olasılığının var olduğunu ve taviz vermenin mümkün hale geldiğini öngördükleri zaman gelişmektedir.

Suriye konulu Cenevre Görüşmeleri ele alındığında, çatışan tarafların müzakere masasına oturmaları, çıkış yolu aramak adına niyetli olduklarının bir göstergesi olarak okunabilir. 2016'nın başlarında başlayan bu görüşmeler, rejim ve muhalefet temsilcileri arasında çoğunlukla yüz yüze görüşme olmaksızın istişareler için bir platform sağlamıştır. Ancak bu görüşmelerde yavaş ve yetersiz ilerleme kaydedilmiştir. Hükümet terörle mücadeleye odaklanmak isterken, muhalefet siyasi geçiş konusuna öncelik vermiştir. Mart 2016'da Cenevre'de yapılan ikinci tur görüşmelerin sonunda de Mistura, BM'nin müzakere eden taraflar arasında var olduğunu düşündüğü on iki "ortak noktayı" içeren bir liste yayınlamıştır. Bu ortak noktalar, çatışmayı sona erdirmenin tek yolunun siyasi bir çözüm olduğunu ve Suriye'nin demokratik ve mezhepçi olmayan bir devlet olması gerektiğini öne sürmekteydi (Lundgren,2019,s.6). Retorik genellemeler üzerindeki bu yakınlaşma, ne kadar önemli olursa olsun, iki tarafı bölmeye devam eden detayların çoğuna ilişkin çelişkili bakış açılarını maskeleymiştir. Görüşmelerin başarısızlığı, teorik açıdan incelenebilir. Zartman'a (2000) göre, samimi müzakereler başladıktan sonra, tarafların kendilerini savaşmaktan daha iyi durumda bırakacağını düşündükleri bir anlaşma önerisi olan karşılıklı olarak cazip bir fırsat varsa, taraflar başarılı bir sonuca ulaşabilirler (s.244). Ancak Cenevre Görüşmelerinde böyle bir fırsatın varlığından bahsedilememektedir. Bir çıkış yolunun nesnel kanıtlarını değerlendirme süreci, her iki tarafın da tırmanma ve zafer arayışına alternatif olarak ortak bir çözüm arama istekliliğini tespit etmekle başlamaktadır (Zartman ve Soto, 2010, s.24).

Cenevre Görüşmeleri bağlamında ise iki tarafın da belirli bir "zafer" elde etmeye çalıştığı görülmektedir. Lundgren'in (2019) belirttiği üzere Şubat ve Eylül 2016'da ateşkes anlaşmalarının müzakere edilmesine yönelik başarısız çabaların ardından Cenevre merkezli istişareler 2017 ve 2018'de de devam etmiş ve bu süre zarfında BM'nin çabalarının önemli bir kısmı, 2254 sayılı Karar'da belirtilen maddelerden biri olan ve Astana görüşmelerinde ivme kazanan bir alan olan anayasa sürecine odaklanmıştır. Özellikle çok tartışılan mesele ise, revize edilmiş bir anayasa taslağı hazırlamaktan sorumlu olacak anayasa komitesinin oluşumudur. BM'nin diplomatik seferberliğine rağmen, taraflar komitenin oluşumu konusunda tartışmaya devam ettikleri için bu konu kalıcı bir engel teşkil etmiştir. Bu durum, tarafların anayasa sürecini kimin katılacağını önemseyecek kadar ciddiye aldıklarına işaret ederken, aynı zamanda ihtilafli tarafların pozisyonlarının esnek olmadığını ve karşılıklı kuşkularını da yansıtıyordu (s.7). Teori bağlamında ele alındığında, tarafların bir çıkış yolu aramak için masaya oturması, çözüme dair ümitleri artırmıştır. Ancak görüldüğü üzere çatışan taraflar,

arabulucu aktörlerin kararlarına şüphe ile yaklaşmıştır. Ayrıca anayasa gibi oldukça belirleyici bir faktörün masaya gelmesi, tarafları varoluşsal bir tehdit algılamasına itmiştir. Bu nedenle çıkış yolu hissi tıkanmaya uğramıştır.

Arabulucu, iki yoldan biriyle çıkmazdan çıkış yolu sağlayabilir: ya tarafları "doğal olarak" anlaşmaya götürecektir kadar çekici iletişim ve fikirler sunar ya da çekici olmayan teklifleri çekici gösteren argümanlar ve teşvikler ekler. Bu ayrım kavramsal olarak yararlıdır, ancak uygulamada daha az yararlı olabilir. Arabulucunun ikinci stratejiyi (ilave çekicilik sağlama) kullanma gücü veya yeteneği, genellikle kaldıraç olarak adlandırılır (Zartman ve Touval, 1985, s.40). Arabuluculuğun hiçbir çıkarı veya tercihi olmayan tamamen dışsal bir girdi olduğunu öne sürmek hem hatalı hem de gerçek dışıdır. Bir arabulucu, bilgi edinmek ve etki uygulamak için tasarlanmış davranışlarda bulunur. Arabulucuların herhangi bir derecede nüfuz kullanabilmeleri için "kaldıraç" ya da kaynaklara ihtiyaçları vardır. Kaldıraç ya da arabulucu gücü, arabulucunun sonucu etkileme yeteneğini artırır. Uluslararası ilişkilerde etkili arabuluculuk, tarafsızlıktan ziyade kaynaklara (diplomatik, ekonomik, statü vb.) bağlı görünmektedir (Bercovitch ve Jackson, 2009,s.36). Suriye örneğinde ise kaldıraç kullanımı, barış görüşmeleri üzerinden okunabilmektedir. Suriye de kaldıraç gücüne odaklanma katılımcılar düzeyinde de kendini göstermiştir. Cenevre'deki BM destekli görüşmelerle karşılaştırıldığında Astana süreci, Ahrar el-Şam ve Ceş el-İslam gibi Selefi gruplar da dahil olmak üzere gerçek savaş alanı etkisine sahip muhalif aktörlerin daha geniş katılımına sahne olmuştur. Ancak, tıpkı BM destekli süreçte olduğu gibi, katılımcıların seçimi siyasi tercihlere tabi olmuştur. Örneğin en sert gruplar davet edilmemiş ve Türkiye, Suriye'nin kuzeydoğusunun büyük bir bölümünü kontrol etmesine rağmen Kürtlerin ağırlıkta olduğu SDG'yi dışlamayı başarmıştır (Lundgren, 2019,s.10). Dolayısıyla Suriye örneğinden çıkarılacak en önemli ders, standart muamelenin ve müzakere edilmiş çözüm normunun sınırlarını göstermesi olabilir. Yukarıda ve önceki arabuluculuk çabalarına ilişkin analizlerde özetlendiği üzere Suriye'deki deneyim, iç savaşa yönelik bu yaklaşımın uygulanabilirliğinin belirli koşullara bağlı olduğunu göstermektedir.

Tüm bu nosyonlar ele alındığında, Suriye ihtilafı için düzenlenen barış görüşmeleri, pozitif bir barışı sağlayamamıştır. Uluslararası barış görüşmeleri Suriye'deki çatışmanın çözümüne görünürlük kazandırmakta ve önemli bir kaldıraç görevi görmektedir ancak asıl iş her zaman perde arkasında yapılmaktadır (Habets, 2016, s.84). Tüm STK'ların dahil olduğu bir Suriye diyalogu elzemdir zira bu kuruluşlar yerel düzeyde çalışmakta ve vatandaşlar adına müzakere edebilmektedir. Ancak şu ana kadar uluslararası toplum böyle bir diyaloga çok az önem vermiştir. Dolayısıyla tüm tarafların kendilerini açmazda hissedeceği ve bir çıkış yolu aramaları gerekliliğine duyulan inanç yeterli gelmemiştir.

4.3.2. Suriye ihtilafında Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz ve Olgunluk Teorileri bağlamında çözüm önerileri

Suriye İç Savaşı'nda, çatışmanın ilk yıllarından itibaren, hem Suriye hükümetinin hem de muhalif grupların bir barış anlaşması için müzakere etme isteklerini ifade etmeleriyle olgunlaşma işaretleri ortaya çıkmıştır. Örneğin 2012 yılında BM ve AL, Kofi Annan'ı hükümet ve muhalif gruplar arasındaki barış görüşmelerini kolaylaştırmaya yardımcı olması için Suriye'ye özel temsilci olarak atamıştır. Annan'ı ilerleyen yıllarda Brahimi, de Mistura ve Pedersen takip etmiştir. Ancak bu görüşmelerden kalıcı bir ateşkes ya da barış anlaşması çıkmamıştır. Olgunluk Teorisi üzerinden ele alındığında, bu başarısızlık belirli şartlar altında açıklanabilmektedir. Zartman (2001), olgunluk ihtiyacına yapılan vurguyla ilgili bir dizi soruna dikkat çekmektedir. Bunlardan biri, artan acının direnci azaltmak yerine artırabileceğidir. Zartman, "kültürel" farklılıkların bu değişimi açıklayabileceğini öne sürmektedir. Bir çatışmanın bazı tarafları, artan acıyı yoğunlaştırılmış mücadele için bir gerekçe olarak gören "gerçek inananlar" olarak hareket edebilir. Zartman'a göre içinde bulunduğumuz çağda, direnen tepkiler özellikle Orta Doğu'dan gelmektedir (s.226).

Ancak çatışma devam ettikçe, giderek daha fazla acı veren bir çıkmaza dönüşmüştür. Hem hükümet hem de muhalif gruplar, kimyasal silah kullanımı, ayırım gözetmeyen bombalamalar ve diğer çatışmalar da dahil olmak üzere acımasız taktikler uygulanmıştır. Çatışma, her iki tarafın da kesin bir askeri zafer elde edemediği ya da diğer tarafı barış anlaşması için kendi şartlarını kabul etmeye zorlayamadığı uzun süreli bir çıkmaza dönüşmüştür. Olgunlaşmanın gerçekleşmesi için bazı unsurlar gereklidir. İlk olarak, çatışan tüm tarafların bir çıkmaz algılaması gerekir. Ancak, olgunluk bir algı meselesi olsa da, bu algı genellikle nesnel koşullarla ilgilidir (Zartman ve Soto, 2010, s.6). Bir çatışmanın arabuluculuk için ne zaman hazır olduğunu değerlendirmek kolay olmayabilir ve açıkça vakadan vakaya değişebilir ve birçok dinamik faktöre bağlı olabilir. Ancak zarar verici bir çıkmazın varlığının (örneğin askeri bir gerileme, güç ilişkilerinde bir değişiklik veya tek taraflı bir sonucun empoze edilememesi) arabuluculuğun başlatılması için en iyi yol göstericilerdir (Bercovitch, 2011, s.30). Suriye konulu barış görüşmeleri ele alındığında, her bir girişimin tarafları ve süreci olgun bir ana götüren karşılıklı acı veren bir çıkmaza sürüklediği görülmüştür. Bu yönelimde şüphesiz, sahadaki nesnel koşulların da ilgisi vardır. Her bir barış görüşmesinin sırasıyla başarısızlıkla sonuçlanması, bir sonraki görüşme için tarafları daha büyük bir baskı altına almaktadır. 2016-2019 döneminde yaşanan askeri gelişmeler, devam eden müzakereler için bir zemin oluşturmuş ve tarafların iki ana girişim olan BM vesayeti altındaki Cenevre süreci ile Rusya, Türkiye ve İran'ın himayesindeki Astana sürecine katılma isteklerini şekillendirmiştir (Lundgren, 2019, s.5). Tarafların mücadelelerini savaş alanından müzakere masasına taşımaları için gerekli teşvikleri sağladığı tartışmasız olan karşılıklı zarar veren çıkmazlar, kısaca, savaşan taraflardan hiçbirinin tek taraflı bir zaferle çıkamayacağı uzun şiddet dönemleriyle karakterize edilmektedir (Schrodt vd. 2003, s.3). Zartman'ın (1985) da aktardığı üzere anlaşmazlıkları sadece zaman çözmektedir ancak zamanın biraz yardıma ihtiyacı vardır (s.36).

Olgunluk kavramının ima ettiği gibi, karşılıklı acı veren çıkmaz, çok kısa süreli bir fırsat, geçmemesi için değerlendirilmesi gereken bir an, ya da arabulucular tarafından fark edilmeyi ve harekete geçmeyi bekleyen uzun süreli bir fırsat olabilir. Bu an Bosna'da kısaydı ama Angola'da daha uzundu. Aslında, anı yakalayamamak çoğu zaman anın geçmesini hızlandırır, çünkü taraflar müzakere edilmiş bir çıkış yolu olasılığına olan inançlarını kaybederler ya da tek taraflı tırmanma olasılığına olan umutlarını yeniden kazanırlar. Daha da kötüsü, ortak bir çıkmaz algısının olduğu bir an herhangi bir sonuç üretmeden geçtiğinde, taraflar sıklıkla diğer tarafın asla hazır olmayacağı ve geriye kalan tek yolun ne kadar uzun sürerse sürsün hedeflerinin tamamen gerçekleşmesi için umut etmek ve mücadele etmek olduğu yönündeki önceki algılarına geri dönerler (Zartman 2001, s.13). Suriye konulu barış görüşmelerinin tam anlamıyla çözüme ulaşamaması da benzer bir probleme yol açmıştır. Tarafların çözüm süreçlerinden kesin bir çözüm alamaması, her bir tarafın kazanacağına olan inancının daha da artmasına sebep olmuştur. Fakat süreç genel olarak ele alındığında, tüm barış girişimlerinin, savaşın olgunluğa yaklaştığı her anda daha somut çözümler elde ettiği görülmüştür. Örneğin çatışmaların hemen başında uygulanan Annan Planı ve Cenevre girişimleri, sürecin daha sonrasında yapılan Astana görüşmeleri ile kıyaslandığında daha az sonuç elde etmiştir. Başka bir deyişle tarafların çıkmaz algıları ve iç savaşın olgunluğa yaklaşması ile birlikte barış görüşmelerinden alınan somut kararlarda artış olmuştur. Bu durum Cenevre-Astana kıyaslamasıyla daha net bir biçimde görülebilir.

Tarafları olgun bir ana sürüklemek için karşılıklı acı veren bir çıkmaza sürüklemek, başka bir deyişle negatif bir yönlendirme yapmak, daima olumlu sonuçlar doğurmayacaktır. Bu sebeple uzun süren iç savaşların çözümü adına tartışılması gereken bir diğer kavram "Karşılıklı Cazip Fırsat" olarak tanımlanmaktadır. Barış inşasının tam potansiyeline ulaşabilmesi için tarafların sadece müzakerelere çekilmesi değil, aynı zamanda bu müzakerelerden çatışmayı sona erdirecek bir anlaşmaya doğru çekilmesi gerekir. Bu nedenle tarafların, anlaşma sonrası çıkar ve ihtiyaçlarına hitap eden ve dönüşen ilişkilerini normalleştirme kapasitesine sahip bir çözüm formülü içeren karşılıklı cazip bir fırsat algılamaları gerekir (Vukovic, 2022, s.194). Karşılıklı cazip bir fırsat ilk olarak Zartman tarafından olgunlaşmış bir anın olumlu tarafı olarak geçici bir şekilde ortaya atılmıştır (Zartman, 2000, s.244). Tarafların karşılıklı olarak acı çektiği, ancak ihtilafın henüz olgunluğa erişmediği durumlarda, bir çözüm fırsatı daha cazip hale gelir çünkü çatışma konusu artık diğer tarafla veya arabulucunun dayattığı kötü ilişkileri haklı çıkarmayacak şekilde önemsizleşir. Bu tür açılımlar karşılıklı cazip fırsatlar olarak adlandırılabilir. Karşılıklı cazip fırsatlar daha geniş müzakere sürecinde önemlidir ve Olgunluk Teorisinin genişletilmesinde yeri vardır. Olgunluk Teorisi en fazla müzakere kararının ötesine geçerek, tarafların pozisyonlarını yeniden değerlendirmemeleri ve tırmandırma yoluyla tek taraflı bir çözüm bulma umuduyla müzakerelerden çekilmemeleri için olgunluk algısının müzakereler sırasında da devam etmesi gerektiğine işaret edebilir. Ancak sadece karşılıklı acı veren çıkmazın gölgesi altında tamamlanan müzakerelerin istikrarsız olması ve daha kalıcı bir çözüme yol açması muhtemel değildir (Zartman, 2001, s.14).

Belirtmelidir ki karşılıklı acı veren çıkmaz, çıkış yolu ve karşılıklı cazip fırsat kavramlarının 'gerekli' koşullar olduğu varsayımında eksiklikler vardır: bunlardan herhangi biri mutlak anlamda gerekliyse, her biri mevcut olmadıkça hiçbir müzakere gerçekleşemez. Teorik bir perspektiften bakıldığında, eğer karşılıklı acı veren çıkmaz mevcut değilse ve buna rağmen müzakereler gerçekleşiyorsa, teori mantıksal olarak çökecektir. Bu koşulların nesnel olarak gözlemlenebilir özelliklerden ziyade katılımcı aktörlerin öznel algıları olduğu düşünüldüğünde, müzakerelerin başlaması, devam etmesi veya sonuçlanması için 'gerekli' şartlarını karşılamak üzere hangi mutlak düzeye ulaşılması gerektiğini belirlemek son derece zor görünmektedir. Bu muamma ile başa çıkmanın daha uygun bir yolu, kriterleri 'kolaylaştırıcı' koşullar olarak ele almaktır (Vukovic, 2022, s.194). Başka bir deyişle bu üç kavramın -karşılıklı acı veren çıkmaz, çıkış yolu, karşılıklı cazip fırsat- varlığı müzakerelerin olasılığını artırır.

Suriye örneği ile ele alındığında, tarafların acı verici bir çıkmaza yakın olduğu görülmektedir. Ayrıca 2011'den itibaren yapılan sayısız barış girişimi düşünüldüğünde, tarafların bir çıkış yolu aramaya niyetli oldukları da düşünülebilmektedir. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere, tüm tarafların karşılıklı olarak cazip bir fırsat hissine de sahip olmaları gerekmektedir. Karşılıklı cazip bir fırsat, müzakerelere katılan taraflar veya üçüncü bir taraf tarafından oluşturulabilir. Bu, çatışan taraflar için cazip bir formül olmalı ve onların ihtiyaç ve çıkarlarına statükodan daha iyi hizmet etmelidir. Önerilen anlaşma çatışmayı sürdürmekten daha büyük faydalar sağladığında, karşılıklı cazip bir fırsat ortaya çıkabilir. Bu nedenle, tarafların resmi ve temel talepleri formülle karşılanmalı ve süreç, kendi seyrinde ilerlemesi için dış teşvikler ve kısıtlamalarla güçlendirilmelidir (Akgül ve Akgül, 2022,s.8).

Suriye örneğinde ise böylesi bir fırsattan henüz söz edilememektedir. Ayrıca tarafların müzakereyi terk edip tek taraflı bir çözüm bulmaya çalışmasını önlemek için olgunluk seviyesinin müzakere boyunca korunması gerekir. Bu nedenle karşılıklı acı veren çıkmaz algısı, tarafları müzakerelere başlamaya zorlayan bir unsur olarak işlev görmektedir. Ancak, uzlaşmaya varmak için müzakereler sırasında da bu algı korunmalıdır (Vukovic, 2022, s.194). Ayrıca karşılıklı cazip bir fırsat daha geniş müzakere sürecinde önemlidir ve Olgunluk Teorisinin genişletilmesinde yeri vardır. Belirtildiği üzere, Olgunluk Teorisi müzakere kararına atıfta bulunur; herhangi bir sonucu garanti etmez. En fazla, tarafların pozisyonlarını yeniden değerlendirmemeleri ve gerilimi tırmandırma yoluyla tek taraflı bir çözüm bulma umuduyla müzakerelerden çekilmemeleri için olgunluk algısının müzakereler sırasında devam etmesi gerektiğine işaret ederek müzakerelerin kendisine genişletilebilir (Zartman, 2000, s.242). Suriye ihtilafındaki asıl meselenin müzakerelerin başarılı bir şekilde başlaması değil, müzakerelerin başarılı bir şekilde sonlanmaması ilgili olduğunu vurgulamak gerekir, zira ikinci sonuç başka faktörlere, özellikle de tarafların müzakere sürecinde cazip bir fırsat yaratma becerilerine bağlıdır. Başka bir deyişle, karşılıklı acı veren çıkmaz, karşılıklı cazip bir fırsata dönüşmemiş ve bu nedenle süreç başarısız olmuştur. Ancak önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, 2023 itibarıyla tüm aktörlerden gelen olumlu mesajlar, karşılıklı cazip bir fırsatın

yaratılabileceğini göstermektedir. Tarafların karşılıklı acı veren bir çıkmaz ile olgunluk seviyesine geldiği düşünülduğünde, cazip fırsatlar yaratılarak Suriye’de kalıcı bir barışın adımları atılabilir.

4.3.2.1. Doğal Afetler Bir Çatışmayı Olgunluğa Sürükleyebilir mi? :2023 Suriye Depremi Örneği

Doğal afetler, tanımları gereği, bir ülkede geniş çaplı yıkıma yol açan ani olaylardır. Yıkımın büyüklüğü genellikle önleyici tedbirler için yeterli kaynak ayrılıp ayrılmadığına bağlı olsa da, görevdeki hükümetin kalitesi afet sonrası müdahalesine göre değerlendirilecektir (Kreutz, 2012, s.486). En yıkıcı doğal afetlerin birçoğu silahlı çatışma ve güvensizlik ortamlarında meydana gelmiştir: 2004 yılında Sri Lanka ve Endonezya’da meydana gelen Hint Okyanusu tsunamisi, 2010 yılında Haiti’de meydana gelen deprem ve tsunami, 2011 yılında Pakistan’da yaşanan seller, 2011 yılında Somali’de yaşanan kuraklık ve 2013 yılında Filipinler’de yaşanan Haiyan Tayfunu.

Bu örneklere rağmen silahlı çatışmaların doğal afet yönetimini nasıl etkilediğini sistematik olarak inceleyen araştırma sayısı şaşırtıcı derecede azdır (Walch, 2016. S.13). Doğal afetlerin çatışmaları tetikleyebilme gücünün olup olmadığı ya da var olan bir çatışma çözümüne etki edip etmediği literatürde tartışılmaktadır. Örneğin King ve Mutter (2015), çalışmalarında, şiddet içeren çatışmalar ve doğal afetler arasında sonuçları, tepkileri ve nedenleri açısından benzerlikler olduğu sonucuna varmaktadır. Yazarlar, çatışmalar üzerinde çalışanlar ile felaketler üzerinde çalışanlar arasında bu fenomenleri anlama ve tepkiyi geliştirmek için daha disiplinler arası diyaloga ihtiyaç olduğunu savunmaktadırlar. Öte yandan Walch (2016), afet yönetiminde çatışma dinamiklerini dikkate almanın önemini vurgulamaktadır. Doğal afetlerin silahlı çatışmayı nasıl etkileyebileceğine ve afet yardım çabalarında insani yardım aktörleri ile isyancı gruplar arasındaki işbirliği potansiyeline dair kanıt sağlamaktadır. Son olarak Kreutz (2012), doğal afetlerin çatışmaların çözümü için bir fırsat yaratabileceğini, çünkü etkili afet yardımı talebiyle karşı karşıya olan hükümetlerin taviz verme teşvikleri olduğunu öne sürmektedir. Etkili afet yardımı sağlama baskısıyla karşı karşıya olan hükümetler, muhalif taraflara taviz vermeye daha istekli olabilir ve bu da uzun süredir devam eden çatışmaların çözümüne yol açabilmektedir. Bu öngörü, doğal afetlerin ardından barış inşası için potansiyel fırsatları belirlemede politika yapıcılar ve çatışma çözümü uygulayıcıları için yararlı olabilmektedir.

2023 Şubat ayının başında, Kahramanmaraş merkezli depremler, Suriye’nin kuzeybatısını de etkilemiş, kaynaklara göre 6 bine yakın insan yaşamını yitirmiştir. Hama ve İdlip başta olmak üzere Lazkiye, Tartus gibi yerleşim yerlerinde çok sayıda bina yıkılmıştır (Evrensel, 2023). Depremden hemen sonra, BM, çeşitli insani yardımlarda bulunmuştur. 20 Şubat’ta Suriye Sınır Ötesi İnsani Yardım Fonu (SCHF), acil hayat kurtarıcı ihtiyaçların karşılanması amacıyla 30 milyon dolar değerindeki Rezerv Tahsisatının ilk aşamasını başlatmıştır. 7 Mart itibarıyla, yedi

BM kuruluğu tarafından sağlanan yardım yüklü toplam 617 kamyon, depremlerden bu yana kuzeybatı Suriye'ye geçmiştir. Suriye'nin kuzeybatısında ihtiyaç sahibi 190.000'den fazla kişiye 6 Mart itibarıyla 6 milyon dolar tutarında çok amaçlı nakit dağıtılmıştır (UNCHA, 2023).

Zartman ve Soto'ya (2010) göre doğal felaketler bir kayıp kaynağı olabilir. Kuraklık ve sel gibi iklimsel felaketler meydana gelirse ve beklenmedik kayıplara yol aarsa, bu durum savaşın olgunluğa erişmesine katkıda bulunabilirler. Bu tür olaylar çatışmanın sürdürülmesini zorlaştırabilir ve savaşcılarının başarı şansını değiştirebilir. Bu tür beklenmedik kayıplar (ve maliyetler) sadece mutlak anlamda değil, aynı zamanda beklentilere göre de acıya neden olur, çünkü kelimenin tam anlamıyla aniden ortaya çıkarlar (s.14). Doğal afetlerden çıkan ani maliyetler, tarafların karşılıklı acı veren bir çıkmaza daha çabuk ulaşmasına sebep olabilmektedir. Benzer şekilde Kelman (2011), afetlerin çatışma riskini azaltabileceğini ve çatışmaların sona erdirilmesini kolaylaştırabileceğini de savunmuştur. Kelman tarafından ortaya atılan "afet diplomasisi", doğal afetlerin silahlı çatışmaları durdurmak için fırsatlar sağlayabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda çatışan taraflar, üçüncü taraf bir devletin ya da STK'nın yardımını kabul edebilir ve böylelikle çatışan taraflar arasında 'insani yardım' başlığı altında bir çeşit motivasyon kaynağı bulunabilir. Bölgedeki yıkılan binaların yeniden inşası, insani yardım ve maddi destek gibi meseleler, Suriye'deki muhalefet-rejim bloğu arasında bir köprü görevi görebilir. 2023 yılı itibarıyla Suriye konulu müzakerelerde, deprem başlığının da kolaylaştırıcı bir aktör olarak ele alınacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

12.yılına girerken Suriye İç Savaşı, binlerce insanın ölümüne, milyonlarca insanın da yerlerinden edilmesine sebep olmuştur. 2011 yılında başlayan çatışma, içerisine etnik, ekonomik ve mezhepsel birçok değişkeni alan, çok boyutlu bir fikir ayrılığından kaynaklanmıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte birçok devlet ve organizasyon duruma müdahale etmeye çalışmış ve böylelikle savaş, başlangıcından itibaren uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu durum, barış adına yapılan girişimlerin başarısızlığının sebeplerinden biri olmuştur. 2021 sonrası, çatışmalar önceki yıllara göre azalsa ve diplomatik girişimler artsa da, pozitif bir barışın sağlandığı görülememektedir.

Barış çalışmaları literatürünün bir alt başlığı olan çatışma çözümü, iç savaşların açıklanması ve çözülmesi adına önemli veriler sunmaktadır. Olgunluk Teorisi ise, uzun süren iç savaşların açıklanması adına önemli bir konumda durmaktadır. Bu sebeple Suriye İç Savaşı'nın çözümü adına Olgunluk Teorisi ve Karşılıklı Acı Veren Çıkmaz kavramlarının uygulanması, barışın tesisi için önemli bir rol oynamaktadır. Tarafların bir çıkış yolu algısına sahip olmaları, Suriye ihtilafındaki anlaşmazlıkları çözmede kilit bir faktör rolünü üstlenebilecektir.

2023 yılı itibarıyla Türkiye, Rusya ve İran tarafından gelen ılımlı açıklamalar, savaşın artık olgun bir ana ulaşmaya yakın olduğunun göstergesidir. Üçüncü taraf aktörlerin, tarafları olgun bir ana sürüklemekteki yetenekleri, bu noktada önemli bir rol oynayacaktır. Çatışmanın tüm taraflarının istekleri, geniş bir perspektifte ele alınarak detaylı bir analiz yapılırsa, Suriye'de kalıcı bir barışın sağlanması mümkün gözükmektedir. Özellikle bölge ülkelerinin endişelerinin ve isteklerinin belirli bir çerçevede tatmin edilmesiyle birlikte çözüm sağlanabilecektir. Bu noktada Suriye'deki diplomasi trafiğinin, 2023 itibarıyla yoğun geçeceğini söylemek mümkündür. Örneğin 10 Mayıs 2023'te Türkiye, Suriye, Rusya ve İran dışişleri bakanları Moskova'da bir araya gelerek, Ankara ve Şam arasındaki bağları yeniden inşa etmek üzere şimdiye kadarki en üst düzey görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Toplantı sonrası yapılan açıklamalarda Ankara'nın, terörle mücadele ve Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin vatanlarına geri dönmesi gibi başlıkları öne çıkardığı görülmektedir. Öte yandan Şam yönetimi, sınırları içerisinde varlığını sürdüren yabancı askerler ve aşırılık yanlısı grupların bölgeden çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Reuters, 2023). Ancak her iki taraf da yeni sürecin bir "fırsat" yaratabileceğini belirtmiştir. Öte yandan Moskova da, yapılan görüşmelerin "pozitif ve yapıcı bir atmosferde" geçtiğini vurgulamıştır. Barışa yönelik somut adımların bir diğeri de AL tarafından gelmiştir. 7 Mayıs 2023'te, aralarında Mısır, Irak ve Suudi Arabistan'dan üst düzey diplomatların bulunduğu AL toplantısında Suriye'nin tekrar Arap dünyasına dönmesi yönünde oy birliğine varılmıştır. Toplantı sonrası yapılan açıklamada Esad'ın, "eğer isterse" 19 Mayıs 2023'te Suudi Arabistan'da gerçekleşecek olan AL zirvesine katılabileceği belirtilmiştir (Aljazeera, 2023). Suriye'nin AL'ye tekrar kabulü, barışın inşası adına oldukça önemli bir girişim olarak algılanmalıdır. Nitekim Suriye-AL ilişkileri, 2011'de çatışmaların başlamasından

kısa bir süre sonra bozulmuştur. Geçen 12 senenin ardından böyle somut bir çıkışın gelmesi, AL ülkelerinin de çatışmanın “olgun bir ana” ulaştığı algısına sahip olduklarının bir göstergesidir. Yine de AL'nin bu çıkışı, son dönemdeki Rusya-Türkiye-İran'ın çözüm uğraşlarını sekteye uğratabilir. AL'nin başat faktör olarak ele alındığı bir çözüm, dolayısıyla “Arap liderliğinde bir çözüm” anlamına gelecektir. Ek olarak, Suriye dışişleri bakanı Faysal Mektad, 12 Nisan 2023'te Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiş ve 1 hafta sonra Suudi Arabistan dışişleri bakanı Faysal bin Farhan da 12 senenin ardından Suriye'yi olan ilk resmi ziyaretini gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan ile bakanlıklar seviyesinde yapılan bu görüşmelerin ardından AL'nin de Suriye'ye olan çağrısı, Arap dünyasının barışın çözümü adına kilit bir rol oynamak istediğinin sinyallerini vermektedir. Bu durumun Rusya-Türkiye ve İran tarafından nasıl algılanacağı da farklı soru işaretlerine yol açmaktadır. Bu bağlamda 2023 itibarıyla Suriye'deki barış görüşmelerinin hızlanacağı düşünülse de, özellikle AL'nin girişimlerinin çözüm süreci adına gelecekte önemli bir rol oynayacağı vurgulanmalıdır.

Her iki senaryoda da, çatışmanın doğrudan ve dolaylı aktörlerinin, çatışmanın devamından keskin ve belirli çıkarlar elde edemeyeceği açıktır. Olgunluk literatürünün de iddia ettiği üzere barışın inşası, sahadaki gelişmeler ile olduğu kadar algılar ile de şekillenmektedir. Bu çalışma, gelişimi itibarıyla hem sahadaki olayları hem de tarafların olgun bir ana sürüklenmesindeki algısal faktörlerin etkisini incelemiştir. Sonuçta, çatışmanın birincil aktörlerinin, artık çatışmanın devamından büyük kazançlar elde edemeyeceğini algılayarak bir “çıkılmazda” hissettikleri neticesine varılmıştır. Çatışmanın olgunluğa erişmesiyle birlikte başlatılacak olan barış görüşmelerinin, savaşın erken safhalarında başlatılan görüşmelere göre daha başarılı olacağı argümanı da, Olgunluk Teorisi bağlamında Suriye vakası üzerinden ele alınarak doğrulanmıştır. Özellikle Astana Görüşmeleri sonrası başlayan normalleşme süreci, sonrasında ateşkesler ile desteklenerek bölgedeki gerilimi azaltmıştır. 2021 sonrasında ise bölgedeki çatışmalar, yerini daha çok diplomatik girişimlere bırakmıştır. Dolayısıyla 2023'ün ilk çeyreği itibarıyla çözüm adına bu denli somut adımların atılması, Astana Görüşmeleri ve Soçi Mutabakatları sonrası olgunlaşan çatışmanın bir sonucu olarak okunabilmektedir. Bu çalışma, iddiasını, sahadaki gelişmeler, barış görüşmeleri ve ateşkesler bağlamında çok boyutlu olarak inceleyerek doğrulamıştır.

Literatürdeki benzer çalışmaların aksine bu tez, Suriye İç Savaşı'nın tarihsel arka planını, üçüncü taraf aktörlerin motivasyonlarını, barış görüşmelerinin içeriğini ve başarı/başarısızlık seviyelerini, ateşkeslerin, ekonomik ve askeri yaptırımların savaşı ne yönde etkilediği gibi meseleleri çok boyutlu bir şekilde incelemiştir. Ayrıca tüm anlatımlar, çatışma yönetimi bağlamında, Olgunluk Teorisi ile ilişkilendirilmiştir. Ulusal literatürde çatışma yönetimi ile ilgili çalışmalar çoğunlukla üçüncü taraf müdahalelerini ve bu müdahalelerin hangi şekilde ve kim tarafından yapıldığı üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak müdahalenin zamanlaması da, en az içeriği kadar önem taşımaktadır. Bu tez, çatışma yönetimi bağlamındaki üçüncü taraf müdahaleleri ve barış girişimlerinin zamanlaması üzerinde yoğunlaşarak, literatürün bu yönüne vurgu yapmıştır. Ancak üçüncü taraf aktörlerin nitelikleri, motivasyonları, taraflarla

olan geçmiş tecrübelerin çözüm için ne anlam ifade ettiği gibi faktörler de yadsınmamıştır. Tüm bu faktörleri konjonktürel bağlamda ele alan bu çalışma, çatışma yönetiminin çok boyutlu yapısına atıfta bulunmuştur. Özellikle uzun süren iç çatışmaların çözümü ile alakalı yapılacak çalışmalar, içerisine somut, soyut ve algısal tüm faktörleri alarak bir bütün halinde incelenmelidir. Dolayısıyla çatışma yönetimi bağlamında yapılacak vaka çalışmalarının, çatışmanın çok boyutlu yapısına vurgu yapması ve meseleyi tarihsel ve kültürel bağlamda bir bütün olarak ele alması gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Özellikle barış girişimleri bağlamındaki çalışmalar, arabulucu aktörün kimliği, kurumsallığı veya yönetim becerileri gibi faktörler ile derinleştirilebilir. Uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilen barış girişimleri ile devletler ya da bireyler üzerinden gerçekleştirilen barış süreçlerinin kıyaslanması, gelecek çalışmalar adına çatışma yönetimindeki başarı/başarısızlık seviyelerinin ölçülmesi için önemli bir barem olacaktır. Bu çalışma, temelde çatışmanın çözümü için zamanlamayı ön plana çıkarsa da, alt başlıklar ile vakayı bir bütün olarak ele alarak meselenin çok boyutlu bir şekilde incelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

KAYNAKÇA

- A.B. Fetherston (2000) Peacekeeping, conflict resolution and peacebuilding: A reconsideration of theoretical frameworks, *International Peacekeeping*, 7:1, 190-218, DOI: 10.1080/13533310008413825
- Abboud, S. (2021). Making peace to sustain war: the Astana Process and Syria's illiberal peace. *Peacebuilding*, 9(3), 326-343.
- Abboud, S. N. (2018). *Syria: Hot spots in global politics*. John Wiley & Sons.
- Acun C.ve Görücü K. (2023) "Türkiye'nin Suriye Politikası ve 2023 Senaryoları" Erişim tarihi: 04.03.2023 <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiyenin-suriye-politikasi-ve-2023-senaryolari>
- Ağır, O., & Aksu, Z. (2017). BMin Suriye krizine yönelik politikalarının değerlendirilmesi.
- Airwars News, (2022) "Patterns of civilian harm from Russia's military actions in Syria (2015-2022)" Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://airwars.org/news/patterns-of-civilian-harm-from-russias-military-actions-in-syria-2015-2022/>
- Akbaba, Y., & Özdamar, O. (2013). Ethnicity, religion and Foreign policy: Turkish-Syrian relations since the 1980s. In *Turkey-Syria Relations: Between Enmity and Amity* (pp. 125-132). Ashgate Publishing Ltd.
- Akgün, B., & Sarı, B., (2016). Sykes-Picot'un 100. yılında Orta Doğu'nun Siyasi Geleceğine ilişkin yeni harita tartışmaları. *Stratejik Düşünce Enstitüsü Raporu*, 1-25
- Aksoy, O. (2021). Suriye İç Savaşı'nda Çatışma Yönetimi Perspektifinden Üçüncü Taraf Müdahaleleri . *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 101-128 . DOI: 10.47140/kusbder.1014298
- Akyeşilmen, N. (2013). Çatışma yönetimi: Kavramsal ve kuramsal bir analiz. *Barışı konuşmak: teori ve pratikte çatışma yönetimi*, 18-44.
- Alan J. Kuperman (2022) *Muscular Mediation and Ripeness Theory, Ethnopolitics*, 21:2, 163-177, DOI: 10.1080/17449057.2022.2004777
- Alan J. Kuperman (2022) *Muscular Mediation and Ripeness Theory, Ethnopolitics*, 21:2, 163-177, DOI: 10.1080/17449057.2022.2004777
- Ali Akbar (2021) Iran's soft power in Syria after the Syrian civil war, *Mediterranean Politics*, DOI: [10.1080/13629395.2021.1938856](https://doi.org/10.1080/13629395.2021.1938856)
- Ali, G. Ö. K. SURİYE VE LİBYA'DA MEYDANA GELEN ÇATIŞMALARIN VEKALET SAVAŞI TEORİSİ KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(1), 121-150.
- Aljazeera (2020), "Erdogan, Putin announce Idlib ceasefire after Moscow meeting" Erişim tarihi: 01.04.2023 <https://www.aljazeera.com/news/2020/3/6/erdogan-putin-announce-idlib-ceasefire-after-moscow-meeting>
- Aljazeera, (2011). "Arab League decides to suspend Syria" Erişim tarihi: 14.03.2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2011/11/13/arab-league-decides-to-suspend-syria/> adresinden alınmıştır.
- Aljazeera, (2023), "Arab League brings Syria back into its fold after 12 years" Erişim tarihi: 11.05.2023 <https://www.aljazeera.com/amp/news/2023/5/7/arab-league-agrees-to-bring-syria-back-into-its-fold>
- Allison, R. (2013). Russia and Syria: explaining alignment with a regime in crisis. *International Affairs*, 89(4), 795-823.
- Al-Mawla, N. K. M. J. (2022). Impact of Caesar Syria Civilian Protection Act on the International Trade Activities. *JOURNAL OF MADENAT ALELEM COLLEGE*, 14(2).

Alzoubi, Z. (2017). Syrian civil society during the peace talks in Geneva: role and challenges. *New England Journal of Public Policy*, 29(1), 11.

Amoo, S. G., & Zartman, I. W. (1992). Mediation by regional organizations: the Organization for African Unity (OAU) in Chad. *Mediation in international relations: Multiple approaches to conflict management*, 131-148.

Anadolu Ajansı (2017) "Cenevre'deki Suriye görüşmelerinin sonuçları" Erişim tarihi: 18.03.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cenevre-deki-suriye-gorusmelerinin-sonuclari/763891>

Anadolu Ajansı (2021), "Suriye'de 2021'de öne çıkan gelişmeler" Erişim tarihi: 13.03.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-2021de-one-cikan-gelismeler/2459166>

Anadolu Ajansı (2023), "Pençe-Kilit Operasyonu bölgesinde 2 terörist etkisiz hale getirildi" Erişim tarihi: 04.03.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/pence-kilit-operasyonu-bolgesinde-2-terorist-etkisiz-hale-getirildi/2806275>

Anadolu Ajansı, (2014) "Suriye'nin Dostları Çekirdek Grubu toplantısı bugün yapılacak" Erişim tarihi: 14.03.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyenin-dostlari-cekirdek-grubu-toplantisi-bugun-yapilacak/103107>

Anadolu Ajansı, (2021), "Suriye rejimi ve askeri muhalefet temsilcileri 16. Astana görüşmelerinin ana oturumunda bir araya geldi", Erişim tarihi: 01.02.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-rejimi-ve-askeri-muhalefet-temsilcileri-16-astana-gorusmelerinin-ana-oturumunda-bir-araya-geldi/2297985>

Arap Ligi İzleme Misyonu Grubu Raporu. (2012). Report of the Head of the League of Arab States Observer Mission to Syria for the Period from 24 December 2011 to 18 January 2012. Erişim tarihi: 24.04.2023 [http://www.columbia.edu/~hauben/Report of Arab League Observer Mission.pdf](http://www.columbia.edu/~hauben/Report%20of%20Arab%20League%20Observer%20Mission.pdf)

Asseburg, M., Lacher, W., & Transfeld, M. (2018). Mission impossible? UN mediation in Libya, Syria and Yemen. (SWP Research Paper, 8/2018). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-60446-4>

Aydın, A. (2016). Hafız Esad Döneminde Suriye Türkmenlerine Yönelik Araplaştırma Politikası. *Route Educational and Social Science Journal*, 3, 28-28.

Barnes-Dacey, J., & Levy, D. (2015). *Syrian diplomacy renewed: from Vienna to Raqqa*. European Council on Foreign Relations (ECFR).

BBC (2012), "Suriye Annan Planı'nı kabul etti" Erişim tarihi: 11.03.2023 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120327_syria_annan

BBC (2015), "Syria conflict: World powers to intensify quest for peace", Erişim tarihi: 04.02.2023 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34673535>

BBC (2016), "Syria conflict: Sides trade blame over talks' suspension", Erişim tarihi: 02.02.2023 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35489237>

BBC News "Who are the main players in the Syrian conflict?", Erişim tarihi: 18.03.2023 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35806229>.

BBC News. (2017). "Syria conflict: What do the main players want?" Erişim tarihi: 17.03.2023 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40550940>

BBC, (2012) "UN envoy calls for transitional government in Syria", Erişim tarihi: 03.02.2023 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-18650775>.

BBC, (2019) "Bağdadi operasyonu - Trump: IŞİD lideri öldürüldü" Erişim tarihi: 31.03.2023 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50199342>

BBC. (2016, 27 Aralık). "Suriye ateşkesi nasıl sağlandı?" Erişim tarihi: 17.03.2023 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38471237>

- Bercovitch, J. (2011). *Theory and Practice of International Mediation: Selected Essays* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203831120>
- Bercovitch, J. (2011). *Theory and practice of international mediation: Selected essays*. Routledge.
- Bercovitch, J. (2019). *Social conflicts and third parties: Strategies of conflict resolution*. Routledge.
- Bercovitch, J., & Gartner, S.S. (2008). *International conflict mediation : new approaches and findings*.
- Bercovitch, J., & Houston, A. (1996). The study of international mediation: Theoretical issues and empirical evidence. *Resolving international conflicts: The theory and practice of mediation*, 11-35.
- Bercovitch, J., & Jackson, R. (2009). *Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.106467>
- Bercovitch, J., Jackson, R., & Jackson, R. D. W. (2009). *Conflict resolution in the twenty-first century: principles, methods, and approaches*. University of Michigan Press.
- Bilgin, İ. (2019). SURIYE İÇ SAVAŞI'NDA KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN KESİŞEN MÜDAHALELERİ: NEDENLER, YÖNTEMLER VE ZAMANLAMA. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 2(1), 1-19.
- Bilir, A. *Hafız Esad döneminde Baas Partisi'nin azınlıklar politikası* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Blainey, G. (1988). *Causes of war*. Simon and Schuster.
- Blanchard, C. M., Humud, C. E., & Nikitin, M. B. D. (2014, September). *Armed conflict in Syria: Overview and US response*. Library of Congress Washington DC Congressional Research Service.
- Brahm, Eric. "Hurting Stalemate Stage." *Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: September 2003
- Burton, J., 1987. *Resolving Deep-Rooted Conflict: A Handbook*. Lanham, MD: University
- Butler, M. J. (2009). *International conflict management*. Routledge.
- Cengiz, S. (2020). Assessing the Astana Peace Process for Syria: Actors, Approaches, and Differences. *CONTEMPORARY REVIEW OF THE MIDDLE EAST*, 200–214.
- Clayton, G. D., Mason, S. J. A., Sticher, V., & Wiehler, C. (2019). Ceasefires in intra-state peace processes. *CSS analyses in security policy*, 252.
- Clayton, G., Nygård, H. M., Rustad, S. A., & Strand, H. (2022). Ceasefires in Civil Conflict: A Research Agenda. *Journal of Conflict Resolution*, 00220027221128300.
- Colin, Walch. (2016). *Conflict in the Eye of the Storm : Micro-dynamics of Natural Disasters, Cooperation and Armed Conflict*.
- Council of the European Union. (2017). "Syria: EU calls for immediate ceasefire and opens new humanitarian aid channel." Erişim tarihi: 17.03.2023 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/05/02/syria-eu-calls-for-ceasefire-and-humanitarian-aid-channel/>
- CRİ Online (2012), "Tahran'da Suriye Ulusal Diyalogu toplantısı", Erişim tarihi: 11.03.2023 <http://turkish.cri.cn/781/2012/11/19/1s144439.htm>.
- Crocker, C. A., Hampson, F. O., & Aall, P. (2009). Why mediation matters: Ending intractable conflicts. *The Sage handbook of conflict resolution*, 492-505.
- Çağ, G., & Eker, S. (2013). Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 2(2), 57-72.
- Çerçinli, Ç. (2021). *Lübnan İç Savaş'ında Türk Dış Politikası (1975-1992)* (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).

Daily Sabah (2020), "56 Syrian regime troops, military hardware destroyed as another Turkish soldier killed in Idlib" 31.03.2023 <https://www.dailysabah.com/politics/56-syrian-regime-troops-military-hardware-destroyed-as-another-turkish-soldier-killed-in-idlib/news>.

Danış, M. F. (2021). 1976-1982 Kalkışması ve 2011 Suriye Olaylarına Yol Açan İçsel Dinamiklerin Karşılaştırılması. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 28-45.

DAVUTOĞLU, A. Ahmet Davutoğlu ile Türkiye ve Ortadoğu Politikası Üzerine Söyleşi. *Eskiyeni*, (9), 28-35.

Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye politikası bağlamında TSK'nın Suriye'deki sınır ötesi hareketlerinin nedenleri ve sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-588.

Dent, E. (2020). US Policy and the Resurgence of ISIS in Iraq and Syria. *Middle Eastern Institute*.

Deutsch, M. (1983). Conflict Resolution: Theory and Practice. *Political Psychology*, 4(3), 431-453. <https://doi.org/10.2307/3790868>

Dowty, A. (2006). Despair is Not Enough: Violence, Attitudinal Change, and 'Ripeness' in the Israeli-Palestinian Conflict. *Cooperation and Conflict*, 41(1), 5-29. <https://doi.org/10.1177/0010836706060930>

DW News (2020) "Syria: Record drop in monthly death toll" Erişim tarihi: 01.04.2023 <https://www.dw.com/en/syria-record-drop-in-monthly-death-toll/a-52983563>

Ebrem, İ. S. (2019). Suriye İç Savaşı'nın Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).

ECHO. (2017). 2016-2017 "Suriye krizi: Avrupa Birliği insani yardımına yanıt." Erişim tarihi: 17.03.2023 <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/2016-2017-suriye-krizi-avrupa-birli-i-insani-yar-d-m-na-yan-t>

Edmead, F. 1971. *Analysis and Prediction in International Mediation*. New York:

Ekşi, M. (2018). Türk dış politikasının ultimo ratiosu: Yumuşak güçten sert güce Türkiye'nin Suriye politikası. *Karadeniz Araştırmaları*, (60), 71-99.

El Sarraj, A. ve C. Taşgın.(2015). *Arap Baharı ve Suriye İç Çatışması*. İstanbul Fikir Enstitüsü Yayınları, 6

Elhan, N. (2019). Savaşın Propaganda Cephesi: İran sinemasında Suriye İç savaşı. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 71-100.

Elisabeth, King, John, C., Mutter. (2015). Natural Disasters and Violent Conflicts. 181-198. doi: 10.1016/B978-0-12-396451-9.00011-1

Ergun, D. (2018). External actors and VNSAs: An analysis of the United States, Russia, ISIS, and PYD/YPG. *Violent non-state actors and the Syrian civil war: The ISIS and YPG cases*, 149-172.

Erol, M. S., & Çelik, K. E. (2018). ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 14-45.

Euronews (2020), "İdlib'de Türk askerine saldırı dünya basınında: Türkiye Suriye'de en büyük kaybını yaşadı" Erişim tarihi: 31.03.2023 <https://tr.euronews.com/2020/02/28/idlib-de-turk-askerine-saldiri-dunya-basininda-turkiye-suriye-de-en-buyuk-kaybini-yasadi>

Euronews (2021), "Cenevre: Suriye'de hükümet ve muhalefet ilk kez anayasa taslak metnini hazırlamak için toplandı" Erişim tarihi: 18.03.2023 <https://tr.euronews.com/2021/10/18/cenevre-suriye-de-hukumet-ve-muhalefet-ilk-kez-anayasa-taslak-metnini-haz-rlamak-icin-topl>

Euronews (2023), "Erdoğan'dan Esad'a görüşme mesajı: Liderler olarak bir araya gelebiliriz" Erişim tarihi: 01.04.2023 <https://tr.euronews.com/2023/01/05/erdogandan-esada-gorusme-mesaji-liderler-olarak-bir-araya-gelebiliriz>

Euronews, (2023), "Erdoğan'dan Esad'a görüşme mesajı: Liderler olarak bir araya gelebiliriz", Erişim tarihi: 13.03.2023 <https://tr.euronews.com/2023/01/05/erdogandan-esada-gorusme-mesaji-liderler-olarak-bir-araya-gelebiliriz>

Euronews, (2023), "Esad, Erdoğan ile görüşmek için Türk askerinin Suriye'den çekilmesini şart koştu" Erişim tarihi: 01.04.2023 <https://tr.euronews.com/2023/03/16/esad-erdogan-ile-gorusmek-icin-turk-askerinin-suriyeden-cekilmesini-sart-kostu>

Evrensel (2023), "Deprem Suriye'deki bilançosu: 5 bin 801 kişi yaşamını yitirdi" Erişim tarihi: 19.04.2023 <https://www.evrensel.net/haber/482709/depremin-suriyedeki-bilancosu-5-bin-801-kisi-yasamini-yitirdi#:~:text=Mara%20merkezli%20depremler%20T%C3%BCrkiye'nin,de%20de%20y%C4%B1k%C4%B1ma%20yol%20a%C3%A7t%C4%B1.&text=Mara%20merkezli%20depremlerden%20etkilenen%20Suriye,arama%20kurtarma%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1n%C4%B1%20s%C3%BCrd%C3%BCklerini%20kaydetti>

Fildiş, A. T. (2013). Günümüzde Suriye'de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Kısa Bir Bakış. *Ortadoğu Analiz*, 5(52), 55-62.

Fisher, R. (2000). Sources of conflict and methods of conflict resolution. *International Peace and Conflict Resolution, School of International Service, The American University*, 1965, 1-6.

Fisher, R. J. (1997). *Interactive conflict resolution*. Syracuse University Press.

Fox News, (2015). "Arab League to Suspend Syria From Meetings" Erişim tarihi: 14.03.2023 <https://www.foxnews.com/world/arab-league-to-suspend-syria-from-meetings>

Frank, K. K. (2015). Ripeness and the 2008 Djibouti-Eritrea border dispute. *Northeast African Studies*, 15(1), 113-138.

Frazier, Derrick & Dixon, William. (2006). Third-Party Intermediaries and Negotiated Settlements, 1946-2000. *International Interactions*. 32. 385-408. 10.1080/03050620601011057.

Gartner, S. S., & Melin, M. M. (2009). Assessing outcomes: Conflict management and the durability of peace. *The Sage handbook of conflict resolution*, 564-79.

Gaub, F., & Popescu, N. (2013). Russia and Syria, the odd couple. *Elective Affinities*, 1-2.

Gerner, Deborah J., and Philip A. Schrodt. 1998. "The Effects of Media Coverage on Crisis Assessment and Early Warning in the Middle East." In *Early Warning and Early Response*, ed. Susanne Schmeidl and Howard Adelman. New York: Columbia University Press-Columbia International Affairs Online

Ghosn, Faten (2010). "Getting to the Table and Getting to Yes: An Analysis of International Negotiations." *International Studies Quarterly* 54, 4: 1055-1

Goodarzi, J. (2010). Iran and Syria. *The Iran Primer: Power, Politics, and US Policy*, 175-178.

Goodarzi, J. M. (2013). Syria and Iran: Alliance cooperation in a changing regional environment. *Ortadoğu Etütleri*, 4(2), 31-54.

Goodarzi, J. M. (2019). Iran and the Syrian civil war. In *The War for Syria* (pp. 138-155). Routledge.

Goulding, M. (1999). The United Nations and conflict in Africa since the cold war. *African Affairs*, 98(391), 155-166.

Gowan, R. (2013). Kofi Annan, Syria and the uses of uncertainty in mediation. *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1).

Greig, J. M. (2001). Moments of opportunity: Recognizing conditions of ripeness for international mediation between enduring rivals. *Journal of Conflict Resolution*, 45(6), 691-718.

Greig, J. M., & Diehl, P. F. (2005). The peacekeeping-peacemaking dilemma. *International Studies Quarterly*, 49(4), 621-645.

- Greig, J. M., & Diehl, P. F. (2012). *International mediation*. Polity.
- Greig, Michael. (2001). Moments of Opportunity: Recognizing Conditions of Ripeness for International Mediation between Enduring Rivals. *Journal of Conflict Resolution*.
- Güçtürk, Y. (2014.). İnsanlığın Kaybı: Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu. SETA.
- Güner, R. (2016). Bitmeyen Kavga: Suriye-ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü. *Mehmet Akif OKUR ve Nuri SALIK. Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika Ankara: Nobel*, 263-289.
- Gürpınar, B. (2014). Sürgünde Örgüt: Suriye İhvanı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 115-132.
- Habets, I. (2016). Obstacles to a Syrian peace: the interference of interests. *European View*, 15(1), 77-85.
- Hale, W. (2019). Turkey, the US, Russia, and the Syrian civil war. *Insight Turkey*, 21(4), 25-40.
- Hammermeister, J., Pickering, M. A., McGraw, L., & Ohlson, C. (2012). The relationship between sport related psychological skills and indicators of PTSD among Stryker Brigade soldiers: The mediating effects of perceived psychological resilience. *Journal of Sport Behavior*, 35(1), 40.
- Han, A. K. (2016). Paradise lost: a neoclassical realist analysis of Turkish foreign policy and the case of Turkish-Syrian relations. In *Turkey-Syria Relations* (pp. 55-69). Routledge.
- Hare, A. P. (1992). Informal mediation by private individuals. *Mediation in international relations: Multiple approaches to conflict management*, 52-63.
- Hekimoğlu, K. Ç. (2021). Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1405-1422.
- Heller, S. (2017). Geneva Peace Talks Won't Solve Syria—So Why Have Them?.
- Hinnebusch, R. (2012). Syria: from 'authoritarian upgrading' to revolution?. *International Affairs*, 88(1), 95-113.
- Hinnebusch, R., & Saouli, A. (Eds.). (2019). *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429201967>
- Hinnebusch, R., & Zartman, I. W. (2016). UN mediation in the Syrian crisis: from Kofi Annan to Lakhdar Brahimi. *Raymond Hinnebusch, I. William Zartman, et al., "UN Mediation in the Syrian Crisis: From Kofi Annan to Lakhdar Brahimi," New York: International Peace Institute*.
- Human Rights Council, (2022) *Fifty-second session Agenda item 4 Human rights situations that require the Council's attention Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic**, **. (n.d.). Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/05/un-syria-commission-calls-security-council->
- Human Rights Watch (2022) "Syria/Russia: Strategy Targeted Civilian Infrastructure" Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://www.hrw.org/news/2020/10/15/syria/russia-strategy-targeted-civilian-infrastructure>
- Human Rights Watch (2023), "World Report 2023", Erişim tarihi: 30.03.2023 https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/01/World_Report_2023_WEBSPREADS_0.pdf
- I. William Zartman and Maureen Berman. *The Practical Negotiator*. New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1982), 250 pp.
- Ibid.; Karin Aggestam, "Enhancing Ripeness: Transition from Conflict to Negotiation," in *Escalation and Negotiation in International Conflicts*, ed. William Zartman and Guy Oliver Faure (New York: Cambridge University Press, 2005): 271-288.
- Ibrahim, A. (2017). ENDING THE SYRIAN CIVIL WAR: IS THERE A FEDERAL SOLUTION? *Geopolitics, History, and International Relations*, 9(2), 141+

- Ifesinachi, K., & Adibe, R. (2014). The United States and Russian Governments Involvement in the Syrian Crisis and the United Nations' Kofi Annan Peace Process. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(27 P2), 1154.
- Ioannou, I. S., & Tziarras, Z. (2020). What Peace for Syria. *Spheres of Influence, the Sunni Opposition and the Day After, Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report*, 5.
- İnanç, Y. S., & Sabah, D. (2016). SURİYE İÇ SAVAŞI: BİR MEZHEP SAVAŞINDAN ÖTESİ. YENİ ORTADOĞU: TOPLUM, SİYASET VE EKONOMİ KONFERANSI, 79.
- İnci, E. (2019). *Hafız Esad'ın Türkmen Politikası* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Jackson, E., Meeting of Minds, (New York: McGraw-Hill, 1952). Kressel, K., and Pruitt, D. G., Mediation Research, (San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1989).
- Jeffrey Rubin, Dean Pruitt, and Sung Hee Kim, Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement, 2nd edition. (New York: McGraw-Hill, Inc., 1994), 152-5.
- Joakim, Kreutz. (2012). From Tremors to Talks: Do Natural Disasters Produce Ripe Moments for Resolving Separatist Conflicts?. *International Interactions*, 38(4):482-502. doi: 10.1080/03050629.2012.697404
- John F. Devlin. (1991). The Baath Party: Rise and Metamorphosis. *The American Historical Review*, 96(5), 1396-1407. <https://doi.org/10.2307/2165277>
- Kabalan, M. (2016). Syrian-Turkish relations: geopolitical explanations for the move from conflict to cooperation. In *Turkey-Syria Relations* (pp. 27-37). Routledge.
- Kadioğlu, İ. A. (2020). International Peace Efforts in the Syrian Civil War: The 'Inevitable' Failure?. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7(1), 13-44.
- Kara Kuvvetleri Komutanlığı (2020) "Bahar Kalkanı Harekatı" Erişim tarihi: 04.03.2023 <https://www.kkk.tsk.tr/bahar-kalkani.aspx>
- Karakus, D. C., & Svensson, I. (2020). Between the bombs: Exploring partial ceasefires in the Syrian civil war, 2011-2017. *Terrorism and Political Violence*, 32(4), 681-700.
- Karataş, Y. Suriye İç Savaşı: Devlet Dışı Aktörlerin Uluslararası İlişkilere Etkisi.
- Karleskint, P., & Matusitz, J. (2021). Compliance-Gaining Theory as a Method to Analyze US Support of the Free Syrian Army (FSA). *Journal of Geography, Politics and Society*, 11(4), 29-36.
- Kazdal, M. (2018). İran'ın Arap Baharı sonrası Suriye politikasını anlamak. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Kelman, H. C. (1992). Informal mediation by the scholar/practitioner. *Mediation in international relations: Multiple approaches to conflict management*, 64-96.
- Kelman, Herbert. (2005). Building trust among enemies: The central challenge for international conflict resolution. *International Journal of Intercultural Relations*. 29. 639-650. 10.1016/j.ijintrel.2005.07.011.
- Kelman, I. (2011). *Disaster Diplomacy: How Disasters Affect Peace and Conflict* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203806210>
- Kerman, İ., & Efegil, E. (2017). Terör örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de izlediği iç savaş stratejisinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 162-198.
- Khan, H. U., & Khan, W. (2017). Syria: History, The Civil War and Peace Prospects. *Journal of Political Studies*, 24(2).
- Khatib, L. (2014). *A comprehensive strategy for Syria: Next steps for the west* (Vol. 12, No. 04). Carnegie Endowment for International Peace.

Kiraz, S. (2019). BÖLGESEL ÖRGÜTLERİN ÇATIŞMA YÖNETİMİ VE ARABULUCULUK FAALİYETLERİNDEKİ ROLLERİNİN İNCELENMESİ: ARAP BİRLİĞİ ÖRNEĞİ. 3rd Politics and International Relations Congress.

Kiraz, S. (2020). Türkiye'nin doğrudan müdahale Öncesi dönemde Suriye İç Savaşı'na yönelik dış Politikasının analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 99-140.

Kiraz, S. (2020). Uluslararası Arabuluculuğa Dair Değişen Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Arabuluculuğun Dönüşümündeki Rolünün İncelenmesi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 20(2), 227-238.

Kirichenko V. (2021) Iran-Syria: Factors of Cooperation and Rapprochement // Russia and the Moslem World, 2021, № 1 (311), P. 89–100. DOI: 10.31249/rmw/2021.01.06

Kizilkaya, Z., Hamdi, S., & Salman, M. (2021). THE PYD/YPG IN THE SYRIAN CONFLICT Aspirations for Autonomy in North-eastern Syria.

Kofman, M., & Rojansky, M. (2018). What kind of victory for Russia in Syria?. *Military Review*, 24(2), 6-23.

Koyuncu, A. A. (2017). Hafız Esad Dönemi Suriye'sinde Milliyetçilik ve Ulus İnşa Çabaları. *İçtimaiyat*, 1(1), 7-29.

Köylü, M. (2017). *Ne umduk ne bulduk: Türkiye'nin Suriye sınavı*. Hiperlink eğitim, yay. san. tic. ve ltd. sti..

Kuzu, R. K. (2021). Ulusal, Bölgesel Ve Küresel Güç Mücadelesi Bağlamında İran'ın Suriye İç Savaşı'ndaki Rolü. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 164-175.

Kuzu, V. (2020). *Suriye iç savaşında etkisi olan faktörler ve İran'ın Suriye politikası'nın etkisi* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

Küçükkeleş, M. (2012). *Arab League's Syrian Policy*. The SETA-Foundation.

Lesch, D. W. (2012). *Syria: The fall of the house of Assad* (Vol. 7). New Haven, CT: Yale University Press.

Lieberfeld, D. (1999). Conflict Ripeness Revisited: The South African and Israeli/Palestinian Cases. *Negot. J.*, 15, 63.

Liebmann, M. (2000). *Mediation in context*. Jessica Kingsley Publishers.

Lister, C. (2016). The Free Syrian Army: a decentralized insurgent brand. *The Brookings Project on US Relations with the Islamic World, Analysis Paper*, (26).

Lucas, S. (2015). The effects of Russian intervention in the Syria crisis. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham.

Lundgren, M. (2016). Mediation in Syria: Initiatives, strategies, and obstacles, 2011–2016. *Contemporary security policy*, 37(2), 273-288.

Lundgren, M. (2019). Mediation in Syria, 2016–19: A Tale of Two Processes. *Available at SSRN 3507785*.

Mack, R. W., & Snyder, R. C. (1957). The analysis of social conflict—toward an overview and synthesis. *Conflict resolution*, 1(2), 212-248.

Madouni, A., & Derradji, H. (2020). The Caesar Law For The Protection Of Civilians In Syria: Objectives and Ramifications. *Prizren Social Science Journal*, 4(3), 61-68.

Mahieu, S. (2007). When should mediators interrupt a civil war? The best timing for a ceasefire. *International Negotiation*, 12(2), 207-228.

Mahieu, S. (2007). When should mediators interrupt a civil war? The best timing for a ceasefire. *International Negotiation*, 12(2), 207-228.

- Medina, A. (2022) "Syria's 2022 and the outlook for 2023" Erişim tarihi: 04.03.2023 <https://syriadirect.org/syrias-2022-and-the-outlook-for-2023/>.
- Mergen, Y. (2019). *Suriye iç savaşı ve Suriyeli Hristiyanlar* (Doctoral dissertation).
- Miall, H., 1992. *The Peace Maker: Peaceful Settlement of Disputes since 1945*. New York: St Martin's Press.
- Michiels, M., & Kizilkaya, Z. (2022). Mediation in Syria: A Comparative Analysis of the Astana and the Geneva Processes. *Syria Studies*, 14(1), 3.
- Milena Dieckhoff (2020): Reconsidering the humanitarian space: Complex interdependence between humanitarian and peace negotiations in Syria, *Contemporary Security Policy*, DOI: 10.1080/13523260.2020.1773025
- Milli Savunma Bakanlığı (2019), "No: 297, 11 Ekim 2019, Uluslararası Toplumda Barış Pınarı Harekatı'nı Hedef Alan Bazı Yorumlar Hk." Erişim tarihi: 04.03.2023 https://www.mfa.gov.tr/no_297_-baris-pinari-harekati-ni-hedef-alan-yorumlar-hk.tr.mfa
- Milli Savunma Bakanlığı (2022) "TÜRKİYE'NİN SURİYE İHTİLAFINA YAKLAŞIMI" 04.03.2023 <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-tr.mfa>
- Miş, N., & Özdemir, Ö. B. (2013). Suriye 2013. *Middle East Yearbook/Ortadoğu Yıllığı*.
- Mitchell, C. (1995). The right moment: Notes on four models of "ripeness". *Global Society: Journal of Interdisciplinary International Relations*, 9(2), 38-52.
- Modelski, G., *International Settlement of Internal Wars, International Aspects of Civil Strife*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1964).
- Moubayed, S. (2016). 'Milking the Male Goat' and Syrian-Turkish Relations. In *Turkey-Syria Relations* (pp. 89-97). Routledge.
- Mr. Sajid Aziz. (2017). Astana Agreement and the Battle for Eastern Syria . *CISS Insight Journal*, 5(2), P 61 - 73.
- Musa Akgül & Çiğdem Görgün Akgül (2022): Beyond mutually hurting stalemate: why did the peace process in Turkey (2009–2015) fail?, *Turkish Studies*, DOI: 10.1080/14683849.2022.2085094
- Muto, A. (2022). Exploring Mediation Efforts Amid Systemic and Domestic Constraints: The Case of the Syrian Conflict. In *Adaptive Mediation and Conflict Resolution: Peace-making in Colombia, Mozambique, the Philippines, and Syria* (pp. 137-163). Cham: Springer International Publishing.
- Namli, K., Farasin, F. (2021). ASTANA: The Rise of a New Alliance and Its Implications for International Relations. In: Khatib, D. (eds) *The Syrian Crisis. Perspectives on Development in the Middle East and North Africa (MENA) Region*. Springer, Singapore.
- Neciyev, E. (2019). Cenevre'den Soçi'ye "Suriye" Problemine Çözüm Arayışları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3), 835-850.
- Neciyev, E. (2021). Rusya-Türkiye İşbirliği Bağlamında "Astana Görüşmeleri" . Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi , 12 (31) , 988-1001 . DOI: 10.21076/vizyoner.872943
- Nichols H., Talev M., (2020) "Biden, troop levels and the 9/11 legacy" Erişim tarihi: 12.03.2023 [Biden says he'd maintain Afghanistan presence, risks alienating progressives \(axios.com\)](https://www.axios.com/biden-says-he-d-maintain-afghanistan-presence-risks-alienating-progressives-2020-03-12/)
- Northedge, F. S. and M. Donelan. 1971. *International Disputes: The Political Aspects*. London: Europa.
- Northedge, F. S. and M. Donelan. 1971. *International Disputes: The Political Aspects*. London: Europa.

NTV (2023), "Esad ile görüşme olacak mı? Bakan Çavuşoğlu'ndan açıklama" Erişim tarihi: 01.04.2023 <https://www.ntv.com.tr/turkiye/esad-ile-gorusme-olacak-mi-bakan-cavusoglundan-aciklama.pF0JwhRsrUK-6hjUR7RTNQ>

Oğuzlu, T. (2011). Arap Baharı ve yansımaları. *Ortadoğu Analiz*, 3(36), 8-16.

Ohlson, T. (1998). Power politics and peace policies : Intra-state conflict resolution in southern Africa.

Ohlson, T. (2008). Understanding causes of war and peace. *European Journal of International Relations*, 14(1), 133-160. <https://doi.org/10.1177/1354066107087765>

Okur, M. A. (2009). Emperyalizmin Ortadoğu tecrübesinden bir kesit: Suriye'de Fransız mandası. *Bilig*, Kış, 48.

Orhan, O. (2012). Kaos ve Otoriterlik İnkileminde Suriye Hıristiyanları. *Ortadoğu Analiz*, c, 4, 43.

Ott, M. C. 1972. "Mediation as a Method of Conflict Resolution." *International Organization* 26: 595-618

Ozan, E. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Akademik Bakış*, 7(14), 197-214.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 81-102.

Özkoç, Ö. (2008). Suriye Baas Partisi: kökenleri, dönüşümü, izlediği iç ve dış politika (1943-1991). *Mülkiyeliler Birliği Yayınları*.

Öztürk M. E. (2022). *ABD Emperyalizminin Değerlendirilmesi: Suriye İç Savaşı Örneği* (Doctoral dissertation).

Pahad, A. (2013). Who will decide about the future of Syria and beyond?. *The Thinker*, 56.

Patrick M. Regan, Allan C. Stam, In the Nick of Time: Conflict Management, Mediation Timing, and the Duration of Interstate Disputes, *International Studies Quarterly*, Volume 44, Issue 2, June 2000, Pages 239-260, <https://doi.org/10.1111/0020-8833.00157>

Pearson, Frederic S., "Foreign Military Interventions and Domestic Disputes" (1974). UMSL Global. 97.

Pelino, E. (2018). The 2018 Turkish Military Operation in Northern Syria: Turkey's Ambiguous Realpolitik Between the USA and Russia. *I Report dell'IsAG*.

Pettersson, T., Davies, S., Deniz, A., Engström, G., Hawach, N., Höglbladh, S., & Öberg, M. S. M. (2021). Organized violence 1989-2020, with a special emphasis on Syria. *Journal of Peace Research*, 58(4), 809-825.

Pickering, Jeffrey & Kisangani, Emizet. (2009). The International Military Intervention Dataset: An Updated Resource for Conflict Scholars. *Journal of Peace Research - J PEACE RES.* 46. 589-599. 10.1177/0022343309334634.

Pinfari, M. (2011). Time to agree: is time pressure good for peace negotiations?. *Journal of Conflict Resolution*, 55(5), 683-709.

Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki askerî hareketinin amaçları ve sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.

Portela, C. (2012). The EU Sanctions against Syria: Conflict Management by Other Means?. *UNISCI Discussion Papers*, (30), 151.

Press of America

Priya, L. (2017). Astana talks: A prelude to Peace in Syria. *Institute for Defence Studies and Analyses*.

Pruitt, D. G. 1982. *Negotiation Behavior*. New York: Academic Press.

- Pruitt, D. G., 2005, 'Whither Ripeness Theory?', Institute for Conflict Analysis and Resolution, George Mason University, Fairfax, Virginia
- Pugh, J. (2009). The structure of negotiation: Lessons from El Salvador for contemporary conflict resolution. *Negotiation Journal*, 25(1), 83-105.
- Putin, V., 2013. A plea for caution from Russia. Erişim tarihi: 27.04.2023 <https://www.nytimes.com/2013/09/12/opinion/putin-plea-for-caution-from-russia-on-syria.html>
- Rabinovich, I., & Valensi, C. (2021). *Syrian requiem: The civil war and its aftermath*. Princeton University Press. Rabinovich
- Raymond, G. A. (1994). Democracies, Disputes, and Third-Party Intermediaries. *The Journal of Conflict Resolution*, 38(1), 24–42. <http://www.jstor.org/stable/174399>
- Regan, Patrick M. "Conditions of Successful Third-Party Intervention in Intrastate Conflicts." *The Journal of Conflict Resolution* 40, no. 2 (1996): 336–59. <http://www.jstor.org/stable/174356>.
- Reliefweb (2023) "Earthquakes: North-west Syria Situation Report No. 1 (As of 7 March 2023)." Erişim tarihi: 19.04.2023 <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/earthquakes-north-west-syria-situation-report-no-1-7-march-2023>
- Republic, I. I. C. of I. on the S. A. (2012). *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*. UN., <https://digitallibrary.un.org/record/721894>
- Reuters, (2017), "Russia and Syria say opposition trying to wreck peace talks", Erişim tarihi: 04.02.2023 <https://www.reuters.com/article/idUSKBN1691SJ?il=0>
- Reuters. (2017). "Syria government sets its sights on Idlib, the country's last rebel stronghold." Erişim tarihi: 17.03.2023 <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idlib-analysis-idUSKCN1BJ0DU>
- Reuters (2023), "Turkey, Syria, Russia and Iran in highest-level talks since Syrian war", Erişim tarihi: 11.05.2023 <https://www.reuters.com/world/turkey-syria-russia-iran-hold-highest-level-talks-since-syrian-war-2023-05-10/>
- Reychler, L. (2015). *Time for peace: The essential role of time in conflict and peace processes*. University of Queensland Press.
- Richmond, O. (1998). Devious objectives and the disputants' view of international mediation: A theoretical framework. *Journal of Peace Research*, 35(6), 707–722. <https://doi.org/10.1177/0022343398035006004>
- Rickmeyer, P. F. (2017). *Establishing Ripe Moments for Negotiated Settlement in Counterinsurgency: An Example from Colombia*. US Army School for Advanced Military Studies Fort Leavenworth United States.
- Savelsberg, E. (2018). The Kurdish PYD and the Syrian civil war. In *Routledge handbook on the Kurds* (pp. 357-365). Routledge.
- Schøtt, A. S. (2017). From the forgotten people to world-stage actors: The Kurds of Syria. *Danish Defence, Jun.*
- Schrodt, P. A., Yilmaz, Ö., & Gerner, D. J. (2003, February). Evaluating "ripeness" and "hurting stalemate" in mediated international conflicts: an event data study of the Middle East, Balkans, and West Africa. In *Annual Meeting of the International Studies Association, Portland, OR, February (eventdata.parusanalytics.com/papers.dir/Schrodt.etal.ISA03.pdf)*.
- Schrodt, Philip & Yilmaz, Mr & Gerner, Deborah. (2003). Evaluating "Ripeness" and "Hurting Stalemate" in Mediated International Conflicts: An Event Data Study of the Middle East, Balkans, and West Africa.
- Schrodt, Philip A., and Deborah J. Gerner. 2001. "Analyzing the dynamics of international mediation processes." Presented at the annual summer meeting of the Political Methodology group, Emory

University, 19-21 July and at the International Studies Association joint conference, Hong Kong, People's Republic of China, July.

Siniša Vuković (2022) Expanding Ripeness Beyond Push and Pull: The Relevance of Mutually Enticing Opportunities (MEOs), *Ethnopolitics*, 21:2, 190-201, DOI: 10.1080/17449057.2022.2004780

Sinkaya, B. (2011). İran-Suriye ilişkileri ve Suriye'de halk isyanı. *Ortadoğu Analiz*, 3(33), 38-48.

Sinkaya, B. (2021). The Role of Iran in the Syrian Conflict. Turkey, Russia and Iran in the Middle East, 97-114. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80291-2_6

Sisk, Timothy. (2008). International Mediation in Civil Wars: Bargaining with Bullets. *International Mediation in Civil Wars: Bargaining with Bullets*. 1-253. 10.4324/9780203884959.

Sosnowski, M. (2018). Violence and order: the February 2016 cease-fire and the development of rebel governance institutions in Southern Syria. *Civil Wars*, 20(3), 309-332.

Sosnowski, M. (2020). Negotiating statehood through ceasefires: Syria's de-escalation zones. *Small Wars & Insurgencies*, 31(7-8), 1395-1414.

Sputnik News, (2015), "Suriye: Riyad konferansının amacı, Viyana'yı sabote etmek" Erişim tarihi: 23.04.2023 <https://sputniknews.com.tr/20151213/suriye-riyad-ali-haydar-viyana-1019642830.html>

Stanicek, B. (2019). Turkey's military operation in Syria and its impact on relations with the EU.

Stedman, S. J. (1996). Negotiation and mediation in internal conflict. *Csia Studies in International Security*, 341-376.

Stedman, Stephen John. "Spoiler Problems in Peace Processes," in Stern, Paul C. and Daniel Druckman, eds. *International Conflict Resolution After the Cold War*. Washington, DC: National Academies Press, 2000.

Stephen John Stedman, "Spoiler Problems in Peace Processes," *International Security* 22, no. 2 (1997): 5-53.

Stern, Paul C. and Daniel Druckman. *International Conflict Resolution After the Cold War*. Washington, DC: National Academy Press, 2000.

Stevens, M. KOFI ANNAN'S SIX-POINT PEACE PLAN FOR SYRIA: WHERE DID IT GO WRONG?. *Managing Conflict in the Developing World*, 32.

Sticher, V. (2022). Healing stalemates: The role of ceasefires in ripening conflict. *Ethnopolitics*, 21(2), 149-162.

Suriye Arap Cumhuriyeti Meclisi , İşkenceyi suç sayan kanun (2022 30 Mart), Kanun No. /16/ 2022 Erişim adresi: <http://www.parliament.gov.sy/arabic/index.php?node=201&nid=22943&RID=-1&Last=10384&First=0&CurrentPage=0&VId=1&Mode=&Service=1&Loc1=&Key1=&SDate=&EDate=&Year=&Country=&Num=&Dep=-1&>

Süer, B. (2016). Ripeness theory and coercive diplomacy as a road to conflict resolution: The case of the Turkey-Syria showdown in 1998. In *Turkey-Syria Relations* (pp. 13-26). Routledge.

Svensson, I. (2014). *International mediation bias and peacemaking: Taking sides in civil wars*. Routledge.

Syria factsheet | Global Focus. (n.d.). Erişim tarihi: 30.03.2023, https://reporting.unhcr.org/document/4193#_ga=2.19469374.761079982.1680178459-61479631.1680178459

Syrian Network for Human Rights (2022), "Suriye'de Zorla Kaybetmelere İlişkin On Birinci Yıllık Rapor Uluslararası Zorla Kaybetme Mağdurları Günü'nde kurbanlar sürekli artıyor." Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://snhr.org/blog/category/report/annual-reports/>

Syrians For Truth and Justice (2022), "Syria: Cybercrime Law is an Additional Tool for Suppressing Freedom of Expression" Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://stj-sy.org/en/syria-cybercrime-law-is-an-additional-tool-for-suppressing-freedom-of-expression/>

Şeker, S. (2023). *Savaşın günümüze Türkiye'nin Suriye politikası: değişim ve devamlılık 2011-2022* (Master's thesis, TC Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2012), "Suriye Halkının Dostları Grubu İkinci Konferansı Başkanlık Sonuçları, 1 Nisan 2012, İstanbul" Erişim tarihi: 14.03.2023 <https://www.mfa.gov.tr/chairman-s-conclusions-second-conference-of--the-group-of-friends-of-the-syrian-people-istanbul-1-april-2012.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2012), "Suriye Halkının Dostları Grubu'nun üçüncü toplantısı Paris'te gerçekleştirildi." Erişim tarihi:14.03.2023 <https://www.mfa.gov.tr/suriye-halkinin-dostlari-grubunun-ucuncu-toplantisi-pariste=gerceklestirildi.tr.mfa>

T.C. İletişim Başkanlığı (2023) "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Genişletilmiş İl Başkanları Toplantısı'nda konuştu" Erişim tarihi: 05.03.2023 <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-genisletilmis-il-baskanlari-toplantisinde-konustu>.

Talukdar, I., & Anas, O. (2018). The Astana Process and the Future of Peaceful Settlement of the Syrian Crisis: A Status Note. *Nova Deli: Indian Council of World Affairs*.

TASS, (2017), "Russia, Turkey and Iran continue cooperation on de-escalation zones in Syria" Erişim tarihi: 01.02.2023 <https://tass.com/world/953004>

Tatev M. Antonyan (2018): Russia and Iran in the Syrian Crisis: Similar Aspirations, Different Approaches, *Israel Journal of Foreign Affairs*, DOI: 10.1080/23739770.2017.1442407

Tehran Times (2020), "Iran-Syria trade seen to reach \$1b by March 2021" Erişim tarihi: 11.03.2023 <https://www.tehrantimes.com/news/447746/Iran-Syria-trade-seen-to-reach-1b-by-March-2021>

Tejel, J. (2018). The evolution of Kurdish struggle in Syria: Between Pan-Kurdism and Syrianization, 1920–2016. In *Routledge handbook on the Kurds* (pp. 366-381). Routledge.

Telci, İ. N., & Rakipoğlu, M. (2018). SUUDİ ARABİSTAN'IN MÜSLÜMAN KARDEŞLER POLİTİKASI: 1932-2016. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1), 137-168.

The Guardian, (2015) West 'ignored Russian offer in 2012 to have Syria's Assad step aside', Erişim tarihi: 03.02.2023 <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/15/west-ignored-russian-offer-in-2012-to-have-syrias-assad-step-aside>

The New York Times, (2022) "U.S. Allies Retake Control of Prison in Syria, Subduing ISIS Fighters" Erişim tarihi 30.03.2023 <https://www.nytimes.com/2022/01/30/world/middleeast/isis-prison-syria.html>

The Un Refugee Agency (2023), "SYRIA REFUGEE CRISIS" Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>

The Un Refugee Agency (2023), "Syria Refugee Crisis Explained" Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/#Where%20do%20Syrian%20refugees%20live?%20Do%20all%20Syrian%20refugees%20live%20in%20refugee%20camps>

Tilerson (2018) "Remarks on the Way Forward for the United States Regarding Syria" Erişim tarihi: 04.03.2023 <https://2017-2021.state.gov/remarks-on-the-way-forward-for-the-united-states-regarding-syria/index.html>

Tosun H. Yürük B. (2016), "Viyana'da 'Uluslararası Suriye Destek Grubu' toplantısı" Erişim tarihi: 11.03.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/viyana-da-uluslararasi-suriye-destek-grubu-toplantisi/573572>

TRT AVAZ (2021), "Kazakistan'da Suriye konulu 16. Astana görüşmelerinin ilk günü sona erdi", Erişim tarihi: 01.02.2023 <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/kazakistanda-suriye-konulu-16-astana-gorushmelerinin-ilk-gunu-sona-erdi/60e5c22701a30a22347773ed>

TRT HABER (2022), "Terör yuvalarına 'Kış Kartalı Hava Harekati' düzenlendi" Erişim tarihi: 04.03.2023 <https://www.trthaber.com/haber/gundem/teror-yuvalarina-kis-kartali-hava-harekati-duzenlendi-651054.html>.

Turkmani, R., Kaldor, M., Elhamwi, W., Ayo, J., & Hariri, N. (2014). *Hungry for Peace: Positives and pitfalls of local truces and ceasefires in Syria*.

UNITAR Study.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (2023), "Syrian Arab Republic: Earthquakes" (Rapor No.5) Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-earthquakes-syria-situational-updates-28-march-2023>

United Nations Security Council, (2023) "Sixteenth report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da'esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat" (Rapor no: 76). Erişim tarihi: 01.04.2023 <https://iraq.un.org/sites/default/files/2023-02/S202376%20EN.pdf>

United Nations Security Council, Security Council resolution (2015), Resolution 2254, 03.02.2023, S/RES/2254 (2015).

Urlacher, B. (Ed.) (2017). . (Vols. 1-2). SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781483391144>

Urlacher, B. R. (2013). Negotiating with Insurgents: Changing Perceptions or Changing Politics? *International Negotiation*, 18(2), 177–194. <https://doi.org/10.1163/15718069-12341252>

Valerie Sticher (2022) *Healing Stalemates: The Role of Ceasefires in Ripening Conflict*, *Ethnopolitics*, 21:2, 149-162, DOI: 10.1080/17449057.2022.2004776

Van Dam, N. (2017). *Destroying a nation: The civil war in Syria*. Bloomsbury Publishing.

Voa News (2022), "Turkey Signals Possible Rapprochement With Syria" Erişim tarihi: 01.04.2023 <https://www.voanews.com/a/turkey-signals-possible-rapprochement-with-syria-/6763615.html>

Vurmay, H. M. (2011). *Hafız Esad döneminde Suriyede Arap milliyetçiliğinin dönüşümü (1971-2000)* (Master's thesis, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü).

Wallensteen, P. (2002). *Understanding conflict resolution: War, peace, and the global system*. London: SAGE Publications.

Whitfield, T. (2007). *Friends indeed?: the United Nations, Groups of Friends, and the resolution of conflict*. US Institute of Peace Press.

William Zartman, "Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa," *A Council on Foreign Relations Book* (New York: Oxford University Press, 1985). 2

William Zartman, "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments," *Global Review of Ethnopolitics* 1, no. 1 (2001): 8.

Wladimir van Wilgenburg & Mario Fumerton (2022): *From the PYD-YPG to the SDF: the Consolidation of Power in Kurdish-Controlled Northeast Syria*, *Studies in Conflict & Terrorism*, DOI: 10.1080/1057610X.2021.2013758

Wolftrum, R. (2005). *International Administration in Post-Conflict Situations by the United Nations and Other International Actors*. *Max Planck Yearbook of United Nations Law Online*, 9(1), 649-696.

Wood, Reed & Kathman, Jacob & Gent, Stephen. (2012). *Armed Intervention and Civilian Victimization in Intrastate Conflict*. *Journal of Peace Research*. 49. 647-660. 10.1177/0022343312449032.

World Investment Report (2015), REFORMING INTERNATIONAL INVESTMENT GOVERNANCE, "UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT", (2015) https://unctad.org/system/files/official-document/wir2015_en.pdf

World Politics Review, (2022) "The Syrian Civil War's Never-Ending Endgame" Erişim tarihi: 30.03.2023 <https://www.worldpoliticsreview.com/the-syria-civil-war-might-be-ending-but-the-crisis-will-live-on/>

Yawanarajah, N. (2016). Ripe, Ready or Strategic?: The Timing of Peace Initiatives.

Yeni Şafak (2023), "Moskova'daki Suriye zirvesine İran da katılıyor" Erişim tarihi: 11.03.2023 <https://www.yenisafak.com/gundem/moskovadaki-suriye-zirvesine-iran-da-katiliyor-4513932>.

Yeşil, D. (2021). *İran'ın Suriye politikasını defansif ve ofansif realizm açısından değerlendirmek* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yeşilyurt, Ö. (2021). *Küresel aktörlerin Suriye iç savaşına etkileri-2011'den bugüne* (Master's thesis, Altınbaş Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Yetim, M., & Kaşıkçı, T. (2021). Re-Adapting to Changing Middle Eastern Politics: The Modification in Turkey's Actor Perception and Turkey-Free Syrian Army (FSA) Relations. *Contemporary Review of the Middle East*, 8(2), 193-209.

Young, O. R., *Intermediaries: Third Parties in International Crises*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1967).

Yüksel, E. (2019). Strategies of Turkish proxy warfare in northern Syria. *Clingendael*. Available at: <https://www.clingendael.org/pu...> (Accessed: 18 August 2020).

Zartman, I. W. (2000). Ripeness: The hurting stalemate and beyond. *International conflict resolution after the Cold War*, 2, 225-250.

Zartman, I. W. (2009). Conflict resolution and negotiation. *The SAGE handbook of conflict resolution*, 322-39.

Zartman, I. W., & Touval, S. (1985). International mediation: Conflict resolution and power politics. *Journal of social issues*, 41(2), 27-45.

Zartman, I. William, and Álvaro De Soto. *Timing Mediation Initiatives*. Washington, DC: United States Institute of Peace, 2010.

Zartman, I. (2007). *Negotiation and Conflict Management: Essays on Theory and Practice*. Negotiation and Conflict Management: Essays on Theory and Practice. 1-299. 10.4324/9780203945254.

Zartman, I.W. (2000). Ripeness: The hurting stalemate and beyond. In: *International Conflict Resolution After the Cold War*. Eds. Stern, P. & Druckman, D., Washington: National Academy Press.

Zartman, I.W. (2003). The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments. In: Darby, J., Ginty, R.M. (eds) *Contemporary Peacemaking*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781403918475_3

Zartman, I.W., & Touval, S. (1985). International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics. *Journal of Social Issues*, 41, 27-45.

Ziadeh, R. (2017). Syria Peace Talks in Geneva: A Road to Nowhere.

Zisser, E. (2009). Syria's Diplomatic Comeback: What Next? Profile. *Mediterranean Politics*, 14(1), 107-113.

Zisser, E. (2021). Russia in Syria: A Long Road to Victory. *A Multidisciplinary Journal on National Security*, 3.

